UNIVERSITATEA DE STAT DIN TIRASPOL

CATEDRA DE LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNĂ

SUPORT DE CURS

NATALIA STRATAN

DINAMICA VOCABULARULUI LIMBII ROMANE

Chișinău, 2017

CZU 811.135.1’37 (075.8)

Aprobat de Senatul Universității de Stat din Tiraspol, proces-verbal nr. 3 din 3.10.2016

Recenzenți:

Violeta Matieț, doctor în filologie, lector superior
Grigore Chiper, doctor în filologie, conferențiar universitar

Autor:

Natalia Stratan, doctor în filologie

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Stratan, Natalia

Dinamica vocabularului limbii române. Suport de curs / Natalia Stratan. – Chișinău: USTiraspol, 2017. – 152 p.

Bibliogr.: p. 146-148 (43 titl.) p. – 50 ex.

ISBN 978-9975-76-191-8

811.135.1’37 (075.8)

S 90

Universitatea de Stat din Tiraspol, 2016

Tipografia Universității de Stat din Tiraspol

Imprimarea RISO

Argument

Limba, ca tot ce există pe lume, este într-o permanentă transformare și prefacere, fiindcă în limbă necontenit se naște ceva nou și dispare ceva vechi. Vocabularul, fiind în strânsă legătură cu toate soiurile de activitate a omului, cu producția, cu baza, cu suprastructura, se găsește într-o schimbare aproape neîntreruptă. Fiecare nouă invenție, fiecare metamorfoză în felul de viață al oamenilor, orice raport între oameni duce la apariția de cuvinte noi, create din materialul limbii respective sau împrumutate din alte limbi.

Completarea vocabularului cu noi cuvinte, de care limba are nevoie pentru a exprima idei noi și eliminarea cuvintelor învechite de care nu mai e nevoie, constituie un progres incontestabil pentru limbă.

Sistemul dinamic al limbii reclamă continuu asimilarea unor termeni adecvaţi şi expresivi, pentru exprimarea unor noţiuni, concepte şi realităţi noi. Anume despre aceast sistem am încercat să vorbim în lucrarea de față. Ne-am oprit mai ales asupra acelor aspecte care ilustrează tendințe importante în evoluția limbii române actuale.

Suportul de curs *Dinamica vocabularului limbii române* este prevăzut pentru studenții ciclului II Masterat, conceput în acord cu cerințele programei analitice în vigoare.

Materialul teoretic este structurat în cinci teme. Cursul prezintă diferite concepte în viziunea mai multor

autori, cît și un vast material de exemple pentru fiecare temă luată în discuție.

Este incontestabilă utilitatea acestui suport teoretic pentru aprofundarea unor cunoștințe lingvistice și formarea profesională a unui filolog capabil de o analiză profundă și creativă asupra dezvoltării competențelor de comunicare orală și scrisă.

Cuprins

I. DINAMICA LINGVISTICĂ

1. 1. Conceptul de dinamică a limbii
1. 2. Inovaţia, primul factor al dinamicii limbii
1. 3. Definiţia şi sfera noţiunii de limbă literară. Caracterul normat şi caracterul cultivat al limbii literare
1. 4. Norma și abaterea literară în româna actuală
1.5. Evoluția normei literare

1. 6. Modificările în limbă. Cauzele care provoacă aceste modificări

1. 1. Conceptul de dinamică a limbii

Mult folosit în ultimele decenii, substantivul *dinamică* referitor la fapte de limbă, este mai curând o figură de stil, realizată prin adoptarea unui termen cu originea în fizică şi în tehnică (mecanică) - şi nu un termen propriu-zis lingvistic, ceea ce explică şi absenţa lui din cele mai multe dicţionare de terminologie a ştiinţei noastre, excepţie făcînd *Dicţionarul de Ştiinţe ale limbii.* (2001) Conform acestui dicţionar, *dinamica* este definită drept „variaţie a unei limbi atât în diacronie, deci în evoluţia ei de la o etapă istorică la alta, cât şi în sincronie, adică în manifestările ei sincronic diversificate”, *dinamica limbii* este un concept supraordonat celor de evoluţie / schimbare şi de varietate / diversitate. ” [35 p. 12].

După părerea cercetătoarei M. Avram substantivul *dinamică* a făcut carieră în lingvistică şi în alte ştiinţe umane pornind de la sensul din limba comună; „dezvoltare intensă, schimbare continuă, bogăţie de mişcare”, sens strâns legat de cel curent al adjectivului *dinamic*: „plin de mişcare, de acţiune, active; care este în continuă (şi intensă) mişcare, evoluţie; care se desfăşoară rapid”, [DEX] el poate fi util ca termen conotativ, cu aprecieri de ordin calitativ şi cantitativ; care prezintă mişcarea (schimbarea în timp sau diversificarea) ca având un ritm intens, rapid, o mare amploare. Astfel spus, *dinamica* (limbii) ar desemna ceea ce, cu metafore care evocă fie rapiditatea, vizibilitatea şi elanul, fie acumularea cantitativă din alte domenii, se

denumeşte prin *zbucium, frământare, agitaţie,* respectiv *avalanşă, explozie, invazie,* în timp ce pentru ierarhizarea variantelor se folosesc termenii cu un conţinut care include, mai mult sau mai puţin, ideea de agresivitate, de la concurenţă la confruntare la luptă pentru supremaţie. De altfel, se constată că termenul *dinamică* este utilizat în descrierea anumitor perioade dinamice, marcate de dinamism, cum este cea actuală (în sens restrâns) şi în special a compartimentului celui mai posibil de schimbări spectaculoase: vocabularul." [3, p. 94].

Limba se află permanent într-un proces de evoluţie, ce poate fi mai uşor înţeles dacă îl asemănăm cu ciclul evolutiv al unei specii de fiinţe vii, care are în principal patru etape, şi anume: formare, dezvoltare, stabilizare, dispariţie (transformare). Evoluţia unei limbi se desfăşoară foarte lent, pe perioade de timp de ordinul sutelor de ani, dar etapele menţionate caracterizează evoluţia majorităţii limbilor care au fost în uz de-a lungul timpului în diferite părţi ale globului. Cele mai multe limbi folosite în timpurile vechi au dispărut complet.

Referindu-ne la conceptual de *dinamică a limbii* se poate spune că limba cunoaşte o permanentă transformare şi în acelaşi timp o evoluţie din punctul de vedere al timpului, dar şi al spaţiului. Ea (limba) cunoaşte totodată o dinamică din punctul de vedere al dezvoltării societăţii umane în ansamblu. Limba se transformă şi evoluează odată cu apariţia noilor tehnologii, cu evoluţia ştiinţifică şi tehnologică a cocietăţii şi totodată datorită schimbărilor dintre comunităţile umane.

În studierea *dinamicii limbii* sunt fundamentale două distincţii:

a. între uz şi normă şi

b. între individual şi colectiv; fundamentală este şi regula unităţii stilistice, adică urmărirea faptelor de limbă din acelaş registru / nivel.

În ceea ce priveşte distincţia între *normă* şi *uz*, se ştie că uzul este mult mai dinamic – mobil şi variat – decât norma, care se schimbă lent în timp şi admite mai puţine variante. Dinamica normei se studiază prin examinarea indicaţiilor explicite din diverse lucrări normative (gramatici, dicţionare, îndreptare ortografice şi ortoepice). În studierea dinamicii normei este esenţială distincţia între norma oficializată şi diverse propuneri normative ,,de autor" exprimate în diverse perioade. Deşi, norma este, prin definiţie, mai puţin dinamică, având caracter stabil şi unitar, activitatea de normare poate cunoaşte perioade mai dinamice sau mai puţin dinamice: o perioadă dinamică a existat, mai ales în domeniul special al propunerilor de sisteme ortografice, în secolul al XIX-lea, cu deosebire în prima lui jumătate, când contemporanii vorbeau de ,,febra" ortografică sau chiar în general lingvistică; mutatis mutandis, o dinamică în domeniul ortografiei s-a manifestat prin discuţiile din anii 1950-1952 şi, mai curând, prin cele din anii 1991-1993. Dinamica uzului individual poate fi urmărită pe orizontală în variantele ocurente în idiolectul unui vorbitor/scriitor, iar pe verticală în transformarea în timp a unui idiolect, reflectată, de exemplu, în ediţiile diferite ale unei scrieri (C. Negruzzi). Dinamica uzului individual (a idiolectului cuiva) poate fi convergentă sau

divergentă în raport cu dinamica uzului colectiv sau / şi a normei.

Trecând la dinamica limbii române actuale, este necesar să se precizeze conceptul de *română actuală,* perioada acesteia, care este înţeleasă în cel puţin două feluri: într-un sens mai larg, sinonim cu limba contemporană, şi în sens restrâns, ca subdiviziune a românei contemporane. În sens larg limba română actuală coincide cu secolul al XIX-lea, eventual cu începere de la Unirea din 1918. În sens restrâns ea începe cu anul 1990, coincinzând cu perioada de tranziţie (de la socialism la capitalism), iar într-un sens foarte strict ar însemna limba din anul în curs, 2002.

În evoluţia limbii române, susţine V. Guţu-Romalo, limba actuală reprezintă etapa cea mai recentă a limbii române. Conceptul *limbă actuală* are în vedere acea ipostază a limbii contemporane, care se caracterizează cronologic prin faptul că punctul ferm de referinţă îl reprezintă, ca limită finală, ,,azi". " [28, p. 12].

Ţinând seama de evoluţia limbii române, conceptul de limbă română contemporană are în vedere o etapă din istoria limbii române, caracterizată ca cea mai recentă fază a acestei evoluţii, iar, în timp, se aproximează o perioadă de circa o sută, o sută şi ceva de ani. În consecinţă, termenul de contemporan nu acoperă o perioadă marcată strict, fapt explicabil, deoarece este ştiut că limba, ca principal mijloc de comunicare, nu este un fenomen static, ci dimpotrivă, dinamic. Aşadar, abordarea sincronică a unor fapte de limbă se realizază din necesitatea de cercetare sau în scop didactic. Chiar şi în scop didactic nu se poate vorbi despre o limbă identică în situaţii de comunicare diferite (domeniul ştiinţei,

administraţiei, sportului). Indiferent de variantele teritoriale (graiuri) şi de alte varietăţi stilistico-funcţionale, în spaţiul românesc se vorbeşte o limbă care permite comunicarea fără dificultăţi între toţi membrii societăţii. Această variantă care presupune caracteristicile generale întîlnite în toate actele de vorbire şi aceleaşi referinţe de normă (de ordin fonetic, gramatical, lexical) reprezintă o variantă standard (literară).

Supusă normei („convenţie prin care se instituie reguli de exprimare cultivată”) în toate compartimentele, româna contemporană, ca variantă standard literară, este limba folosită curent în scris sau verbal de un vorbitor instruit, ca o variantă nespecializată. Descrierea acestei variante ca sistem lingvistic propriu-zis presupune aspectul sincronic, dar din perspectivă diacronică, varianta de azi fiind un produs istoric, cu acumulări şi modificări intervenite în timp. Studiul sistematic al acestei variante datează din 1950, iniţiativa aparţinînd academicianului I. Iordan.

În lingvistica românească, studiul limbii române ca aspect sincronic, a intrat în atenţia cercetătorilor în secolul XX. Aşadar, studiul limbii române contemporane are în vedere descrierea sistemului funcţional al variantei literare standard sistem unitar, cu o structură specific, şi, totodată, cunoaşterea, interpretarea principiilor lui funcţionale (a normelor cu cele mai frecvente abateri), precum şi evidenţierea principalelor tendinţe manifestate la fiecare nivel în parte (fonetic, fonologic, lexico-semantic etc.).

Dinamica se realizează în ritmuri diferite la diverse nuvele ale limbii. Cel mai mobil este vocabularul datorită multiplelor sale determinări extra-lingvistice (de natură

politică, socială, culturală, tehnico-ştiinţifică), morfologia şi sintaxa sunt mai puţin dinamice deoarece, privind morfologia, se recunoaşte stabilirea sistemului flexionar moştenit din latină şi capacitatea lui de asimilare a împrumuturilor de diverse origini; sintaxa evoluează sub influenţa unor construcţii sau tipare sintactice din limbi moderne (mai ales engleza, franceza).

Cel mai stabil nivel al limbii este cel fonetic, deoarece sistemul fonetic al românei (7 vocale, 22 de consoane) odată constituit în jurul sec. IX-V d. Hr. nu s-a mai modificat, chiar dacă româna a asimilat cuvintele străine conţinând sunete inexistente în sistemul ei fonetic (acestea au fost substituite prin sunete romane apropiate în cazul cuvintelor pe deplin asimilate sau sunt în curs de asimilare la împrumuturile recente)

Avem a face cu o perioadă marcată de dinamică – așa cum au fost și alte perioade în istoria limbii române moderne, iar dinamica înseamnă viață intensă și creativitate.

1. 2. Inovaţia, primul factor al dinamicii limbii

O caracteristică esenţială a limbii este continua ei schimbare, or, „limbile se schimbă fără încetare şi nu pot funcţiona decât schimbându-se", schimbarea în limbă datorându-se în esenţă *inovaţiei.* În universul contemporan, marcat de instantaneitatea comunicării, procesul de schimbare în limbă este un fenomen natural, cu determinări foarte complexe, căci evoluţia limbii şi însăşi comunicarea umană trec prin necesitatea inovaţiei fie la nivelul formei, fie la nivel semantic – fenomen explicat prin cauze de naturălingvistică şi extralingvistică, care de cele mai multe

ori interacţionează. Pornind de la accepţia coşeriană a *inovaţiei*: „Tot ceea ce, în spusele unui vorbitor, se îndepărtează – ca mod lingvistic – de modelele existente în limba în care se stabileşte conversaţia” [14, p. 70].

Prin sintagma *inovaţii lexicale* în literatura de specialitate sunt desemnate „toate noutăţile lexicale”: cuvinte noi, noile sensuri şi noile variante de întrebuinţare a cuvintelor.

Considerăm *inovaţie lingvistică* orice unitate minimală sau maximală, aspect sau fenomen nou apărute la orice nivel al structurii limbii române: fonetic, lexical, morfologic sau sintactic.

Este cunoscut faptul că un rezultat al evoluţiei lexicului este şi *inovaţia*. În lingvistică, prin noţiunea şi termenul de *inovaţie* se înţelege crearea unei forme fonetice, lexicale, morfologice sau sintactice în cadrul unui idiom.

Inovaţia se opune faptelor sau fenomenelor de conservare în limbă. Lingvistica istorică îşi propune să determine cronologia inovaţiilor care apar în procesul evolutiv, dar este impoisibil fără a apela la datele oferite de geografia lingvistică. Tendinţa vocabularului este una modernă.

Noile realităţi impun noi denominaţii, deci noi cuvinte. Apariţia inovaţiilor de vocabular se află în legătură directă cu necesităţile desemnării noilor realităţi, descoperite de vorbitori.

Crearea noilor cuvinte, sintagme ce exprimă o singură noţiune şi a sensurilor noi este strâns legată de procesul de cunoaştere. Noua denumire rezultă în urma unor procese

complexe şi a condiţionării reciproce dintre elementele de diversă natură: lingvistică, gnosiologică, psihologică, logică.

Sub aspect funcţional, *inovaţiile* se explică prin împletirea mai multor funcţii ale limbii – referenţială (informativă), conativă (persuasivă), expresivă – ce are drept consecinţă permanenta căutare a ineditului expresiv şi a rafinamentului lexical.

În general, fenomenul *inovaţiei* vine din insatisfacţia individului de a se mulţumi cu rutina, a descrie, a contempla, ci de a căuta conexiuni mai profunde, a se orienta spre cercetarea diferitului, a tot ce este altfel, spre a proceda în mod inedit, cu ingeniozitate, a crea o inovaţie sau alta.

Inovaţiile sunt rezultatul unor activităţi individuale, dar aceasta nu înseamnă că totdeauna a făcut-o un singur individ. Inovaţia e tot individuală chiar dacă au făcut-o, în mod independent mai mulţi indivizi. Inovaţiile intră în limbă dacă răspund unei necesităţi sociale de comunicare şi, de regulă, dacă se încadrează în sistemul limbii.

Deși cuvântul *inovatie* are, în vorbirea obisnuită, o conotație mai curând favorabilă, Th. Hristea împarte *inovatiile lingvistice* în: *negative si pozitive* și prezintă unele criterii pentru evaluarea lor în acesti termeni calitativi.

Inovaţiile pozitive ,,contribuie la uniformizarea, sistematizarea şi simplificarea sistemului" [30, p. 12].

În virtutea acestui fapt, asemenea inovatii ,,au şanse de generalizare", ceea ce trebuie înteles în sensul ca ele au şanse de a fi adoptate si de către vorbitorii instruiţi şi, ca urmare, de a fi acceptate, în cele din urma, în norma limbii literare, inclusiv în forma ei codificată. Pe de alta parte,

caracterul pozitiv al unei *inovaţii* nu mi se pare o condiţie suficientă pentru adoptarea ei ca normă, pentru aceasta fiind necesară, pe lânga aceasta latura obiectivă, şi satisfacerea factorului subiectiv, constând în acceptarea ei de către partea cea mai instruită a comunitaţii lingvistice respective.

În ce priveste inovaţiile numite de Theodor Hristea *negative,* deducem, prin contrast cu cele pozitive, ca, în termeni lingvistici, ele sunt abateri de la normă lipsite de justificare structurală. Ele nu-şi au deci originea în imperfecţiuni ale sistemului lingvistic şi nu duc la înlăturarea unor astfel de imperfecţiuni. Inovaţiile negative neducând, deci, la îmbunatăţirea sistemului, ci, dimpotrivă, la degradarea lui, în cazul multora dintre ele "nu mai putem vorbi de "evoluţie", ci de o adevarată involuţie lingvistică.” [idem].

Autorul exemplifică *inovatiile negative* prin fapte de limbă din domeniul fonetic şi mai ales lexical (inclusiv al formării cuvintelor) şi stilistic, şi mai puţin din cel gramatical: pronunţări (inclusiv accentuări) greşite ale unor neologisme și ale unor nume proprii romānesti şi străine; "familiarisme", "argotisme" si "vulgarisme" (cuvinte şi expresii) folosite într-un context nepotrivit; cuvinte pur si simplu stâlcite; formarea greşită sau folosirea improprie a unor derivate; confuzii paronimice; structuri pleonastice; utilizarea deformată sau improprie a unor "frazeologisme" străine, inclusiv latinesti.

1. 3. Definiţia şi sfera noţiunii de limbă literară. Caracterul normat şi caracterul cultivat al limbii literare

De-a lungul timpului s-au dat mai multe definiţii noţiunii de *limbă literară*. În 1954, Iorgu Iordan definea limba română literară astfel: „Limba literară este unul din aspectele limbii întregului popor, aspectul cel mai desăvârşit, cel mai conform cu structura gramaticală, cu sistemul fonetic şi cu sistemul lexical al limbii întregului popor” [31, p. 12].

V. Robu şi I. Iordan nu mai păstrează această definiţie, ci o reproduc, ca definiţie de lucru, pe aceea din DLRM (p. 461): Limba literara – „aspectul cel mai corect al limbii naţionale, produs al unei continue prelucrări a limbii din partea scriitorilor, a publiciştilor, a oamenilor de ştiinţă, constituind o sinteză a posibilităţilor de exprimare ale limbii întregului popor.” [38, p. 92].

Al. Graur consideră că aspectul îngrijit al limbii literare se precizează în opoziţie cu aspectul neîngrijit, care se observă cel mai bine în limbajul uzual, lipsit de solemnitate şi de control, de grija aplicării riguroase a normei [20, p. 62]., în timp ce Ion Coteanu stabileşte o opoziţie între vorbirea regională, locală, dialectată şi cea neregională, şi între aspectul scris şi cel nescris, oral al limbii. Distincţia din urmă are rolul de a evidenţia faptul că originea limbii literare este anterioară limbii scrise, potrivit originii folclorice a limbii române literare, teorie susţinută de I. Coteanu; conform acestei teorii, prima formă de limbă prelucrată este aceea din producţiile folclorice (vezi teoriile privind epoca de formare a limbii literare) [10, p. 88].

Definind limba literară în lucrarea ILRL, Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu evită termenul „desăvârşit” – utilizat de Iorgu Iordan, şi termenul „îngrijit” – acceptat de Al. Graur şi I. Coteanu. Conform opiniei celor trei specialişti, limba literară este „o sintetizare a posibilităţilor de exprimare a limbii întregului popor, destinată în special exprimării în scris, mijloc de comunicare a celor mai de seamămanifestări culturale, caracterizată prin existenţa unui sistem de norme care îi conferă o anumităstabilitate şi unitate” (Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, ILRL, 1971, p. 22). se relevă în această definiţie şi caracterul normat, unitar şi stabil al limbii literare, dar şi funcţia ei culturală.

Pornind de la conceperea limbii naţionale sub aspectul unui diasistem, în care cele două valenţe sunt ocupate de limbajul cultivat şi cel popular, Ion Coteanu şi Ion Dănăilă, în *Introducere în lingvistică*, consideră limba literară o variantă funcţională a limbii în general şi, în această calitate, ea se poate defini ca ansamblu de exprimări culte sau, mai simplu, ca limbaj al culturii. [9, p. 105]. Ea se subdivide în limbaj artistic şi în limbaje nonartistice: limbaj familiar, standard, limbajul expunerilor ştiinţifice, al actelor, documentelor administrative, economice etc.

Limbajul artistic se împarte şi el în limbajul prozei şi limbajul poeziei. Este artistic limbajul în care semnul verbal se transformă în mod constant în simbol prin utilizarea conotaţiilor şi este nonartistic limbajul dominat de denotaţie şi în care semnul verbal trimite, de regulă, la referent (vezi Solomon Marcus, Poetica matematică).

Ca urmare a faptului că modul cel mai important de manifestare a limbii literare îl reprezintă stilul literaturii

artistice, de cele mai multe ori se pune semnul egalităţii între acesta şi limba literară.

Lucrurile nu stau astfel, deoarece limbajele nonartistice sunt tot părţi componente ale limbii literare. În ce priveşte raporturile dintre limba literară şi limba literaturii artistice, acestea vor fi discutate într-un subcapitol aparte.

Existenţa unei bibliografii atât de bogate în acest domeniu, precum şi încercările specialiştilor de a defini şi redefini noţiunea de limbă literară denotă realul interes de care se bucură această problemă fundamentală a lingvisticii.

Toate aceste teoretizări se reflectă şi în manualele şcolare. Numai opusă limbii populare, limba literară nu-şi dezvăluie particularităţile ei mai profunde. Opoziţia curentă dintre popular/spontan – literar/elaborat, deşi simplifică realitatea lingvistică, este reală şi folositoare, fără a fi şi suficientă pentru înţelegerea de către elevi a acestei noţiuni complexe şi dificile, noţiunea de limbă literară. Deosebirile de la un manual la altul sunt neesenţiale. Astfel, în manualul pentru clasele a IX-a şi a X-a, definiţia este următoarea: „Spre deosebire de limba populară, limba literară este aspectul elaborat, normat şi cel mai îngrijit al limbii române. Acţiunea regulilor gramaticale este aici fermă”, iar în manualul pentru clasa a XI-a, limba literară se defineşte după cum urmează: „Limba literară este aspectul normat, elaborat şi cel mai îngrijit al limbii române. Limba literară constituită în conformitate strictă cu regulile de întrebuinţare corectă”. Se observă cu uşurinţă că cele două definiţii preiau, din teoretizările prezentate anterior, elementele care sunt distinctive pentru limba literară. Cele două trăsături

definitorii ale limbii literare sunt caracterul normat şi caracterul cultivat. Acestea se găsesc aproape în toate definiţiile date noţiunii în discuţie. Prin caracterul normat, limba literară se opune graiurilor; ea selectează şi sintetizează elementele comune limbii naţionale. Folosirea limbii literare impune vorbitorilor să respecte anumite „norme” unanim acceptate. Astfel, limba literară dobândeşte un anumit grad de unitate şi stabilitate şi corespunde funcţiilor diverse pe care le are de îndeplinit, devenind mijlocul cel mai important şi ideal de comunicare. Orice construcţie lingvistică, începând cu fonemul şi până la cele mai lungi secvenţe verbale, se supune unei serii de reguli sau de norme. Aceste norme sunt realizate tot de vorbitori, ele nu aparţin naturii, aceasta din urmă având legi, nu norme.

În studiul *Sistem, normă, vorbire* din 1952, Eugen Coşeriu definea norma astfel: „Faţă de actul concret al vorbirii, norma reprezintă primul grad de abstractizare şi cuprinde numai ceea ce are caracter social, cu eliminarea a tot ce e ocazional, individual etc.” Ea reprezintă aspectele comune şi constante ale vorbirii. Norma este rezultatul dezvoltării istorice a limbii în legătură strânsă cu dezvoltarea societăţii. De aici rezultă că normele nu trebuie privite ca realizări statice, deci din punct de vedere sincronic, ci trebuie considerate în perspectiva dinamicii istoriei limbii, deci diacronic; existenţa lor în sincronie este consemnată în îndreptarele şi tratatele academice [13, p. 63].

Caracterul social al normei rezultă din acţiunea permanentă a emiţătorilor şi receptorilor asupra propriei lor exprimări (vezi exemplul dat de I. Coteanu, *Stilistica*

funcţională a limbii române în legătură cu modul ingenios de a introduce o normă într-un enunţ obişnuit: apazipi… – vrbirea păsăsrească a copiilor).

Devenind o deprindere, norma capătă caracterul subconştient al oricărui automatism. Ca urmare ea se produce fără efort deosebit şi nu se analizează la fiecare utilizare. Aşa se face că, în principiu, cei care folosesc limba literară au tendinţa de a se conforma tuturor exigenţelor normelor ei. Există însă, în practică, situaţii în care vorbitorii se abat de la norme, mai ales în cazurile în care norma nu poate fi stabilită precis. Astfel se nasc abaterile de la normă. Cele două noţiuni, norma şi abaterea, se află în corelaţie, deoarece o normă se raportează obligatoriu la abatere şi invers. Pornind de aici, putem face constatarea că ceea ce la un moment dat este considerat corect poate deveni o formă condamnată de evoluţia limbii, constituindu-se în abatere şi fiind împinsă la periferia uzajului şi invers: o deviere poate reprezenta un aspect nou al normei consacrate de uzajul limbii. Devierile pot fi şi ele accidentale – cauzate de necunoaştere – şi intenţionate – atunci când scopul abaterilor este expresiv sau expresiv-estetic, artistic.

Asupra unui fapt concret de limbă de dimensiuni mai mari decât cuvântul nu acţionează o singură normă, ci cel puţin cinci: norma fonologică, şi norma morfologică, norma sintagmatică sau sintactică, norma lexical-semantică, norma stilistică funcţională.

Unificarea şi fixarea normelor literare au apărut în momentul apariţiei primelor gramatici şi dicţionare. Pe teren românesc, primele gramatici datează din secolul al XVII-lea. Acestea însă nu sintetizează eforturile generale ale

cărturarilor pentru stabilirea unei limbi literare unitare, ci sunt încercări izolate ale unor oameni de cultură ai vremii, care s-au găsit în faţa unor modele pe care le-au imitat. Se impune deci precizarea că normele limbii române actuale sunt rezultatul unui proces îndelungat de dezvoltare socială şi culturală.

Caracterul cultivat opune limba literară limbajului spontan al conversaţiei curente. Limbajul spontan este mai liber şi mai puţin încorsetat de constrângeri faţă de limba literară – îngrijită, prelucrată, elaborată datorită intervenţiei factorului conştient. Prin urmare, în limbajul conversaţiei curente îşi fac loc termeni populari şi expresii familiare, precum şi multe procedee specifice stilului oral. Totuşi termenul literar din denumirea noţiunii în discuţie nu se referă doar la aspectul scris al limbii, ci şi la forma îngrijită a comunicării orale a unui vorbitor instruit.

Aspectul cultivat al limbii literare constă în selectarea celor mai adecvate mijloace pentru a sluji scopului propus, selectarea cuvintelor şi folosirea lor exactă şi nuanţată, îmbinarea acestor cuvinte în comunicări care să confere expunerii, fie orale, fie scrise, claritate şi coerenţă. O comunicare trebuie să urmărească şi realizarea sub aspect estetic, dar acesta înseamnă în primul rând maturitatea intelectuală a celui care foloseşte cuvântul. Aspectul estetic al limbii literare este diferit de estetica literaturii artistice, unde artistul, prin talent, intervine în mod creator în limba naţională, conferind valenţe expresive noi unor elemente până atunci neutre sub aspectul expresivităţii.

1. 4. Norma și abaterea literară în româna actuală

Este cunoscut faptul că prin noțiunea de *normă* se înțelege un model cu care se confruntă subiectul vorbitor și interlocutorul său în procesul de comunicare. În concepția profesorului E. Coșeriu *norma* „este un sistem de realizări obligatorii, acceptate în societatea și cultura dată; norma corespunde nu cu ceea ce se poate spune, dar cu ceea ce s-a spus deja și ce prin tradiție se spune în societatea examinată. Sistemul cuprinde formele ideale de realizare a unei anumite limbi, adică tehnica și etaloanele pentru activitatea corespunzătoare a limbii; norma însă încorporează modelele realizate de acum istoricește cu ajutorul acestei tehnici și după aceste etaloane.” [14, p. 70]. Fiind concomitent „și o categorie lingvistică propriu-zisă și o categorie social-istorică, *norma* se schimbă, evoluează ca și limba în genere” [1, p. 33]. Conform concepției coșeriene, norma se situează între sistem și vorbire ca expresie a echilibrului prin care se caracterizează la un moment dat sistemul actualizat în vorbire. Constituind o verigă de legătură, ea este realizarea socială a sistemului, mai exact, a uneia dintre posibilitățile oferite de sistem care devine obligatorie într-o comunitate glotică.

Așadar, cadrul normei îl formează totalitatea realizărilor tradiționale ale sistemului care se impune protagoniștilor ca model verbal. Norma este, de fapt, aceea care limitează libertatea vorbirii individuale.

Conform *Micului dicționar de termeni lingvistici* prin *normă* se înțelege:

1. Regulă a exprimării corecte;

2. Totalitatea regulilor codificate pentru limba literară care reglementează practica lingvistică. Regulile privind utilizarea limbii se constituie prin tradiție de-a lungul timpului în cadrul unei anumite colectivități lingvistice determinate sociocultural. Norma reprezintă rezultatul evoluției istorice. Respectarea normelor înseamnă, în primul rînd, conformitatea cu o tradiție istorică a limbii. Norma limbii literare se caracterizează printr-o anumită stabilitate, dar și printr-o anumită variabilitate, determinată de anumiți factori extralingvistici, sociali, dar și de anumite tendințe interne ale dezvoltării sistemului lingvistic [6, p. 117].

Norma lingvistică reprezintă un sistem de reguli, restricţii sau constrângeri generalizate, fixate în timp, pe parcursul evoluţiei şi perfecţionării limbii; se constituie într-un „model” de limbă, având dinamică şi funcţionalitate proprii. Normele lingvistice sunt reglementate de gramatici, dicţionare, îndreptare ortografice, ortoepice şi de punctuaţie.

În literatura lingvistică se susține că norma unei limbi derivă din însăși caracterul ei de sistem și din organizarea ei în conformitate cu o anumită structură. Norma cuprinde ansamblul de reguli referitoare la folosirea unui material lingvistic.

Astfel, în funcție de nivelul reglementat se delimitează următoarele feluri de norme:

- ✓ *Norma lexicală* (reglementează folosirea corectă a cuvintelor);
- ✓ *Norma gramaticală* (stabilește regulile de modificare a cuvintelor și de utilizare a lor în propoziții);

- ✓ *Norma ortoepică* (se referă la pronunțarea corectă a cuvintelor);
- ✓ *Norma ortografică* (vizează scrierea corectă a cuvintelor și a îmbinărilor de cuvinte). [6, p. 117].

Modul în care aceste norme sunt aplicate sau nu în exprimare ţine de stilul individual şi/sau de un anume stil funcţional, astfel că se impune să se aibă în vedere şi *norme* de natură stilistică. Stilul, deşi a fost definit ca *abatere, deviere* de la normă, include şi se conturează din toate caracteristicile unui mesaj, atât din cele conforme normelor variantei literare, cât şi din cele care se constituie în inovaţii sau abateri (intenţionate sau neintenţionate) de la aceste rigori, acceptate doar în stilurile neliterare şi în stilul beletristic (unde devin resurse ale expresivităţii artistice) [21, p. 24].

Aşadar, *abaterea* de natură lingvistică înseamnă *îndepărtare de la norma limbii*. Ea se poate constitui în *greşeală* (*neintenţionată*) sau *licenţă poetică* (*intenţionată*, justificată stilistic). Principalele cauze ale incorectitudinii sunt: *necunoaşterea sau cunoaşterea insuficientă a limbii, ignoranţa, neglijenţa, comoditatea/legea minimului efort, analogia şi confuzia lingvistică*.

Deci, problema abaterilor se pune într-un fel în cazul stilului individual şi în alt fel în cazul stilurilor funcţionale ale variantei literare. Diferenţierile continuă şi în sistemul stilurilor funcţionale (colective), întrucât ceea ce este acceptat şi necesar estetic în stilul beletristic, de exemplu, nu este admis în stilul ştiinţific şi nici în cel juridic-administrativ (oficial). Situaţiile contextuale sunt foarte

variate şi impun evitarea absolutizărilor. Din această perspectivă şi cu asemenea nuanţări trebuie apreciate *calităţile* generale ale stilului (*claritatea, corectitudinea, proprietatea, precizia, puritatea*), de la respectarea cărora se pot identifica abateri reale şi abateri impuse de specificul mesajului, justificate estetic sau expresiv [26, p. 18].

Corectitudinea presupune respectarea în timpul comunicării, cu stricteţe, a normelor variantei literare a limbii în vigoare (ex. „Problema este un cadru mental tensional în care un mănunchi de date, fapte şi idei literare, structurate într-un anumit fel în jurul unei întrebări euristice, declanşează şi susţin activitatea de cunoaştere a gândirii". Este important să vorbim şi despre raportul dintre *abatere-greşeală-eroare*, pentru că, deşi, se referă la acelaşi conţinut semantic, aceşti termeni au şi deosebiri. În lingvistică, **abaterea** (greșeală, eroare de limbă) reprezintă o îndepărtare de la o anumită regulă (orală sau scrisă) a normelor limbii literare. Vizează pronunțarea sunetelor, a silabelor și a cuvintelor. Exemple: accentuarea și despărțirea în silabe a cuvintelor, utilizarea cuvintelor cu sensul lor propriu, scrierea cu majuscule, utilizarea neologismelor, a expresiilor și a locuțiunilor, abrevierile, folosirea adjectivelor fără grade de comparație și a adjectivelor invariabile, utilizarea semnelor de punctuație și de ortografie etc.

Așadar, *abaterea,* conform *Dicționarului de termeni lingvistici*, este îndepărtarea de la o anumită regulă lingvistică, încălcare – orală sau scrisă – a normelor literare.

A. sau greșeala de limbă vizează pronunțarea sunetelor, a silabelor și a cuvintelor, accentuarea și

despărțirea în silabe a cuvintelor; folosirea cuvintelor cu sensul lor propriu, scrierea cu majuscule, scrierea cuvintelor compuse, folosirea neologismelor, a expresiilor și a locuțiunilor, folosirea formulelor corelative, dezacordurile, abrevierile, exprimările pleonastice, folosirea adjectivelor fără grade de comparație și a adjectivelor invariabile, folosirea semnelor de ortografie și de punctuație etc. Ea poate fi deci **a.** *de pronunțare (fonetică), de vocabular, de gramatică (gramaticală), de ortografie (ortografică), de punctuație.* Dar greșeala de limbă mai vizează și interpretarea unor anumite situații lingvistice, aspectul exterior al comunicării, conținutul sau esența comunicării, măsura în care greșeala se repetă sau este proprie unuia sau mai multor vorbitori etc. De aceea se mai poate vorbi și despre **a.** *de interpretare, de formă, de fond, tipică* etc. [12, p. 137].

Abaterile de la normă prezintă importanță în procesul evolutiv al limbii (abaterea poate deveni, în timp, normă), norma fiind deseori rezultatul generalizării unor greșeli ,, ... normele trebuie din când în când modificate pentru a le adapta la realitate." [21, p. 24]. Exemple: *ferăstrău* > *fierăstrău* (termeni aflați în variație liberă); (fem., pl.) *căpșune* > *căpșuni* (termeni aflați în variație liberă DOOM$_2$); *eu continuu* > *continui* (formă unică DOOM$_2$).

Abaterile de natură lingvistică înseamnă deci, îndepărtare de la norma limbii. Ea se poate constitui în greșeală (neintenționată) sau licență poetică (intenționată, justificată stilistic).

Principalele cauze ale incorectitudinii, după părerea V. Guțu- Romalo, sunt:

- *necunoașterea sau cunoașterea insuficientă a limbii, respectiv;*
- *ignoranța;*
- *neglijența;*
- *comoditatea;*
- *legea minimului efort;*
- *analogia;*
- *confuzia lingvistică* [26, p. 18].

Deci, problema abaterilor se pune într-un fel în cazul stilului individual și în alt fel în cazul stilurilor funcționale ale variantei literare. Diferențierile continuă și în sistemul stilurilor funcționale (colective), întrucât ceea ce este acceptat și necesar estetic în stilul beletristic, de exemplu, nu este admis în stilul științific și nici în cel juridic-administrativ. Situațiile contextuale sunt foarte variate și impun evitarea absolutizărilor.

Din această perspectivă și cu asemenea nuanțări trebuie apreciate calitățile generale ale stilului (*claritatea, corectitudinea, proprietatea, precizia, puritatea*), de la aspectarea cărora se pot identifica abateri reale și abateri impuse de specificul mesajului, justificate estetic sau expresiv.

1. 5. Evoluţia normei literare

Normele limbii se schimbă în timp, iar modificarea normelor este un factor intern de evoluție a ei, prin acceptarea și recunoașterea drept corecte a unor foste

abateri. Lingvistul Th. Hristea a arătat că este nevoie de revizuirea periodică a normelor limbii literare, pentru că unele pot deveni, cu timpul, desuete, depășite de realitatea lingvistică. Evoluția ulterioară a unor fenomene actuale, abaterile din prezent care se vor impune în limbă sunt foarte greu de prevăzut [30, p. 188].

Limba se află într-o continuă evoluţie, într-o permanentă transformare. Se observă tendinţa spre economie, manifestată atât de pregnant în preferinţa pentru desinenţele scurte: tot mai frecvent se foloseşte forma de plural în *-e* în locul celei terminate în -uri: chibrite/chibrituri, hotele/hoteluri sau la singular forma în -e în locul celei cu desinenţa -une: dicţie/dicţiune, reconversie/reconversiune. Nu putem nega fenomenul de înnoire a limbii cu termeni din engleză, care, deşi nu sunt adaptaţi fonetic, au devenit productivi (soft, spre exemplu, şi-a luat familia lexicală: softist, a softa). Rapidele transformări din sectoarele activităţii umane se repercutează şi asupra limbajului.

Inovaţiile precum întrebuinţarea pronumelui relativ care în acuzativ fără prepoziţie *(fata care am văzut-o),* confuziile paronimice, construcţiile pleonastice, folosirea conjuncţiei conclusive *deci* la începutul oricărui enunţ şi încă multe altele, pe care s-a încercat de multe ori a se demonstra a devenit virale în rândul vorbitorilor, îndeosebi în presă. Acum se scrie mai mult decât în secolul precedent, însă, există o tendinţă de diversificare. Normele sunt consemnate în lucrări speciale, care au rolul de a le face cunoscute, de a le propaga. Aşa sunt unele gramatici cu caracter normativ, îndreptarele ortografice şi ortoepice şi dicţionarele, care indică “regulile”, faptele admise de limba

literară [26, p. 18]. În virtutea acestora, normele limbii literare evoluează în sensul obţinerii prin selectare tot mai strictă a unei unităţi şi unicităţi riguroase, care se pot realiza numai prin reducerea variantelor.

În domeniul gramaticii, evoluția normei este mai ușor de urmărit, pentru că putem compara prevederile normative ale Gramaticii lui Eustatievici Brașoveanu (prima gramatică a limbii române, din 1757) până la gramaticile academice de astăzi. Găsim totuși și în domeniul lexico-semantic, chiar dacă nu sistematic, precizări despre evoluția normei. Valeria Guțu-Romalo menționează că, în secolul al XIX-lea, V. Alecsandri considera formele *favor, onor* mai potrivite decât *favoare, onoare,* care s-au impus, iar T. Maiorescu socotea că termenul *haină* este inutil, din moment ce avem *strai* [27, p. 333].

Al. Graur povestește cum el însuși a condamnat inițial folosirea verbului *a demola*, în loc de *a dărâma*, și a protestat împotriva sintagmei neologice *aer condiționat* – pe care apoi le-a considerat normale. Morala acestei întâmplări, extrasă chiar din Graur, este că nu orice inovație trebuie combătură din principiu, dar nici nu se poate admite că tot ce e „nou" e bun [18, p. 24].

Etapa în care un popor, o naţiune ajunge să aibă o limbă unitară, cu norme precizate şi codificate, reprezintă însă etapa de maturitate a variantei literare, rezultat al unui îndelungat proces de dezvoltare, de prelucrare.

Limba literară este un fenomen istoric, apare la un moment dat în istoria unui popor, pentru ca apoi să se contureze şi să se precizeze treptat, îmbogăţindu-şi conţinutul, cuprinzând tot mai multe domenii de activitate, fiind însușită şi utilizată de un număr mereu mai mare de vorbitori, ceea ce face să se vorbească de o perioadă de formare a limbii literare, de consolidarea ei, de

răspândirea, extinderea şi, eventual, în condiţii determinate, de dispariţia ei [26, p. 20-21].

Un moment important în formarea limbii literare îl constituie apariţia scrisului; textele scrise fixează şi vehiculează de la o regiune la alta o anumită exprimare şi fac posibilă crearea unor tradiţii. La fel de importantă este şi dezvoltarea economică şi socială, centralizarea şi, oarecum paralel, apariţia conștiinţei necesităţii unei limbi unice. În istoria culturii românești primele manifestări de interes faţă de limbă sunt atestate la cronicari, care subliniază asemănarea vorbirii românilor din diferite ,,ţări" sau constată înrudirea frapantă a românei cu latina. Primii grămătici au stăruit asupra unei exprimări literare. Complicata structură pe care o reprezintă limba unui popor se modifică în timp; relaţiile dintre diversele ei componente şi ipostaze, regulile pe care le implică se schimbă lent, dar continuu. În orice moment al istoriei unei limbi, în structura ei există zone stabile şi zone instabile, caracterizate prin coexistenţa mai multor elemente care asigură satisfacerea aceleiaşi funcţii, sunt corelate, în virtutea aceleiaşi relaţii, cu alt sau alte elemente: prezenţa, în limba actuală, a două forme de genitiv, *surori (cartea surorii mele)* şi *sore- (cartea sorei mele),* asociate unei forme unice de nominativ, *soră,* reprezintă un asemenea punct instabil. [43, p. 82]. Zonele de instabilitate sunt cele care anunţă schimbarea schimbarea; aceasta rezultă tocmai din stabilizarea relaţiei prin reducerea unuia din elementele coexistente. De exemplu, în limba veche, genitivului *surori* îi corespundeau două forme de nominativ: *sor(u)* şi *soră*. Eliminarea formei etimologice *soru* (în limba actuală se mai păstrează numai în combinaţia fixă *soru-mea,* concurată de altfel, în mod evident, de *sora-mea*) a dus la simplificarea şi stabilizarea relaţiei dintre cele două cazuri. [23, p. 10].

Dinamica limbii este determinată din afară – ca urmare a participării limbii la viaţa socială în toate domeniile şi sub toate aspectele – şi din interior – consecinţă a complexităţii: fenomenului lingvistic.

Factorii externi care intervin în evoluţia limbii sunt reprezentaţi de contactul cu alte limbi – contact manifestat sub forma influenţelor - de evoluţia gândirii, de schimbările istorice, de apariţia unor obiecte şi concepte noi care trebuie exprimate.

Factorii interni a dezvoltării normei literare derivă din modul de organizare şi din mecanismul de funcţionare a limbii. Poziţia unor elemente faţă de altele şi relaţiile dintre ele determină sensul multora dintre modificările înregistrate în istoria limbii[3]. [26, p. 18].

Raportându-se la ultima jumătate a sec. XX-lea, studiul DOOM arată cu claritate numărul mare de variante care stau la dispoziţia vorbitoului instruit. Problema opţiunii, nici în acest caz, nu rămâne una care s-ar raporta preponderent la provenienţa dialectală a acestuia.

Cauza existenţei acestor variante derivă, în primul rând, din caracterul procesual al normei. Edificându-se prin adiţii şi eliminări repetate, supuse nu doar unor principii cvasiimuabile, ci şi afinităţile unei epoci, norma îşi extrage şi instituie principiile constitutive pe cale evolutivă. Esenţa unor astfel de situaţii nu mai stă în simpla concurenţă a unor cazuri particulare, ci tocmai în faptul că principiile înseşi sunt supuse jocului variabilitate/stabilitate, construirea lor urmând aceiaşi sinuozităţi şi incoerenţe cărora le sunt supuse elementele pe care principiile sunt chemate să le ordoneze. Momentul armonizării structurilor şi elementelor lingvistice, în vederea atingerii unui sistem coerent de paradigme unitare, aparţine unei etape ulterioare şi urmează unor

consistente acumulări cantitative şi calitative [23, p. 10]. Oricum nici la apogeul acestei noi etape nu dispar tendinţele de forţă mai sus schiţate. Ceea ce se poate spune că a constituit o deosebire între aceste variante, mai relevantă decât altele, a fost dinamica lor. Aceasta s-a datorat indivizilor creatori de texte, efectelor pe care rezultatele lucrului acestora le-au indus în rândul receptorilor de texte. Spre exemplu, formele accentuate ale pronumelor personale *mie, ţie* apar în rostirea curentă cu /*e*/ închis la /*i*/. Acest /*i*/ are doua tratamente: ramâne vocalic, forma fiind accentuată (*mii, ţii* pron. *mi-i, ţi-i*) şi constituie baza pentru formele populare *mia, ţia* (pron. *mi-ia, ţi-ia*), rezultate din adăugarea deicticului -*a*; devine semivocalic, *mii*, fără a se reduce diftongul descendent /*ii*/ la /*i*/. Suprapunerea peste *mi* ar duce la neutralizarea valorii emfatice, fapt care în vorbirea curentă rareori se acceptă.

Delimitările cronologice nu pot fi decât aproximative: specificul fenomenului lingvistic nu se acomodează cu rigoarea criteriilor; complexitatea faptelor şi a factorilor implicaţi în evoluţie impune adeseori transgresarea limitelor propuse iniţial în virtutea criteriilor selectate. Uzul limbii române la nivelul variantei literare înregistrează, în perioada anilor 1969-1999, ca prefeinţe, tendinţe sau greşeli, fenomene care acoperă întregul interval, alături de altele, care se manifestă după 1989, ceea ce face necesară delimitarea a două etape: până şi după această dată.

Din noianul de fapte discutate se conturează, în linii foarte generale, configuraţia actuală a limbii române: se constată mode trecătoare, se desprind anumite tendinţe, de degajă caracteristici derivând din raporturile care se stabilesc între diferitele variante ale limbii în cadrul ansamblului. Reiese cu evidenţă legătura dintre limbă şi epocă, dintre limbă şi societate în care îşi îndeplineşte funcţia comunicativă.

O caracteristică a epocii noastre o constituie şi ritmul extrem de de rapid al vieţii sociale sub cele mai diverse aspecte. Această grabă generală îşi găseşte expresia lingvistică într-o anumită tendinţă spre brevilocvenţă: destul de multe dintre preferinţele înregistrate au în vedere modalităţi de de exprimare mai scurtă. Din această categorie fac parte, de exemplu, tendinţa de a înlocui prin verbe simple grupări locuţionale bine fixate în limbă, expresii curente, tendinţa de a păstra dintr-un grup nominal numai un component, care preia valoarea şi funcţia aceluiaşi grup.

1. 6. Modificările în limbă. Cauzele care provoacă aceste modificări

Este cunoscut faptul că limba rostită sau scrisă, nu rămâne aceeaşi. Ea se schimbă în orice clipă, luînd forme deosebite. Este destul să citim câteva pagini din literatura veche, spre a ne da seama de modificările la care a fost supus graiul nostru numai în cursul câtorva veacuri. Ele se arată şi pentru interbale mai mici. Astfel, limba din prima jumătate a sec. al XIX-lea se deosebeşte de cea pe care o vorbim astăzi, după cum cea de azi se va deosebi de limba care va fi vorbită mai târziu. Această diversificare se produce peste tot, dar mai ales în elementul sonor, fonemele, care variază în pronunţare de la un individ la altul. În privinţa aceasta se poate spune că nu există vorbitor care să producă un fonem de două ori la fel. Toate aceste modificări reprezintă manifestările şi realizările unor *tendinţe*. Dintre acestea unele se moştenesc, altele se nasc în cursul dezvoltării, sub impulsiunea unor factori interni sau externi. Este destul să ştim că, pe temeiul acestui principiu, oricare

ar fi faza, în care se găseşte o limbă, ea reprezintă, cu anumite modificări, continuarea fazei precedente. Astfel, limba noastră, care este o formă nouă a limbii latine, păstrează anumite tendinţe moştenite de la aceasta, dar care, în fond, vin din indoeuropeană, din care derivă limba latină. Faptul acesta probează că, sub raportul structural, limba noastră nu reprezintă numai o formă a limbii latine, care s-a vorbit cu trei milenii înainte de limba latină. Astfel, la noi este o tendinţă de a nu pronunţa consoanele finale la sfârşitul cuvintelor latineşti. O altă tendinţă tot atât de veche la noi, de astă dată din domeniul morfologiei, este pierderea cazurilor la flexiunea nominală. Fenomenul apare în greacă şi latină, însă impulsiunile au plecat din limba indoeuropeană. Tot în morfologie, la noi, spre deosebire de celelalte limbi romanice, vechea tendinţă indoeuropeană de a marca raporturile dintre cuvinte prin partea lor formală, *desinenţa*, se continuă până astăzi. Ea singură explică de ce, la flexiunea nominală, în vreme ce în celelalte limbi romanice articolul se pune înainte, cum avem bunăoară în fr. *le frere*, în limba română, din contra, după: *frate**le.***

Toate aceste modificări, ce se produc în continuu în limbă, se succed fără încetare şi constituie însăşi existenţa sa.

Cauzele care provoacă modificările din limbă

Cauzele care dau naştere la tot felul de diversificări stau în natura individului vorbitor. Peste tot puterile generatoare de inovare şi nivelare vin din două direcţiuni deosebite: una internă, având ca izvor substratul sufletesc, alta externă având ca element hotărîtor factorul social. Prin urmare, modificările stau în legătură cu poziţia funcţională a

organelor de articulaţie, ale căror tendinţe constituie propriu-zis ceea ce de obicei numim bază de articulaţie a unei limbi. Faptul acesta a făcut pe lingviştii din perioada primelor cercetări să creadă că, la fel cu corpurile organizate, ele se nasc în virtutea unor legi, cărora li se uneşte şi conceptul de cauzalitate. Din aceste motive ei au creat, sub influenţa ştiinţelor naturale, termenul „lege fonetică", pentru schimbările de natură fiziologică, şi „analogie" pentru acele de natură psihologică. Astăzi, prin „lege fonetică" se înţelege o simplă „formulare care defineşte modificarea produsă în articulaţia unui fonem" (Meillet)

Legea fonetică, în accepţia lui Paglioro, reprezintă formularea unei modificări probată la cât mai multe cuvinte, iar „excepţia", constatarea unei abateri în cuprinsul unei legi.

Trebuie de ştiut că, la un cuvânt socotit nu numai ca mijloc de comunicare a ideilor, dar şi de exprimarea sentimentelor, înţelesul sau fondul are întotdeauna precădere asupra formei. În afară de aceasta, când vorbim de schimbările ce se produc în limbă, trebuie să ţinem seamă de faptul că ele nu evoluează numai în gura unui singur individ. Toţi câţi ţinem de o comunitate lingvistică şi vorbim aceeaşi limbă contribuim cu câte ceva, creând, la diversificarea ei. Acest ceva se produce de cele mai multe ori în mod mecanic în articulaţia fonemelor. În cazul acesta, modificarea fiind numai de natură fiziologică apare în mod inconştient. Unii lingvişti au încercat să o explice pe baza legii de minimă sforţare, împrumutată din mecanică; alţii din motive de comoditate, un fenomen cu caracter subiectiv. Se pare totuşi

că cele mai multe se datoresc *accentului* şi tendinţei de a vorbi cât mai expresiv. În ceea ce priveşte *accentul* , el este, după cum se ştie, subordonat, de natura expiratorică, numit *accent dinamic* şi coordonat, de natură melodică, numit *ton*. În cazul întâi, vocalele din silabele neaccentuate slăbesc, modificându-şi de cele mai multe ori timbrul, în cazul al doilea, se păstrează fără nicio modificare. Partea interesantă la aceste transformări constă în faptul că *accentul* schimbă şi baza de articulaţie, ceea ce atrage după sine o modificare a întregului sistem. Această modificare nu este de natură mecanică. Ea pleacă de la elementul afectiv, are, prin urmare, o origine spirituală. Dar cu aceasta ajungem la acţiunea sufletului, izvorul comun al tuturor inovaţiilor din limbă.

Un rol important în modificările din limbă o are *expresivitatea*. Ea există peste tot în vorbire şi reprezintă una din problemele cele mai interesante pentru studiul trăsăturilor caracteristice din structura unei limbi, sub raportul semnificaţiilor şi al valorii. Limba care o vorbim nu reprezintă numai un mediu de înţelegere între indivizi, ci şi o nevoie de a ne exprima noi înşine. La producerea actului vorbirii, noi trebuie să tinem seama nu numai de simpla formulare a ideilor, dar şi de raportul ce există între ele şi sensibilitatea noastră. Aceasta înseamnă că, la o plăsmuire verbală individuală, alături de elementul logic, intervine şi elementul afectiv care dinamizează insuflînd viaţă expresiei. Din acest motiv, o frază rostită individual se deosebeşte fundamental de una exprimată în limbajul discursiv al logicii. Ea comportă mii de variaţiuni care se realizează prin tot felul de mijloace verbale. Iată de ce o bună parte din

cauzele care provoacă diversificările în limbă, trebuie înserate în cadrul esteticii şi stilisticii individuale.

II. DINAMICA NORMEI

2. 1. Tendințe în sistemul fonologic

2. 2. Tendințe ortografice

- **Reguli de pronunţare corectă**
- **Reguli de scriere corectă**

2. 3. Tendințe actuale în formarea cuvintelor

2. 4. Tendințe în evoluția lexicului

2. 5. Tendințe actuale reflectate în gramatică

2. 1. Tendinţe în sistemul fonologic

Limba este un organism viu, în continuă dezvoltare şi, în cosecinţă, pe parcursul istoriei sale a înregistrat multe asemănări, stări, mai mult sau mai puţin deosebite de starea actuală. În prezent, de asemenea, ea se află într-un continuu proces de prefacere, de restructurare, dar dinamica lentă a acestor prefaceri, ca şi extomparea lor prin mijloace normative, le fac mai greu observabile. Specialiştii înregistrează şi analizează în permanenţă aceste schimbări de amănunt, încercând să discearnă ceea ce este accidental,

efemer, de ceea ce are șanse să se impună, să se amplifice şi chiar să antreneze modificări mai mari, de sistem. Rezultatul unor asemenea analize se concentrează în configurarea unor tendinţe actuale de evoluţie a limbii române,, care să fie, după caz, acceptate normativ sau combătute. Decisiv în impunerea sau diminuarea şi dispariţia unor asemenea tendinţe este până la urmă uzul lingvistic, care nu poate fi întotdeauna nici prevăzut, nici condus, cu atât mai mult cu cât specialiştii adoptă frecvent poziţii diferite.

Prezentăm în continuare câteva tendinţe care ni se par mai evidente:

- închiderea vocalelor *a, o, e* la *ă, u, i* mai ales în poziţie neaccentuată:

ataca > *atăca, robinet* > *rubinet, seringă* > *siringă, demisie* > *dimisie*;

- închiderea lui *e* în *i* şi, uneori, **sincoparea** lui *i,* în silaba penultima a cuvintelor articulate la plural cu *–le: fetele* > *fetili, drumurile* > *drumurle;*
- evitarea hiatului prin: **sinereză**, sau **diftongare** (*neapărat, recreaţie*); **eliziune** (*alcool* > *alcol, cuviincios* > *cuvincios, respectuos* > *respectos*);
- renunţarea, în cazul neologismelor, la corelaţia de timbru (*livrescă,* nu *livrească; invocă,* nu *convoacă*; *depen,* nu *deapăn*) şi reducerea, în felul acesta a amplorii şi rolului *alternanţelor vocalice;*
- dispariţia lui *u* final, precedat de *i: serviciu* > *servici, contrariu* > *contrar, domiciliu* > *domicil;*

- eliminarea lui *i* din grupul *ie* (diftong sau în hiat): *plutonier* > *plotoner, butonieră* > *butoneră;*
- atmosfera până la dispariţie a lui *i* asilabic din finalul unor cuvinte (rolul distinctiv fiind preluat de alternanţă): *studenţi* >*studenţ, frumoşi* > *frumoş;*
- fluctuaţii în accentuarea cuvintelor: *mediat**o**r*, *navigat**o**r*, dar *cor**e**ctor*, *red**a**ctor*; ***a**ntic* şi *ant**i**c*, *reg**i**zor* şi *regiz**o**r*, *s**i**mbol* şi *simb**o**l*, *tr**a**fic* şi *traf**i**c*;
- extinderea în anumite contexte a consoanelor palatalizate: *uşe, grije, îngroaşe, deranjem, eream, sufere, şeapte*;
- sonorizarea lui *s* intervocalic şi în situaţiile în care nu e etimologic: *chintezenţă, seziune;*
- sonorizarea prin asimilare: *admosferă, fregvent, plezni, căznicie;*
- uşurarea (simplificarea) grupurilor de consoane: *antreprenor*> *antrepenor, proprietar* >*propietar, explica* >*esplica.*

2. 2. Tendinţe ortografice

Reguli de pronunţare corectă

Accentul. În funcţie de uzul literar, normele actuale recomandă:

- o singură accentuare la cuvintele: *ad**i**că, **a**ripă, av**a**rie, caract**e**r, căl**u**găriţă, d**o**ctoriţă, dum**i**nică, fenom**e**n, ianu**a**rie, mir**o**s, reg**i**zor, sev**e**r, **u**nic;*
- se admit variante accentuale literare libere la unele cuvinte precum: *acat**i**st / ac**a**tist, **a**nost /*

anost, antic / antic, gingaş / gingaş, intim / intim, jilav / jilav, profesor / profesor, trafic / trafic;

- este respinsă de normă ca incultă accentuarea cuvântului *butelie,* corect fiind *butelie;* de asemenea se resping accenturări mai vechi: *călugăriţă, doctoriţă* sau regionale: *bolnav, duşman.*

Scrierea cu literă mică sau mare

a. Scrierea cu majusculă

Se scriu cu literă mare:

- toate cuvintele care compun formulele de politeţe: ***Domnia Sa, Domnia Voastră, Excelenţa Voastră, Sfinţia Sa, Măria Ta;***
- numele proprii simple, iar la cele compuse numai la primul termen când numesc organisme de conducere sau compartimente de instituţii: ***Direcţiunea Secretariat, Serviciul de contabilitate; Consiliul de administraţie, Comisia diriginţilor, Catedra de limba română;***
- denumirile marilor epoci istorice: ***Evul Mediu;***
- numele instituţiei chiar când este folosit eliptic, adică în loc să se spună „X este student la ***Universitatea Politehnică din Bucureşti***" se spune „X este student la ***Politehnică***"; „X lucrează la ***Ministerul de Externe***" – „X lucrează la ***Externe***";

b. Scriere cu literă mică

Actuala ediţie a DOOM reglementează unele efecte stilistice, dar mai ales cele urmărite de graficieni prin scrierea cu literă mică a cuvintelor care, în mod obişnuit, se

scriu cu majusculă. De exemplu, ***nume de autori şi titluri*** în grafica titlurilor de pe copertele unor cărţi sau la televizor.

Scrierea derivatelor, compuselor, locuţiunilor şi grupurilor de cuvinte

Scrierea cuvintelor compuse

Adverbe

Între cele două rostiri ale cuvântului compus *desearǎ / diseară,* se recomandă varianta *deseară.*

Se scriu cu cratimă adverbele compuse: *alaltăieri-dimineaţă, azi-mâine, azi-noapte, mâine-dimineaţă, mâine-seară.*

Pronume şi adjective pronominale

Se revine la scrierea într-un cuvânt a tuturor formelor pronumelui ***niciunul/ niciuna*** şi ale adjectivului pronominal corespunzător ***niciun / nicio.***

A nu se confunda formele pronumelui şi adjectivului pronominal cu îmbinările libere omofone în care ***nici*** are valoare de conjuncţie copulativă. ***Nici*** are valoare de conjuncţie când corelează cu al doilea ***nici.***

De exemplu: ***Nici un*** căţel, ***nici o*** pisică n-au intrat în curte. (conjuncţie + articol); Nu vrem ***nici un*** măr, nici două. (conjuncţie + numeral); ***Nici unul, nici altul*** nu mai au nimic de spus. (conjuncţie + pronume).

Când nu se corelează cu al doilea ***nici,*** cuvântul are valoare de adverb: ***Nici*** nu vreau să aud.; N-avem ***niciun*** caiet.

Substantive

Substantivele compuse se scriu cu cratimă: ***bun-rămas, cuvânt-înainte, watt-oră, mai-mult-ca- perfectul.***

Scrierea locuţiunilor

În ***odată ce*** (locuţ. conj.), ***odată cu*** (locuţ. prepoz.), ***dintr-odată*** (locuţ. adv.), cuvântul ***odată***se scrie într-un cuvînt.

Scrierea grupurilor de cuvinte

Grupul ***după prânz*** trebuie scris cu blanc, nu cu cratimă. Se scriu cu cratimă: ***bine-crescut, bine-cunoscut, bine-venit.***

2.3. Tendințe actuale în formarea cuvintelor

Derivarea continuă să fie principalul procedeu intern de formare a cuvintelor, mai ales sub aspectul derivării sufixale. În ceea ce privește inovațiile derivative și corelația lor cu norma, putem spune că multe din derivatele întâlnite mai ales în paginile ziarelor și revistelor sunt motivate nu de necesitatea de a exprima noțiuni sau idei noi, de nevoile reale ale comunicării, ci de dorința unora de a epata, de a se deosebi de ceilalți vorbitori sau de a obține anumite efecte stilistice în planul discursului. Apar astfel o mulțime de derivate artificiale, de creații năstrușnice, spontane, efemere. Și chiar dacă nu toți termenii nou creați au șanse de a se impune în limbă, ei prezintă totuși interes pentru înțelegerea dinamicii și tendințelor lexicului românesc actual.

Sub aspect normativ, unele derivate încalcă normele limbii literare privind corectitudinea formală și acceptibilitatea semantică. În ceea ce privește primul aspect, se poate constata că anumite inovații lexicale, deși se prezintă ca realizări concrete ale potențelor derivative sunt prost formate, inutile, ba chiar nocive, întrucât există riscul ca ale să se generalizeze și să devină elemente ale uzului. Aici ar fi cazul să menționăm un fenomen cunoscut în

literatura de specialitate sub numele de *derivare în cerc închis* „prin care în urma a 2 (eventual mai multe) derivări succesive, se crează un cuvânt nou, sinonim cu cuvîntul de bază de la care s-a pornit, și care e inevitabil, mai lung și mai greoi decât acesta” [26, p. 19]. Un exemplu în acest sens îl oferă suf. *–itate*, cu ajutorul căruia se derivă substantive abstracte ale calității de la teme adjectivale (*laș-lașitate, subiectiv-subiectivitate, serios-seriozitate*).

Unele derivate cu acest sufix încalcă regulile derivării sau pur și simplu sunt inutile, deoarece dublează un cuvânt cu același sens deja existent în limbă. În această situație se găsesc cîteva substantive derivate de la adjectivele terminate în *–os* (*grație-grațios-grațiozitate; vigoare-viguros-vigurozitate; fast-fastuos-fastuozitate*).

Se poate constata ușor că derivatele în *–itate* dublează inutil cuvîntul de bază, fiind de altfel și mai incomod decît acesta.

Există însă și cazuri rare, când cele două substantive se diferențiază semantic (cel mai adesea în context): *lumină-luminos-luminozitate; religie-religios-religiozitate; preț-prețios-prețiozitate.*

Alteori, simpla analogie e suficientă pentru crearea unor derivate în *–itate* direct de la substantivul de bază, în condițiile în care în limbă nu există și adjectivul corespunzător în *–os: atracție-atracțios-atracțiozitate; evoluție-evoluțios-evoluțiozitate.* Așa cum se știe, sufixul *–itate* face parte din categoria afixelor selectoare, atașându-se în mod normal numai la teme adjectivale.

Limbajul presei ne surprinde însă cu o serie de derivate în *–itate* formate de la teme substantivale,

adverbiale și chiar verbale: *omenitate, pământitate, fabricitate, simțietate, împreunătate, periclitate* etc.

Greșit formate și inutile sunt și unele formații cu sufixe „la modă” *–ist, -ism*, în cazul cărora se constată același fenomen: *radicaliști* (pentru radicali)*, conservatoriști* (pentru conservatori),, *analfabetist* (analfabet)*, diabetiști* (diabet).

Un alt sufix neologic este *–iadă*, un suffix pătruns în limba română mai ales prin intermediul limbii franceze (în *–ade*) sau desprins din nume de epopee ca *Iliada, Țiganiada* etc. Acest sufix formează substantive feminine exprimând ideea de acțiune sau de colectivitate, ansamblu. Astăzi avem o avalanșă de cuvinte derivate cu acest sufix: *căminiadă, bugetiadă, lideriadă, premiadă, telefoniadă* etc.

Dintre sufixele verbale, deosebit de frecvent este sufixul *–iza*, cu ajutorul căruia se formează verbe cu conținut cauzativ de la baze nominale: *a secretiza, a juriza, a maneliza.*

Prefixarea este și ea bine reprezentată, mai ales, în stilul tehnico-științific și cel publicistic. Dintre prefixele neologice, deosebit de productive și preferate pentru valoarea lor expresivă sunt cele negative: *anti-*, *contra-*, *non-, in-*, atașate atât la baza substantivale, cât și adjectivale: *anti-american, antilateral, contramiting, nonautor, non-valență, incontrolabil.*

Un loc special îl ocupă prefixele neologice care exprimă ideea de superlativ. Derivatele obținute cu ajutorul unor prefixe neologice ca: *super-*, *ultra-*, *hiper-*, *extra-* sunt marcate stilistic și se întâlnesc în special în textile reclamelor: *supermașină, superpoluat, superputere* etc.

Compunerea reprezintă un important mijloc de îmbogățire a lexicului, în special în limbajul cultivat, în stilul tehnico-științific și cel publicistic.

După 1990 compunerea a câștigat teren nu atât sub forma sa tradițională, cât și sub forma unor tipare neologice cu circulație internațională:

- compusele de tip nume-epitet;
- compunerea savantă (cu afixoide);
- compuse prin abreviere.

În limba română actuală se manifestă o anumită preferință către compuse formate prin juxtapunere din 2 segmente echivalente ca forță, din constituenți imediați de un tip special, în care focarul și vecinătatea își pot „schimba” între ele locurile. Această situație există, ca tip, în limbile romanice, dar ceea ce poate fi surprins ca nou astăzi este, pe de o parte, numărul crescând de formații de acest fel și, pe de altă parte, posibilitatea reversibilității raporturilor deretminat-determinant, capacitatea de permutare a elementelor formative fără ca sensul degajat de constituent să sufere vreo modificare. De exemplu: *actor-poet* față de *poet-actor: ... prilej pentru a-l revedea în rolul Ion pe actorul-poet Emil Botta.*

Bufet-bar este perfect echivalent cu *bar-bufet: Bufet-bar pentru public.* De observant, că, în exemplele de mai sus, termenii A+B deveniți B+A conținutul a rămas același, deci că nu se pune problema „predominării” unuia dintre cei 2 constituenți.

Așadar, *numele – epitet* sunt compuse specific discursului jurnalistic, deoarece satisfac cerința economiei lingvistice și pe cea a originalității. După modelul limbii

franceze aceste compuse se caracterizează prin prezența în poziția determinantului (întotdeauna postpus) a unui substantiv folosit adjectival. Acest substantiv este invariabil sub aspect morfologic. Sub aspect semantic, determinantul suferă un proces de restrângere a semnificației prin anularea unor trăsături de sens. Cuvintele a căror valoare calitativă s-a fixat în limbă prin prezenta într-un număr important de compuse: *problemă-cheie, parti-cheie, vizită-surpriză.*

Categoria respectivă se extinde permanent în limbajul jurnalistic prin utilizări contextuale dintre care unele se impun în limbă, iar altele reprezintă utilizări ocazionale (*declarație-șoc, afirmație-șoc).*

În unele cazuri substantivele respective pot actualiza în funcție de primul element al compusului valori semantice (*întrebări-capcană, mașină-capcană, copil-minune*).

Utilizările ocazionale sunt strict dependente de context fiind specific unor domenii de activitate (*acțiune-filtru, societate-căpușă*) etc.

2. 4. Tendințe în evoluția lexicului

O realitate cunoscută și recunoscută de specialiști, dar ușor observabilă și de unii dintre vorbitori este că limbile evoluează din cauza că lumea evoluează. Limbile vii trebuie permanent să se pună de accord cu dezvoltarea vieții de toate zilele, cu ultimele inovații ale tehnicii și științei. Acest acord se realizează în primul rând prin intermediul vocabularului, sector unde raportul limbă/societate se manifestă cel mai direct și mai evident prin 2 modalități principale: pe de o parte, prin împrumutarea sau crearea în

interiorul și cu mijloacele limbii respective de termini noi și, pe de altă parte, prin îmbogățirea cuvintelor existente cu noi semnificații. Dinamica și vitalitatea lexicului nostru nu reies deci numai din marea cantitate a unităților lexical recente, foarte ușor sesizabile de întreaga lume, ci și din adăugările semantice la cuvinte prezente în limbă mai de mult.

Majoritatea sensurilor pe care le considerăm *dinamică semantică* în româna actuală sunt fapte de discurs, înregistrate în texte actuale, cu precădere în mass-media.

Schimbări semantice propriu-zise nu pot fi considerate decât cele consecrate de uz general sau cvasigeneral.

Majoritatea cuvintelor care au dezvoltat sensuri noi sunt reprezentate prin neologisme.

Neologia semantică se manifestă sub trei forme: lărgirea sensului, restrângeri de sens și calc semantic, când sensul nou, adaugat, imită un model strain.

Extinderile semantice înregistrate de neologisme și mai ales de termenii specializați au loc în urma schimbării domeniului de referință.

Noile sensuri păstrează așa-zisul nucleu semantic și neglijează unele seme periferice din definiția de dicționar, înlăturând, în în plan sintagmatic, resticțiile contextual-stilistice associate sensului initial și lărgind considerabil gama noilor combinații lexicale. Sensurile noi trebuie să satisfacă atât funcția de comunicare, cât și funcția expresivă a limbii. Impunerea noului sens este condiționată de coexistența cu sensul denotativ. De exemplu, verbul *a gestiona*, cu sensul denotativ „a administra bunuri"; a deține o gestiune" este folosit azi de toată lumea, în toate ocaziile,

înregistrând conotații realizate de transferal la alte valori decât cele material: ,,a gestiona politici", ,,a gestiona o criză", a gestiona o situație".

Verbul a dat naștere și substantivului abstract *gestionare,* folosit aproximativ în aceleași combinații lexicale.

Foarte adesea, extinderile de sens afectează verbe neologice, împrumutate din franceză ca termini specializați, monosemantici: *a debuta, a demara, a derula, a determina, a dezamorsa, a erode, a monotoriza, a obtura, a penetra, a realiza, a stopa, a testa* etc.

Noile sensuri sunt prezente în româna actuală cu o frecvență extrem de ridicată, amenințând să elimine din uz sinonimele din fondul principal lexical al verbelor respective. De exemplu, verbul *a începe* a fost aproape complet înlăturat prin utilizarea până la exces a cvasisinonimelor sale *a debuta, a demara.*

Verbul *a solicita* pierde teren și riscă să fie înlocuit de verbul *a aplica*, calchiat după corespondentul din engleza, *apply*, mai ales în domeniul relațiilor cu străinătatea.

Verbul *a nominaliza*, înregistrat în dicționare cu sensul initial ,,a indica, a denumi, a specific ape nume", a dobândit, prin calchiere, și sensul de ,,a propune (pentru premiu), ,,a numi" și ,,a desemna" a devenit foarte active nu numai în zona spectacolului, cât mai ales în viața politică: *Miniștrii nominalizați de către premier. A fost primul nominalizat de pe listă.*

Verbul s-a îmbogățit semantic cu: *nominalizare, nominalizat, nominalizabil* etc.

Verbul *a realiza*, împrumutat din franceză, a fost utilizat la început numai cu sensul de „a înfăptui, a îndeplini ceva, a câștiga”, Mai tîrziu, verbul a dobândit și sensul „a reuși să înțeleagă, a-și da seama”: *Într-un tîrziu au realizat că au fost trași pe sfoară. A realizat că nu are nimic de pierdut.*

Verbul *a agrea* a dobândit sensurile „a accepta”, „a aproba” , „a fi de acord”, după modelul englezesc sau francez. Acesta este des utilizat cu sensul de „a accepta”: *Programul a fost agreat de comisia de specialitate. Noul director a fost agreat de muncitori.*

Verbul *a apela* și-a adăugat sensul specializat referitor la comunicarea telefonică prin calc semantic din fr. *appeller* „a intra în legătură telefonică cu cineva”.

Verbul *a îngheța* și derivatul substantival abstract *înghețare* și-a dezvoltat sensul de „blocare” în domeniul financiar-bancar: *Salariile au fost înghețate.* În domeniul învățămîntului: *înghețarea anului universitar,* sau al tehnicii: *înghețarea programului nuclear*.

2. 5. Tendințe actuale reflectate în gramatică

Articolul şi desinenţa de gen şi număr

- Se recomandă ataşarea fără cratimă a articolului şi desinenţei la împrumuturile neadaptate care se termină cu litere din alfabetul limbii române pronunţate ca în română: *trend**ul**, week-end**ul**.* La fel se ataşează desinenţe de plural: *trend**uri**, week-end**uri**.*

- Se păstrează ataşarea cu cratimă la împrumuturile recente a căror finală prezintă deosebiri între scriere şi

pronunţare sau care au finale grafice (litere) neobişnuite la cuvinte româneşti.

a) *acquis-ul (*achiul), *bleu-ul* (bloul), *bleu-uri* (blouri), *chow-ul* (şoul),
chow-uri (şouri);

b) *party-ul, party-uri; dandy-ul, dandy-i.*

Numeralul

- Se acceptă la numeralul ordinal ***întâi*** forma de feminin ***întâia*** când se află după un substantiv feminin, de exemplu: *clasa **întîia.***
- Valorile de genitiv şi dativ se exprimă cu ajutorul prepoziţiilor: a. Genitiv cu prepoziţia ***a*** (*votul a doi senatori*); b. Dativ cu prepoziţia ***la** (a dat **la** doi elevi).*
- În texte, cu excepţia documentelor bancare, se recomandă scrierea numeralelor:

pînă la 10 cu litere

peste 10 cu cifre. De exemplu: *Alfabetul limbii române are **31 de litere** dintre care **7** sunt litere-vocale.*

Adjectivul

Formă

- Normele actuale nu admit decât o formă pentru adjectivele: **bunicică** (nu bunicea), **coroziv, concluziv, galanton, israelian, pergamut** (nu și bergamut);

- Sunt considerate în variație liberă, cu preferință pentru prima, formele: ***becisnic/bicisnic, corijent/corigent, hilar/ilar, luminescent/luminiscent***;

- La unele adjective neologice, norma actuală admite la feminin forme cu și fără alternanța ***o*** (accentuat)/***-oa,*** în ordinea de preferință: ***analoagă/analogă***, ***omoloagă/omoloagă***;

- Pentru adjectivul/substantivul vagabond se acceptă doar forma de feminin vagaboandă (nu vagabondă).

Substantivul

Gen

În ceea ce priveşte forma de plural în ***–e*** sau ***–i*** la unele substantive feminine sau în ***–uri*** sau ***–le*** la unele neutre, sunt admise ambele forme literare libere, cu preferinţă pentru prima indicată în dicţionar:

a. feminine: ***căpşuni/căpuşune, cireşi/cireşe, coarde/corzi, găluşte/găluşti, coperte/coperţi;***

b. neutre: ***niveluri/nivele, tuneluri/tunele, chipie/chipiuri.***

În schimb se admite o singură formă la unele substantive:

a. feminine: ***monede, poieni, ţigănci, gagici;***

b. neutre: ***chibrituri*** (şi nu chibrite), ***seminar-seminare***, şi nu ***seminarii.***

Caz

- Unele substantive feminine omonime la N. A. Sg. au G.D. sg. diferit:

Maică[1] (călugătiță)- **maicii**

Maică[2] (mamă) – **maicei/maicii/maichii.**

- La unele nume proprii, normele actuale admit variante de fexiune: **Ilenei/Ileanei.**
- Substantivul **corabie** are G.D. art. **corabiei** (nu corăbiei).
- Pentru substantivul **bunică**, norma actuală acceptă pentru G. D. art. doar forma **bunicii**.
- Pentru substantivul **fata morgana**, s-a admis forma de G.D. **fetei morgana**.

Număr

- Forma de singular acceptată de norma actuală este **sanda** (nu sandală), **bretea** (nu bretelă).
- Norma actuală acceptă formele de plural: **coloși** (nu coloșuri), **hidranți** (nu hidrante), **indici** (nu indice), **treburi** (nu trebi).
- Pentru substantivul **item** s-au admis formele de plural **itemi, itemuri/iteme.**
- S-au admis formă de plural pentru unele substantive, precum: **mafie-mafii, margarină-margarine, moleșeală-moleșeli, pâslă-pâsle, pepsi-cola-pepsi-cole.**

Verbul

Formă

- Se acceptă numai forma **dispera** (nu despera);
- Sunt în variație liberă formele: **cementa/cimenta** (med.), **decofeiniza/decafeiniza, filozofa/filosofa, frecționa/fricționa, perchiziționa/percheziționa, reincarna/reîncarna.**
- Fostele forme în variație liberă **a pitula/a tupila** (a piti) au fost înregistrate drept cuvinte independente.

Conjugare

Verbele de conjugarea I:

- verbul ***a continua*** are la indicativ şi conjunctiv, prez., p. I, sg. forma ***eu să continui*** (şi nu continuu);

- ***a decerna*** trebuie conjugat cu suf. ***–ez: eu decernez*** (nu decern);
- ***a absolvi*** trebuie conjugat fără sufixul ***–esc: eu absolv*** (şi nu absolvesc);
- ***a mirosi*** la indicativ prezent, p. a III-a pl. ***ei miros*** (nu miroase);
- ***a deșerta*** are, la conjuctiv prezent persoana a III-a sg., forma ***să deșerte*** (nu deșarte);
- au devenit fără *–**ez*** verbele ***a ignora, a îndruma, a înfoia, a perturba***;
- Verbe de conjugarea a IV-a:
- Au devenit numai fără ***-esc: a bombăni, a dăinui, a țârâi***;
- ***A absolvi***, inclusiv pentru sensul ,,a termina un an/o formă de învățământ”, trebuie conjugat fără ***–esc: absolv*** (nu absolvesc);
- Au devenit cu și fără ***–esc*** (cu preferință pentru prima formă): ***a biciui: biciuie/biciuiește, a birui: biruie/biruiește, a cheltui: cheltuiesc/cheltui, a chinui: chinuiesc/chinui, a cotrobăi: cotrobăi/cotrobăiesc, a destăinui: destănui/destăinuiesc.***

Adverbe şi locuţiuni

- Norma literară condamnă folosirea lui ***ca şi*** (sau a grupului ***ca, virgulă***) în loc de ***ca*** pentru evitarea cacofoniilor. De exemplu, construcţii de tipul *„A fost numit **ca şi** consilier.”* Se poate de înlocuit cu: *,,A fost numit consilier.* sau *în calitate de consilier*.

III. DINAMICA LEXICALĂ ȘI DINAMICA SEMANTICĂ

3. 1. Aspecte ale dinamicii semantice

3. 1. 1 Evoluția semantică a cuvintelor

3. 1. 2. Tipologia schimbărilor semantice

- **Extensiunea semantică (extinderea sensului)**
- **Restricția semantică (îngustarea sensului)**
- **Polarizarea semantică**
- **Degradarea semantică //înnobilarea**

3. 1. 3. Calcuri semantice și frazeologice

- **calcuri semanctice**
- **inovații semantice**
- **sensuri denotative; sensuri conotative**
- **calcuri frazeologice**

3. 1. 4. Modalitățile care pot provoca schimbarea de sens a cuvintelor (transferul metonimic, transfer metaforic, sinecdoca)

3. 2. Aspecte ale dinamicii lexicale

3.2. 1. Derivarea – principalul procedeu de formare a cuvintelor în limba română

3. 2. 2. Derivarea cu afixe: sufixarea, prefixarea

3. 2. 3. Compunerea:

- **compuse din cuvinte întregi**
- **compuse de tip „savant”**
- **compuse prin abreviere**

3.2. 4. Derivarea regresivă

3. 2. 5. Conversiunea

3.1. 1. Evoluția semantică a cuvintelor

Vocabularul este totalitatea cuvintelor unei limbi. Sistemul lexical al oricărei limbi se caracterizează prin mobilitatea lui, adică prin „capacitatea de a fi supus mereu schimbărilor.” Împrumutul unor cuvinte, preluarea unor sensuri noi, necunoscute „migrarea” unor cuvinte din lexicul specializat spre lexicul comun, toate acestea duc la apariţia modificărilor de vocabular.

În felul acesta, de-a lungul anilor, cuvintele își pot schimba sensul sub influența factorilor de natură diferită. Cauzele schimbărilor semantice sunt numeroase și variate. Ele pot fi reduse însă la tipuri de bază: - *factori lingvistici* și – *factori extralingvistici*. În cazul factorilor de natură lingvistică schimbările sunt determinate de evoluția limbii, adică de anumite procese care au loc ca urmare a modificării relațiilor semantice stabilite între cuvinte în cadrul unui câmp lexico-semantic. Un rol important în schimbarea sensului unui cuvânt îi revine de asemenea contextului în

care acesta începe să fie utilizat. Factorii extralingvistici sunt legați de schimbările din realitatea extralingvistică: dispariția, transformarea, apariția unor obiecte, modificarea relațiilor social-istorice. O influență foarte mare asupra modificării sensurilor cuvintelor au, mai ales, schimbările din societate, care se află în permanentă transformare.

În literatura de specialitate se susține că evoluţia sistemului lexical se realizează pe mai multe căi:

a. se crează noi mijloace de expresie, adică apar cuvinte sau îmbinări, sau se fac împrumuturi directe din alte limbi;

b. se schimbă sensul, valoarea semantică a unor cuvinte şi se transmite un conţinut nou;

c. dispar din lexicul activ cuvinte învechite, legate de realităţile trecute.

Aşadar, îmbogăţirea vocabularului, cu ajutorul cuvintelor noi, este mai puţin importantă decât îmbogăţirea vocabularului prin intermediul schimbărilor semantice ale unităţilor lexicale existente în limbă.

Evoluţia semantică constituie o modalitate de creştere calitativă a vocabularului, astfel are loc dispariţia sau apariţia unor semnificaţii ale cuvintelor. De aceea unii lingvişti îl consideră drept mijloc esenţial de îmbogăţire calitativă a vocabularului.

Modificările semantice sunt posibile şi în diverse împrejurări.

Pe parcursul dezvoltării istorice, mutaţiile de sens au fost tratate din perspective diferite: lingvistica tradiţională le-a cercetat sub aspect diacronic, a urmărit evoluţia sensurilor cuvintelor în timp. Fără a stărui asupra cauzelor

mai generale, lingviştii au reuşit să descrie o mulţime de factori de ordin lingvistic şi extralingvistic, care explică, în fiecare caz concret cum un cuvânt sau un grup de cuvinte au ajuns să semnifice şi altceva decât înţelesul lor iniţial. De exemplu, verbul *a căra,* format pe baza latinescului *carrare* din *carus*, a avut la început un sens specializat: ,,a pune ceva în car pentru a fi transportat în alt loc”. Se cară deci atunci numai cu carul. Odată cu dezvoltarea mijloacelor de transport, verbul *a căra* a căpătat un sens mai abstract şi generalizator: ,,a transporta în general”) de regulă în cantităţi mari). Cu timpul s-a putut căra nu numai cu carul sau căruţa, ci şi cu automobilul, cu trenul, cu vaporul, iar în zilele noastre şi cu avionul şi chiar cu rachetele cosmice. Prin urmare, în semantica verbului dat s-a scos în evidenţă ideea transportului în locul obiectului cu care se transportă. Verbul şi-a lărgit cu mult sensul şi prin includerea în frazeologisme, apărând şi în expresii cu sens figurat: *a căra apă cu ciurul, a căra cuiva la pumni (*sau *palme)* etc.

Îngustarea semantică a avut loc şi în cazul cuvîntului *bere*. La origine acest cuvînt avea doar forma de infinitiv lung a verbului *a bea*, adică având sensul general de ,,acţiune de a bea”. Cu timpul cuvîntul *bere* şi-a îngustat sensul, numind o anumită băutură, preparată din orz şi hamei. Astăzi *bere* se întrebuinţează aproape exlusiv cu sensul al doilea.

Lingvistica modernă însă, pentru a demonstra caracterul bine organizat al vocabularului, s-a orientat mai mult spre cercetarea sincronică, adică spre cercetarea sensurilor sau relaţiile dintre acestea şi alte cuvinte ale limbii române literare actuale.

În orice moment al existenţei lui, cuvîntul are un conţinut semantic finit, alcătuit dintr-un număr de sensuri. Inventarul şi relaţiile lor dau echilibrul semantic. Ele facilitează înţelegerea modalităţilor de combinare a elementelor lexicale şi sugerează posibilităţile de evoluţie semantică.

Studiind cauzele şi tipurilor schimbărilor semantice, academicianul Alexandru Graur a subliniat că „sensul unui cuvânt face parte dintre elementele cele mai mobile ale unei limbi, iar modificările de ordin semantic (în ansamblul lor) reprezintă unul dintre cele mai interesante aspecte ale dinamicii vocabularului”. [24, p. 48]. Evoluţia semantică a planului conţinutului are drept consecinţă extensiunea sau restricţia sensului lexical şi totodată acestea sunt consecinţe ale acţiunii unor tendinţe mai generale care se referă la evoluţia limbii.

Aşadar, indiferent de modalităţile şi cauzele care au dus la modificările semantice, cuvintele îşi restrâng sau îşi lărgesc potenţialul semantic. De aceea „extensiunea şi restricţia sensului unităţilor lexicale sunt considerate consecinţe ale metasemiei.”

Constantinescu-Dobridor susţine că evoluţia semantică a cuvintelor este „modificare a sensului iniţial al unui cuvînt sau adăugare de sensuri noi (secundare) la sensul iniţial şi fundamental al cuvântului. Astfel, sensul iniţial al cuvântului latinesc *familia* „familie” a fost modificat odată cu evoluţia sa la cuvântul românesc *femeie* „persoană de sex feminin”. [12, p. 137]

Alţi termeni folosiţi pentru acest fenomen sunt *alunecări* sau *deplasări de sens*.

În opinia lingviștilor *schimbările semantice* pot avea următoarele cauze principale:

- <u>istorice</u>: Progresul în ştiinţă, tehnică, moravuri, instituţii etc. aduce cu sine introducerea de obiecte, fapte, acţiuni noi, care sunt redate de multe ori doar printr-o modificare semantică a unui cuvînt ce dăinuia demult în limbă;
- <u>sociale</u>: Au loc deplasări ale ariei de utilizare socială a cuvintelor: specializarea (îngustarea), generalizarea (lărgirea), care duc la o modificare a ariei semantice;
- <u>psihologice</u> (tabu, eufemizare şi alte relaţii semantic dintre cuvinte);
- <u>lingvistice</u>: (schimbări fonetice, morfologice, sintactice).

3. 1. 2. Tipologia schimbărilor semantice

- **Extensiunea semantică**

Extensiunea este una dintre cele mai frecvente modificări ale valorii semantice a cuvintelor. Ea se realizează pe mai multe căi. Uneori aceasta are loc pe baza unei metonimizări, adică a unei asemănări prin alăturare. De exemplu, cuvântul *masă* nu numeşte numai mobila pe care lucrăm sau mâncăm, ci şi mâncarea sau mai bine zis totalitatea de mâncăruri servite la masă. În latina clasică *focus* avea sensul de „vatră”, adică „loc pe care se află şi arde flacăra” (ceea ce numim azi *foc* la latini se numea *ignis*). În latina populară şi apoi în limbile romanice *foc* a primit sensul de astăzi „ardere violentă cu flăcări” (rom. *foc, it. fuoco, prov. fuoc, sp. fuego, fr. feu*).

Printr-o alunecare de sens are loc *extensiunea* când numirea acţiunii trece asupra rezultatului ei. Termenul *redacţie* înseamnă nu nu mai ,,faptul de a redacta", adică acţiunea dată, ci şi ,,totalitatea redactorilor, care lucrează la o editură, revistă sau ziar", cât şi ,,clădirea în care lucrează aceştia".

Este evident că dacă un nume propriu – care este strict individualizat – devine nume comun, procesul de extindere a sensului se manifestă în toată plinătatea lui. Trecerea unui substantiv propriu în comun se numeşte în literatura lingvistică *apelativitate.*

Numele de familie al unor savanţi au devenit nume comune, de cele mai multe ori termeni în ştiinţele respective:

amper (unitate de măsură a intensităţii curentului electric), format după numele fizicianului francez Andre Marie Ampere (1775-1836);

coulomb (unitate de măsură a cantităţii de electricitate), după numele fizicianului francez Ch. Augustin Coulomb (1736-1806);

farad (unitate de măsură a capacităţii electrice), după numele savantului englez Michael Faraday (1791-1867);

ohm (unitate de rezistenţă electrică), după numele fizicianului german Georg Simion Ohm (1787 – 1854);

volt (unitate de măsură a tensiunii electrice, a tensiunii electro-motoare), după numele fizicianului Italian Alessandro Volta (1745-1827).

Numele unor savanţi, devenite termeni ştiinţifici, pot fi incluse în cuvinte compuse sau derivate. De exemplu, *megahertz* (unitate de măsură a frecvenţei oscilaţiilor, egale

cu un million de hertzi). Termenul *hertz* are la bază numele de familie al fizicianului german Heinrich Rudolf Hertz (1857-1894). Numirea unui revolver automat mic se numeşte *browning*, după numele de familie al inventatorului.

Anumite numiri de manifestări sociale se bazează tot pe nume proprii. Refuzul organizat de a nu păstra relaţii cu cineva în semn de protest poartă numele de *boicot.* Faţă de căpitanul englez Boykott, pentru prima oară în 1879 arendaşii lui au practicat tactica boicotului.

Numele proprii din creaţiile folclorice pot fi supuse şi ele la un proces de apelativizare. În secolul al XVI-lea în Serbia active un haiduc, Baba Novac, care lupta contra asupririi otomane a popoarelor balcanice. În anul 1600 Novac a fost prins şi ars de viu. Au apărut apoi tot felul de poveşti, legend şi cîntece populare despre Novac (Brazda lui Novac, Novac şi Gruia la Ţarigrad etc.). Ciclul Novăceştilor a fost studiat de B. P. Hasdeu. Pe baza numelui propriu Novac a apărut la noi apelativul *novac* cu sensul de ,,om foarte puternic, voinic, haiduc".

Pe baza numelui propriu Novac s-au format derivatele: *Novăceşti* (neamul celor alde Novac), *Novăcel* (diminutive), *novăcesc* (adjectiv), incluse mai ales în textile folclorice:

Scoate haine novăceşti,
De pune călugăreşti.
Scotea cuca de Novac
Şi punea un comănac. (V. Alecsandri)

Nume comune apar nu numai fiind formate din antroponime, ci şi din toponime. Astfel, numirea unor

varietăţi de manufactură s-au format pe baza numirilor de oraşe, regiuni. De exemplu, *caşmir* după numirea unei regiuni din India, *muselin* după numirea oraşului Mossulo pe râul Tigru. Un soi de mere se numeşte *calvil* după localitatea Calleville din Normandia (Franţa).

Pe baza unor nume proprii s-au format şi numiri de minerale. O piatră preţioasă asemănătoare cu safirul de culoare albastră închisă, care a fost descoperită în anul 1967 în Tanzania, a căpătat denumirea – *tanzanit*. O altă piatră (*goethit*) poartă numele scriitorului german J. W. Goethe.

O evoluţie semantică destul de ciudată a suferit, în limba română, şi neologismul *aperitiv*, împrumutat din franceză (*aperitif*) şi acolo din latină (*aperitivus*, un derivat de la vb. *aperire* „a deschide”). În română cuvântul a pătruns cu sensul „băutură care deschide sau stimulează apetitul”. Mai târziu *aperitiv* înregistrează un sens nou: „gustare luată înainte de masă pentru a stimula pofta de mâncare”. Cuvântul figurează cu ambele sensuri, dar cel de „gustare” trece pe planul întâi, din cauză că este mult mai cunoscut decât cel de „băutură alcoolică consumată înainte de masă” care rămâne singurul sens justificat etimologic al acestui cuvânt. Cuvântul *dumbravă* conţine rădăcina slavă *domb* (stejar), ceea ce arată că sensul originar a fost „pădure tânără de stejari”. Prin lărgire, înţelesul a cuprins orice fel de pădure tânără. În limba greacă *toxicon* era numele substanţei otrăvitoare cu care se ungeau săgeţile („săgeata” se spunea toxon), în timp ce substanţele toxice de astăzi sunt otrăvurile cele mai felurite. Tot din terminologia militară provine verbul *a lansa*; iniţial era vorba numai de aruncarea lăncilor.

În prezent e firesc să spui că s-a lansat o rachetă sau chiar zvon. Oamenii înşişi se pot lansa în afaceri.

Limba română ne permite să vorbim despre sezonul de primăvară, sezonul de vară, de toamnă sau de iarnă, deci sezon e cam acelaşi lucru cu anotimp. Şi aici avem de a face cu o extensiune semantică: la origine *sezon* însemna numai unul din anotimpuri, şi anume „anotimpul însămânţărilor”. Punctul de plecare al acestei evoluţii îl constituie *satio*, din latineşte cu accepţia de „însămânţare, perioadă a anului când se fac însămânţările”.

Dacă noi am folosi cuvintele cu înţelesul lor iniţial, îmbinări ca *cerneală roşie* sau *cerneală albastră* ar fi inadmisibile. Cel mult s-ar putea zice *cerneală neagră*, dar nici aşa nu e bune, pentru că cerneala nu poate fi decât neagră. O asemenea afirmaţie n-ar găsi aprobarea nimeni care ştie româneşte, dar are o justificare istorică: *cerneala* e un cuvânt slav şi denumea iniţial un lichid negru folosit în scriere (rădăcina e adjectivul care însemna „negru” şi pe care o regăsim în cuvântul *cernit*, din expresia *straie cernite*, adică veşminte de doliu). Sensul lui *cerneală* s-a schimbat prin acelaşi fenomen de lărgire: a devenit mai cuprinzător, fără limitarea la o anumită culoare.

Cuvântul francez *toilette* este un diminutiv al lui *toile* (pânză), de unde deducem că a însemnat mai întâi „bucăţică de pânză”. Sensul lui a evoluat probabil astfel: 1. bucăţică de pânză; 2. pânză mică albă, pusă pe masa cu obiectele de coafat; 3. masa în faţa căreia şade femeia când se coafează; 4. obiectele necesarenecesare coafatului; 5. podoabe ale femeii (la început, desigur, numai cele care împodobeau

capul); 6. îmbrăcăminte femeiască, rochie; 7. încăpere în care femeia îşi aranjează ţinuta.

Extinderile de sens, susține Adriana Stoichițoiu-Ichim, sunt asociate, în cazul termenilor specializați, cu procesul de determinologizare: *Best-seller* (subst.) „carte, lucrare care are mare succes (de vânzare) a dobândit semnificația generică de *„marfă foarte bine vândută”; Blue-jeans* cu formulele românești trunchiate *blugi* și *blugingi*, atestat ca termen din domeniul vestimentar („*multe mode – mini, maxi, blue jeans, strâmt, larg etc.)* Conotația aferentă ideii de „tânăr, tinerețe*”* – în titulatura unor emisiuni sau a unor pagini de ziar: „*Radio-discoteca blue-jeans”; „Colindători în blue-jeans”; „Blue Jeans Club”.* Sub influența limbii vorbite apare și în presă forma trunchiată *blugi*. În registru colocvial și-a lărgit sensul, desemnând materialul specific („fuste sau șorturi de blugi”), chiar de altă culoare decât cea tradi-țională („blugi negri”; „costum negru de blugi”); *lider: lideri politici* - „conducător al unui partid polit”. Sens generic *„șef”* („*lideri ai asociației”; „leaderul bandului”).* Poate desemna o întreprindere, un produs care ocupă primul loc într-un domeniu („firmele Ericson – *lider* internațional în telecomunicații”); (domen. sport) „echipă sau sportriv care se găsește în fruntea unei competiții” (sens din DN 3); *poster* –(în presă) cu o semnificație mai largă decât în DN 3 „afișe decorative, tematice sau electorale”: *poster cu peisaje exotice, poster cu sigla partidului; show* - prin extensiune semantică, sinonim pentru „spectacol” (show-ul de la Polivalentă); manifestări sportive: „sport-show”; *top* – sens generic „clasament”, indiferent de domeniu: „topul prețurilor”; „topul

infracțiunilor"; În titulatura unor rubrici din presă ,a unor firme, asociații sau a unor publicații (*„Business Top"; „Publitop"; „Top Fan Club", „Oameni în top").* Apare în denumirea unor emisiuni de radio sau TV (*„Top star", „Video Top Music").* Valoarea adjectivală a termenului – în locuțiunea *de (în) top* „foarte bun, de frunte" (*firmă de top, cel mai în top eveniment politic).* [41, p. 73].

- **Restricţia semantică**

În literatura lingvistică se susţine că *restricţia semantică* este antipodul *extensiunii* (N. Corlăteanu, V. Bahnaru etc.). Este un proces de trecere de la un sens general la unul particular. Are loc o specializare a sensului unui cuvânt, mai ales e vorba despre un împrumut lexical. În franceză *chauffeur* numeşte orice fochist la o maşină. De prin 1896, odată cu apariţia automobilului, în limba franceză cuvântul în discuţie a căpătat şi semnificaţia ,,conducător de automobil". Fiind împrumutat în limba noastră, *şofer* şi-a îngustat sensul, denumind doar conducătorul automobilului.

Restricţia sensului rezidă în includerea unor seme diferenţiale suplimentare în semantic cuvântului dat (acesta fiind mecanismul intern de funcţionare a metasemiei) şi în reducerea numărului de denotaţi, denumiţi de unitatea dată (acesta fiind mecanismul extern de funcţionare a metasemiei).

Restricţia semantică este specifică cuvintelor polisemantice şi constă în trecerea unor sensuri ale cuvântului în lexicul pasiv, iar celelalte se păstrează în lexicul activ. În procesul dezvoltării unei limbi, cuvântul pierde un sens care uneori poate fi uitat, dar complexul

fonetic al cuvântului rămâne în circulaţie, doar cu celelalte sensuri. Restricţia semantică se referă la arhaizarea sau învechirea sensului unui cuvânt. Astfel, cuvântul *săruta,* înseamnă în româna veche *a saluta* (asemeni latinescului *salute. –are,* din care provine. În *Umbra lui Mircea. La cozia* Gr. Alexandrescu foloseşte substantivul provenit de la acest înţeles primar (dispărut din limba actuală al acestui verb:

__Sărutare__, umbră veche! Priimeşte-nchinăciune
De la fii României care tu o ai cinstit.

A tăbărî a însemnat, la început, ,, a-şi instala tabăra”. Astăzi el are sensul de ,,a da năvală asupra cuiva, a se năpusti”; *mîndru* a însemnat ,,înţelept”, apoi ,,fudul, trufaş, falnic, îngâmfat”; *mişel* însemna ,,sărman, sărac, nenorocit”, astăzi - ,,om de nimic, ticălos, nemernic”.

Vornic, denumind un mare demnitar la curtea domnească, însărcinat cu conducerea treburilor interne ale ţării, a ajuns (în Moldova) să însemne în secolul trecut ,,primarul satului”, apoi ,,micul funcţionar comunal cu atribuţii neînsemnate (distribuirea corespondenţei, aducerea la cunoştinţă a cetăţenilor, a ştirilor oficiale etc.), fiind, în continuare, sinonim cu *crainic* sau *pristav* (flăcăul care la nunţile ţărăneşti invita şi cinstea oaspeţii): *Iată vine nunta-ntreagă –* **vornicel** *e-un greierel…* (M. Eminescu)

O interesantă evoluţie cunoaşte şi sensul cuvântului *rost*, iniţial *rost* însemna *gură.* Sensul lui primordial, etimologic- de la lat. *rostum* ,,cioc, gură”, se mai păstrează şi astăzi în derivatul *a rosti* şi în expresiile: *a spune pe de rost, a şti pe de rost, a învăţa pe de rost.*

Însăşi substantivul *cuvânt* a avut în limba veche, printre alte sensuri, şi pe acela de *motiv*, cu care apare – spre exemplu – şi în nuvela lui C. Negruzzi *Alexandru Lăpuşneanul*: *Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari* **cuvinte** *a fi îngrijiţi; ştiau că norodul îi urăşte şi pre domn că nu-l iubeşte.*

O atestare a acestui sens al substantivului *cuvânt* (motiv) este făcută şi de către Mihai Eminescu: *Dacă tu ştiai problema astei vieţi cu care lupţi,*

Ai vedea că am **cuvinte** *pana chiar să o fi rupt.*

Aşadar, *restricţia semantică* poate fi generată de dispariţia unui obiect, de progresul ştiinţific sau chiar de schimbarea atitudinii faţă de un anumit obiect. Indiferent de factori şi cauze, cuvintele pe parcursul evoluţiei sociale îşi retrag potenţialul semantic, deoarece cu ajutorul cuvintelor se creează ideologii, iar dispariţia, modificarea lor duce şi la dispariţia unor sensuri sau a unor cuvinte cu ajutorul cărora se putea cât mai exact situaţia social-politică şi culturală.

Vocabularul unei limbi se schimbă de la o etapă la alta fie prin renunţări, fie prin adăugări ca număr de sensuri sau de cuvinte.

„Schimbările de sens au o importanţă deosebită pentru istoria şi dezvoltarea vocabularului. Indiferent deci când s-a produs schimbarea, sensul face parte integrantă din conţinutul semantic al cuvântului o perioadă mai lungă sau mai scurtă.” De exemplu, lexemul *punct* şi-a restrâns sfera semantică a expresiei de agitaţie - „încăpere într-un local public, unde alegătorii se pot informa asupra mersului campaniei electorale.”; *învăţător,* în prezent se utilizează doar cu sensul „lucrător din învăţământ, care instruieşte şi

educă elevii din clasele primare.” Lexemul respectiv şi-a restrâns sfera semantică deoarece nu se mai utilizează în sintagme ca: *învăţător de fizică, chimie* etc., pentru noţiunea respectivă fiind repus în circulaţie cuvîntul profesor.

S-a constatat că mutațiile semantice realizate prin *îngustarea sensului* sunt mult mai rare. Dacă ne referim la cuvintele noi, putem consemna următoarele cuvinte: substantivele *putere și opoziție* capătă sensul „partidele de guvernământ și, respectiv, cele din afara arcului guvernamental”; substantivul *nostalgie* și adjectivul *nostalgic* (folosit adesea substantivizat) capătă valoare peiorativă: *nostalgie după vremurile trecute,* adjectivul *strategic* –(în contexte cu caracter economic), cu sens „puternic din punct de vedere financiar*” (*în sintagma *„investitor strategic”).*

Îngustări ale sensului uzual se înregistrează și în cazul unor cuvinte folosite eufemistic, pentru a evita expresii insultătoare. Noua semnificație se asociază frecvent cu conotații ironice. De exemplu: verbul *a cotiza* atestat cu sensurile „a mitui cu regularitate pe cineva*”* sau „a plăti pentru cineva cu scopul de a-l întreține” (*a cotiza la școală);* adjectivul *strategic* (în context fotbalistic, cu referire la meciuri) – sensul *„aranjat, trucat”* (sinonim argotic „blat”): *meciuri strategice sau mai pe românește... blaturi.*

Majoritatea calcurilor semantice din presă reprezintă împrumuturi de sens prin influențe franceze sau engleze. Cuvintele care își dezvoltă polisemia prin acest procedeu sunt, de regulă, neologisme. De exemple: *actor* – a preluat sensul secundar (din franc.) „persoană care ia parte la o acțiune”: (*principalii actori [politicieni] ai negocierilor);*

printr-o extindere semantică, pe teren românesc desemnează și referenți non-umani (*neparticiparea altor actori decât băncile...*); *a agrea* – a dobândit sensul „a accepta", „a aproba", „a fi de acord", după model engl. și/sau franc.: „*noul program a fost agreat de toate partidele"*; *a apela* - și-a adăugat sensul specializat referitor la comunicarea telefonică prin calc semantic, după franc. appeler: „*telefoanele care pot fi apelate sunt..";* *atelier* - sens. „seminar" (în domeniul artistic, politic, învățământ) (sub influența model engl.): *atelierul de limbă și comunicare; grilă* – 2 sensuri specializate: 1) – împrumut semantic din fr. (în domeniul televiziunii) (*telespectatorii vor avea o nouă grilă de programe)*; 2) – (învățăm.): *test-grilă, grila corectă; imagine* – (în context politic): „*imaginea partidului*", *„imaginea Parlamentului"*; *building* (engl. sens generic „clădire, construcție"); în rom. –(în plan denotativ) „zgârie-nori, clădire foarte înaltă"; (conotativ– prin „înnobilarea sensului") „clădiri înalte, luxoase"; *trend* (engl. „tendință"); în rom. (în context economic-financiar): „*Alro a intrat pe trend descrescător"; know-how* engl. „informal"; în rom. și-a restrâns sensul la „transfer de tehnologie"

Cu conotații peiorative, ironice: *„imaginea externă a leului"* (moneda națională); *lanț* - „*un lanț hotelier", „lanț de magazine"; linie - „linie de farduri profesionale"; pachet* – (calchiat după engl.): juridic-adm. (*pachet de legi economice)*; financiar *(pachet de acțiuni)* ; politic *(pachet de revendicări); pirat* – (cu val. adjectivală): *radio-pirat* („post de radio clandestin") și verbul *a pirata,* participiul cu valoare adj. *piratat.* Recent, substantivul *pirat* si-a adăugat

un sens nou, dezvoltat pe teren românesc, în sintagma *pirat informatic*, care circulă în paralel cu termenul engl. „hacher" („spărgător de carduri") și verbul *a hacheri; reabilitare* – (sens tehnic) „reparare": reabilitarea drumurilor, reabilitarea rețelei de alimentare cu apă.

- **Polarizarea semantică**

În limba română actuală pot fi atestate cazuri când cuvintele se află într-o situaţie antipodală din punct de vedere semantic faţă de acele cuvinte din care-şi trag originea. În latină adjectivul *altus* avea între altele două sensuri opuse: *înalt* (mons altus) şi *adînc* (mare, flumen altum). Situaţia aceasta s-a transmis într-o oarecare măsură adjectivului *adânc*, al cărui sens obişnuit este ,,afund, adîncit". De exemplu: *Cum ajunge în pădure, sapă o groapă* ***adîncă*** *de un stat de om.* (I. Creangă)

În unele contexte adjectivul dat are şi sensul de ,,înalt": *Luna limpede înflorea ca o fată de aur pe seninul* ***adînc*** *al cerului., Şi din tufele de mături,/ce cresc verzi, adînce, dese, / Păsări îmblînzite-n cuiburi/destind penele alese.* (M. Eminescu);

Lingviştii N. Corlăteanu şi I. Melniciuc sunt de părerea că ,,Dezvoltarea în direcţii opuse a valorii semantice a unui cuvânt, la origine nediferenţiate, poartă numele de *polarizare semantică* sau *entiosemie.*" [11, p. 63].

De aceeşi părere este şi autorul *Dicţionarului de termeni lingvistici,* Gh. Constantinescu Dobridor:,,dezvoltarea în direcţii opuse a sensurilor unui cuvânt, nediferenţiate la origine." Astfel, lat. *tempestas* înseamna iniţial ,,starea timpului", iar mai târziu şi ,,timp

frumos", şi ,,furtună", lat. *altus* însemna şi ,,înalt", şi ,,adînc" etc. Rămase în limbile romanice, aceste cuvinte şi-au păstrat numai unul din cele două sensuri opuse: cel de ,,furtună" – fr. *tempete,* it. *tempest*, şi cel de ,,înalt" – fr. *haut,* it. *alto,* rom. *înalt.*În limba română, verbul *a învăţa* înseamnă şi ,,a da lecţii" (cuiva), şi ,,a primi lecţii" (de la cineva); a lua şi ,,a cumpăra", dar şi ,,a fura" etc.

Pe baza *polarizării semantice* se formează aşa-numitele ,,capete ale lui Ianus", adică elemente lingvistice cu semnificaţii opuse. [12, p. 20137]. Sufixul *–aş,* de exemplu, poate exprima, în funcţie de tema substantivului la care se anexează, atît valori semantic positive (drăgălăşenie, dragoste, afecţiune: *fecioraş, copilaş, băieţaş*), cît şi valori semantic negative, depreciative (*scriitoraş, articolaş*). Acest fenomen lingvistic se explică prin prezenţa unei valori semantice unice, dar la care se realizează o îndepărtare de la o limită.

Cazuri de *polarizare semantică* sunt folosite de scriitori pentru a realiza un scop stilistic. Adjectivul *mintios* are sensul ,,deştept, inteligent, iscusit, isteţ".

A. Donici include acest cuvânt într-un context în care el capătă sens negative, depreciative: *Mintiosule! De unde vii? / O vulpe pe măgar l-a întrebat.* Scriitorii recurg uneori la un sens contrar celui obişnuit al unui cuvânt. Antonimul lui *cîştig* este *pagubă.* Opoziţia semantic apare cu evidenţă la I. Creangă: *Harap Alb… ca tovarăş era părtaş la toate şi la pagubă şi la cîştig.*

Există o figură de stil, numită *antifrază*, care recurge la polarizarea semantică. Se foloseşte un cuvânt sau expresie cu sens contrar semnificaţiei curtente. În acest mod Ion

Creangă exprimă nuanţă ironică. Descriind în *Amintiri* accidentele de muncă ale ţăranilor din Broşteni, autorul scria: *Ba la mulţi se întîmplă de veneau sâmbătă noaptea cu câte un picior frânt cu boii stâlciţi şi acestale era* ***câştig*** *pe deasupra.* Aici *câştig* nu-şi mai are sensul obişnuit „folos, profit material”, ci sensul contrar „pagubă”.

Polarizarea semantică se poate realize şi în cadrul sintagmelor. În *pâine veche, haină veche,* adjectival are valoare negativă, iar *vin vechi, vorbă veche,* din contra, adjectivul dispune de o semnificaţie pozitivă: *vin vechi* înseamnă „vin bun”, „vin de calitate”, iar *vorbă veche* – „vorbă înţeleaptă, vorbă din bătrâni”

- **Degradarea semantică// înnobilarea**

La tendinţele de evoluţie a semanticii unităţilor lexicale se mai ataşează o tendinţă, cea de *înnobilare* şi de *degradare a sensului cuvintelor*. „Tendinţa în cauză este provocată, de cele mai multe ori, de acţiunea factorilor psihici ai metasemiei, întrucât degradarea sensului se află în legătură directă cu tabuizarea sau cu eufemizarea, în timp ce înnobilarea se produce numai ca urmare a disfemizării.” [11, p. 63].

În literatura lingvistică s-a emis idea că *înnobilarea* sensului este mai puţin frecventă decât *degradarea*. În pofida acestei afirmaţii, limbile romanice conţin o mulţime de unităţi lexicale care şi-au înnobilat semnificaţia: Astfel, substantivul *cabalus* avea în latină sensul „mârţoagă”, în timp ce în toate limbile romanice a ajuns să denumească *calul* în genere. O evoluţie semantică similară a suferit şi

substantivul latin *casa* ,,cocioabă; colibă”, care în limba română are semnificaţia ,,clădire pentru locuit”.

În opinia lui V. Bahnaru, tendinţa de *înnobilare/degradare* a sensului, ca şi cea de *generalizare/specializare*, este o varietate a tendinţei de *extensiune/restricţie* a sensului, deoarece ea, ca şi celelalte, se reduc la achiziţionarea sau la eliminarea anumitor seme cu valoare negativă sau pozitivă [5, p. 144].

Un exemplu foarte interesant de *degradare* semantică este a cuvântului *mitocan*, folosit astăzi cu sens profund peiorativ: ,,om cu comportări grosolane, vulgare; bădăran.” La început *mitocan* (format cu sufixul *–an*) a însemnat exclusiv ,,locuitor al unui mitoc”. *Mitoc* reprezintă o variantă a cuvântului *metoc* (mănăstire mică, subordonată administrative unei mănăstiri mai mari” şi ,,clădire care aparţine unei mănăstiri şi care serveşte ca locuinţă pentru călugări.”

Cu timpul, *mitocan* şi-a lărgit sensul, ajungând să însemne nu numai ,,locuitor al unui mitoc”, ci şi ,,locuitor de pe lângă un oraş sau de la periferia unui oraş”, adică mahalagiu. De aici şi până la actualul sens trecerea s-a făcut uşor, însemnând azi ,,golan, bădăran, mîrlan, ţopârlan”, cuvântul *mitocan* şi-a schimbat total sensul iniţial.

3.1.3. Calcuri semantice și frazeologice

- **Calcul semantic**

Calcul semantic (împrumutul de sens sau împrumut parțial) reprezintă adoptarea de către cuvântul românesc a

unui sens nou, preluat de la modelul său străin. (dobândite în română).

Ion Toma consideră că „calcul semantic (numit şi împrumut parţial) reprezintă adoptarea de către cuvîntul românesc a unui sens nou, preluat de la modelul său străin (împreună cu care are deja cel puţin un sens comun, care constituie „pivotul” transferului)”. [42, p. 174]. Fenomenul se produce, evident, între cuvintele polisemantice. Un exemplu îl constituie sensul „tablou pictat” al cuvântului *pânză*, sub influenţa fr. *toile* (împreună cu care avea în comun sensul de „ţesătură făcută din fire de in, bumbac, cânepă etc.” Alte exemple: *foaie* (sensul de „ziar”, după germ. *Blatt* şi fr. *feuille*), *nebun* („piesă la jocul de şah”, după fr. *fou*), *rădăcină* (accepţiunile lingvistice şi matematice, după fr. *racine*), *întâmplare* „eveniment, fapt ” [în domeniul artei spectacolului] (după engl. happening); *oportunitate* „ocazie fericită, prilej favorabil” (după engl. opportunity, fr.opportunite, it.opportunita).

Calcurile sunt foarte frecvente în terminologiile tehnico-științifice (firește, pe lângă împrumuturi), unele având caracter internațional: *trifoi (*ca lat. *trifolium,* it. *trifoglia,* fr. *trefeuil,* germ. *Dreiblatt,* rus. *trilistnik), unde ultrascurte (*fr. *ondes ultra-courtes,* engl. *ultra-shortwaves).*

Amploarea îmbogățirii și modernizării lexicale a limbii române datorate calcului este mult mai mare decât se crede. Acest procedeu este foarte activ îndeosebi în etapa modernă a limbii, când a operat la serii întregi de cuvinte (prin copierea totală sau prațială). Majoritatea verbelor din familia lui *a ţine* (calchiate după latina savantă, franceză sau italiană): *obţine, aparţine, conţine, deţine, menţine, reţine,*

susţine; modelul *întredeschide, întreprinde, întretăia, întreţine, întrevedea, întrezări.* Nu sunt puţine situaţiile când de la aceeaşi bază străină avem un împrumut şi un calc, care, intrate în concordanţă, s-au specializat semantic sau unul dintre ele a dispărut: *a blagoslovi* şi *a binecuvînta* (sl. *blagosloviti*), *independenţă* şi *neatîrnare* (fr. *independance*), *propăşire* şi *progres* (lat. *progressus*), *sentiment* – *simţământ* (fr. *sentiment*) etc.

- **Inovații semantice** realizate în interiorul limbii române: *ediție* (fr.edition, it. edizione) „serie de manifestări artistice, științifice, sportive, care se repetă periodic” (ex.: Ediția a II-a a Festivalului Dacic). Sensurile cu caracter denotativ dezvoltate de cuvinte românești aparțin diverselor terminologii: economico-financiară *(cupon, liberalizare* [a prețurilor], *întreprinzător* „patron”); politică **(***dosar* [de cadre], *organ* [politic, administrativ]); medicală: *plombă* [în construcții,arhitectură]: (1) „imobil construit în spațiul viran dintre alte două imobile”; (2) „umplere a unei gropi din asfalt”); *virus* [în informatică] „program distructiv care „îmbolnăvește”calculatorul”); limbajului literar uzual: *tichet* [în transport], *treaptă* [în învățământ]); limbajului familiar: *a ieși* [cu cineva], *a vorbi* [cu cineva], *a rămâne* [în Occident]; argoul elevilor și studenților**:** *înfățișare* „examen”, *boabă* „restanță”.

Sensurile noi apărute sunt de 2 feluri: *denotative*, denumesc referenți noi; *conotative/stilistice/expresive*, aduc culoare stilistică sau valori suplimentare peiorative, ironic.

- **Sensuri denotative.** *Extinderile semantice* înregistrate de neologisme și mai ales de termenii specializați au loc în urma schimbării domeniului de referință. Noile sensuri păstrează așa-zisul nucleu semantic și neglijează unele seme periferice din definiția de dicționar, înlăturînd, în plan sintagmatic, restricțiile contextual-stilistice associate sensului inițial și lărgind considerabil gama noilor combinații lexical. Sensurile noi trebuie să satisfacă atît funcția de comunicare, cît și funcția expresivă a limbii.

În cele ce urmează ne vom referi la sensurile noi intervenite în română într-un timp relativ scurt 20-30 de ani, aparținând la domenii variate:

I. CIRCULAȚIA

- *culoar* ,,spațiu delimitat (pe uscat, apă, aer) rezervat unor vehicule";
- *eveniment* ,,accident de circulație";
- *pastilă* ,,refugiu în mijlocul unei piețe, al unei străzi largi";
- *relație* ,,traseu";
- *zebră* ,,marcaj de traversare a străzii de către prieteni".

II. ARTĂ, SPECTACOL

- *animator* ,,creator de desene animate";
- *cireșar* ,,copil care cîntă din coajă de cireș";
- *forum* ,,desfășurare a unei manifestații";
- *replică* ,,reproducere, copie a unui origal".

III. TEHNICĂ

- *antifonic* ,,care apără de zgomot";
- *diminutive* ,,element distinctive";
- *pastilă* ,,microcircuit";
- *reper* ,,fiecare dintre elementele component ale unui obiect ethnic complex".

IV. COMERȚ

- *gamă* ,,ansamblu de produse de aceeași natură sau cu aceeași destinație";
- *gondolă* ,,mobilă care servește la prezentarea mărfurilor";
- *linie* ,,ansamblu de produse, în special cosmetic";
- *navetă* ,,tip de ladă care servește la transportul unor produse alimentare".

V. CONSTUCȚII

- *front* ,,plan vertical care coincide cu alinierea căii de circulație";

-*nivel* ,,etaj";

-*plombă* ,,imobil construit în spațiul viran dintre 2 imobile".

VI. ÎNVĂȚĂMÂNT

- *profil* ,,specialitate, specific";
- *treaptă* 1. ,,partea I (cl. IX-X) și partea a II-a (cl. XI-XII) a liceului; 2. ,,examen susținut de elevi pentru a intra în cl. a 9-a și a 11 de liceu".
-

VII. SPORT

- *cap* „lovirea mingii cu capul de un jucător”;
- *tricolor* „component al echipei naționale”.
-

VIII. VESTIMENTAȚIE

- *știucă* „pantofi cu vârful foarte ascuțit”;
- *țigară* (despre pantalonii la modă în anii 60) „strîmți în partea de jos”.
-

IX. DIVERSE

- *formal* „solemn”;
- *regal* (livresc) „cadou”;
- *specios* „deosebit, special”;
- *impact* „contact”, „influență”.

Dacă ne referim la originea sensurilor mai sus menționate, putem vorbi de 3 categorii distincte:

a. sensuri a căror origine este străină (franc., engl., germ.), deci sensuri împrumutate (*culoar, forum, impact, nivel, zebră*);

b. accepții dezvoltate în interiorul limbii române la o serie de neologisme mai mult introduce în limba noastră, bine asimilate cu sensul (-rile) lor fundamentale pe lângă care a fost posibil să înflorească alte înțelesuri (sensuri dezvoltate în românește la neologisme preexistente): *ediție, impact, pastilă, plombă, profil;*

c. semnificații noi adăugate fie la 1) cuvinte din vechiul fond al l. române, fie 2) la formații românești alcătuite cu sufixe, cu prefixe sau din elemente savante (*cireșar, antifonic*).

- **Sensuri conotate.** Cuvintele care au dezvoltat valori expresive aparțin limbajului vorbit, familiar și

argoului. Noile sensuri sunt realizate prin metaforă. Din limbajul vorbit, familiar s-au dezvoltat sensuri conotative: *a aburi* („a învălui cu vorbe”); *gaură* („furt, lovitură”); *turnător*, ciripitor („denunțător”); *fluturaș* („afiș de mici dimensiuni„); *arici* („sistem de închidere”); *a spânzura* [bani] („a cheltui nechibzuit”).

Din argou sunt preluați termeni ca: *naș* (1. controlor de tren coruptibil; 2. Șef de clan mafiot); *țeapă* („înșelătorie”); *zarzavat* („dolari”). Din argoul studenților, elevilor putem evidenția următoarele exemple: *bătrân* („student din anii mari”); *boboc* („student din anul I”); *băută* („petrecere”); *bază* [în expr. a avea la bază] („a fi pregătit”); *marfă; de comă; mortal; bestial* („bun, frumos, de calitate”).

Procedeele prin care iau naștere sensurile figurate sunt metafora, metonimia: *aurolac* [„marcă de lac pentru vopsit elemente metalice conținând solvenți cu efecte halucinogene”] a căpătat sensul figurat „copii fără cămin, ai străzii, care se droghează cu aurolac”; deprecieri ale sensului: butic „magazin de dimensiuni reduse, amenajat fără pretenții și care vinde mărunțișuri”; înnobilări ale sensului: *shop* „magazin în care, înainte se vindeau mărfuri de obicei, de lux, pe valută”.

Adeseori apar chiar perechi de sinonime formate din: două derivate (*antologator/antologiu; cascadorie/cascadorism*; *dughenar/dughenist*); dintr-un cuvânt împrumutat și dintr-un derivat (*consulting/consultanță; cloning/clonare;*

planning/planificare); dintr-un împrumut și un calc *(After-shave* /(*loțiune) după ras; selfcontrol/auto-control*).

- **Calcuri frazeologice**

În literatura de specialitate se susţine că cele mai multe frazeologisme din limba română modernă sunt împrumuturi şi calcuri sau traduceri literale după unităţi frazeologice străine, care au o structură identică sau similară cu a celor româneşti.

Cercetătorul Th. Hristea accentuează la această problemă următoarele: „Calcurile frazeologice se clasifică în totale şi parţiale.” [29, p. 517]. Din prima categorie face parte, spre exemplu, *carte de căpătâi*, care traduce ad literam din franceză *livre de chevet.* Tot calcuri frazeologice totale sunt *cap pătrat* (după fr. *tete carree*) şi *piatră de încercare* (după fr. *pierre de touche*), în schimb *piatră filozofală* reprezintă un calc parţial, pentru că din fr. *pierre philosophale*, prima parte a fost tradusă, iar a doua a fost împrumutată.

Frazeologia noastră modernă este în cea mai mare măsură, de provinienţă franceză. Iată cîteva exemple: *apă oxigenată* (fr. *eau oxygenee*), *boltă cerească* (fr. *voiete celeste*), *Calea Lactee* (fr. *la voie lactee*), *diabet zaharat* (fr. *diabete sucre*), *fiu natural* (fr. *fils naturel*), *grădină zoologică* (fr. *jardin zoologique*), *lună de miere* (fr. *Lune de miel*), *materie cenuşie* (fr. *matiere grise*), *ochi magic* (fr. *ocil magique*) etc.

O altă categorie de frazeologisme explicabile prin franceză o constituie locuţiunile şi expresiile cu valoare verbală, dintre care unele au mai fost semnalate. De exemplu: *a arunca mănuşa cuiva* (fr. *jeter le gand* „a sfida,

a provoca”), *a avea nervi de oţel* (fr. *des nerfs d-acier avoir*), *a bate în retragere* (fr. *battre en retraite*), *a-şi da aere* (fr. *se donner des airs*), *a duce o viaţă de câine* (fr. *cuener une vie de chien*), *a face plinul* (fr. *faire le plein*) etc.

Vorbind despre *calchierea frazeologică*, e necesar a menţiona că fenomenul lingvistic în cauză are menirea să poarte încărcătura semantică a modelului. Fără imitarea modelului apariţia calcului este de neconceput. Anume de aceea se cere o delimitare netă între calcuri, pe de o parte, şi expresiile autohtone, pe de altă parte. În literatura lingvistică se susține că „Structura gramaticală a calcului nu întotdeauna corespunde cu cea a modelului, adică raporturile sintactice dintre componentele calcului deseori sunt altele decît cele stabilite între componentele modelului.” De exemplu, structura sintactică a calcului *casă de cultură* e analitică, iar a modelului *dom kuliturî* e sintactică. Faptul menţionat se explică prin incongruenţa sistemelor limbii române şi a celei ruse (la nivel sintactic), esenţa calchierii frazeologice ca atare nici nu constă de fapt în copierea structurii sintactice a modelului. Deşi calcurile frazeologice au o altă structură sintactică decât modelele lor, ele totuşi sunt capabile să reproducă cu toată exactitatea conţinutul acestor două modele, iar imitarea structurii sintactice care uneori totuşi poate avea loc, trebuie interpretată drept calchiere sintactică.

Din punctul de vedere al componenţei lexicale, calcul frazeologic e o traducere literală, de aceea fiecărui component al modelului îi corespunde un component al calcului. De exemplu: rus. *rasşirenîi plenium* – rom. *plenară lărgită,* adică *plenară* îi corespunde lui *plenium,* iar *lărgită*

lui *rasşirenîi.* Calchierile care reproduc totalmente structura lexicală a modelului se numesc *totale.* Uneori însă nu toate componentele calcului frazeologic sunt o traducere a componenţilor modelului. De exemplu, *a traduce în viaţă* calchiază expresia rusă *pretvoriti v jizni*, dar aici nu avem o corespundere deplină între componentele calcului şi ale modelului: cuvîntul *a traduce* are alt sens decît *pretvoriti* (a preface, a transforma, a realiza). După cum se vede, componentul în cauză aici nu este tradus, ci pur şi simplu înlocuit printr-un cuvânt apropiat ca sens. O asemenea calchiere o numim *parţială.*

Calchierea constituie o posibilitate de completare a „celulelor libere", ce prezintă inventarul potenţial al sistemului fiecărei limbi. Prin urmare, calcurile sunt acceptate numai atunci, când limba are nevoie de ele, adică atunci, când nu dublează mijloacele originale de exprimare.

3.1. 4. Modalităţile care pot provoca schimbarea de sens a cuvintelor (transferul metonimic, transfer metaforic, sinecdoca)

Schimbarea sensului are la bază mecanismul conotaţiei şi se realizează prin *tropi* (figuri de stil), îndeosebi prin *metaforă, metonimie* şi *sinecdocă.*

Metafora este o comparaţie prescurtată, determinând transferul semantic ca urmare a asemănării dintre obiecte. Ea poate fi:

spaţială: teritoriu administrative sau încăpere pentru oamenii aflaţi în interior: *ţara* (teritoriul) – *ţara* (poporul), *satul* (teritoriul) – *satul* (locuitorii), *clasa* (sala) – *clasa* (de elevi);

temporală: *prînz* (masa de la mijlocul zilei) – *prânz* (mijlocul zilei), *oră* (60 de minute) – *oră* (lecţie);

cauză-efect: *traducere* (acţiune) – *traducere* (rezultat), *atac* (acţiune) *atac* (jucării din atac), *istorie* (proces istoric) – *istorie* (ştiinţa istoriei);

produs – locul unde se produce: *drăgăşani < Drăgăşani, cotnari < Cotnari, moeciu < Moeciu;*

persoană (inventor, autor) – invenţie: *marghilomană < Marghiloman, un grigorescu* (tablou de Grigorescu) – *Grigorescu* (autorul); *un ford* (autoturism sau camion, fabricat în uzinele lui Ford);

simbol – ceea ce simbolizează: *crucea* (obiectul) – *crucea* (credinţă creştină), *coroana* (obiectul) – *coroana* (regalitatea).

Metonimia realizează schimbarea de sens pe baza contiguității logice dintre obiecte. Aceasta poate fi:

cauză-efect: *traducere* (acţiune) – *traducere* (rezultat), *atac* (acţiune) – *atac* (jucătorii din atac), *ureche* (organ) – *ureche* (auz musical); *a trăi din munca ta,* unde munca înseamnă aici „cîștigul”, *a avea nas fin*, înseamnă „a avea miros fin”, *mîini de aur* ține locul dibăciei, talentului;

produs – locul unde se produce: *cotnari < Cotnari, drăgăşani < Drăgăşani*;

persoană (inventator, autor) – invenţie: *marghilomană < Marghiloman, un grigorescu* (tablou de-) < *Grigorescu* (autorul);

simbol pentru ceea ce simbolizează: *crucea* (obiectul) – *crucea* (credinţa creştină), *coroana* (obiectul) – *coroana* (regalitatea).

Sinecdoca realizează schimbarea de sens pe baza unei relaţii cantitative între obiecte. Ea poate fi:

a. **parte pentru întreg:** *cap* (parte a corpului) – *cap* (de locuitor), *gură* (parte a corpului) – *gură* (la plural – persoane de hrănit), *acoperiş* (parte a casei) – *acoperiş* (casă);

b. **întregul pentru parte:** *insectă* (orice insectă) – *insectă* (la plural- pureci, păduchi, ploşniţe), *biped (*animal cu două picioare*)* – *biped (*om*)*,îmbrăcat în *mătase, în catifea, în aur*, utilizate pentru vesminte de mătase, catifea, împodobite cu fire de aur;

c. **abstract pentru concret:** *albastru* (culoare) – *albastrul* (ochilor), *prietenie* (relaţie abstract) – *prietenie* (la plural – relaţii concrete de prietenie), *amintire* (însuşire abstract) – *amintire* (un fapt rememorat);

d. **genul pentru specie:** când se spune că o persoană este o ființă inteligentă, ființa denumește de fapt o clasă foarte cuprinzătoare care include și celelalte viețuitoare. Față de persoana astfel denumită *ființa* joacă rolul de *gen*, iar persoana pe cel de *specie.* Tot astfel în exprimări eufemistice *cățelul era plin de insecte, insecte* reprezintă genul pentru specia păduchi sau purici;

e. **specia pentru gen** este reprezentată de întrebuințarea unui nume propriu pentru categoria de persoane pe care o poate ilustra: *Un Cezar nu putea acționa altfel*, adică un conducător ca Cezar.

3. 2. Aspecte ale dinamicii lexicale

3. 2. 1. Derivarea – principalul procedeu de formare a cuvintelor în limba română
3. 2. 2. Derivarea cu afixe: sufixarea, prefixarea
3. 2. 3. Compunerea:
- **compuse din cuvinte întregi**
- **compuse de tip „savant”**
- **compuse prin abreviere**

3.2. 4. Derivarea regresivă
3. 2. 5. Conversiunea

3. 2. 1. Derivarea – principalul procedeu de formare a cuvintelor în limba română. Constă în adăugarea la rădăcină sau radical (partea fixă, stabilă, autonomă din cuvintele unei familii) a unor particule neautonome, numite **afixe,** care, schimbînd sensul cuvîntului-bază, determină constituirea unor unități lexicale diferite de bază. De exemplu, din cuvîntul *lucru* se extrage rădăcina lucr-, de la care pot fi derivate alte cuvinte prin adăugarea afixelor *pre-, ne-, -a, -(a)re (prelucra, nelucrat, lucrare, lucrare).*

Particulele puse înaintea rădăcinii se numesc **prefixe**, iar cele puse după rădăcină se numesc **sufixe**. Există o categorie, pe care nu toți lexicologii o recunosc pentru limba română, **interfixele** (considerând-o o varietate a sufixelor sau o dezvoltare a temelor). De exemplu, *geruleț* (-ul-).

Este cunoscut faptul că lexicul românesc evoluează în direcția modernizării, atât sub aspectul procedeelor, cât și al împrumutului de afixe.

Afixele lexicale sunt *prefixele* (afixele care se adaugă în fața bazei) și *sufixele* (afixe care se adaugă după

bază). Derivarea cu afixe se caracterizează prin menținerea pe primul loc – ca importanță cantitativă și calitativă- a sufixării și printr-o sporire marcată a derivatelor cu prefixe. În ambele situații, cele mai productive afixe sunt cele neologice, cu etimologie multiplă [35, p. 401].

3. 2. 2. Derivarea cu afixe se menține pe primul loc ca importanță cantitativă și calitativă.

Sufixarea. Multe sufixe neologice sunt foarte productive, ceea ce confirmă justețea ideii adeseori exprimate că româna este o limbă de tip derivativ, astfel derivatele neologice se clasifică în: *derivate ,,necesare" și derivate ,,de lux*".

Derivate „necesare" reprezintă cuvinte cu funcție denominativă și sens denotativ: *cenaclist, adresabilitate, circulabil, timbral, drumar, xeroxa, primăriță* etc.

Numărul sufixelor neologice existente în limba română este foarte mare:

- sufixe substantivale: **-ism (***evazionism, bombasticism, mafiotism*) și corelativul său –**ist** (pentru nume de agent) (*caloriferist, cenaclist, laserist, rulmentist*)*;*
- sufixe adjectivale: –**bil (***circulabil, schiabil, jucabil, locuibil*); **-al** (*impresarial, epicentral, timbral*); **-istic** (*estradistic*);
- sufixe verbale **-iza** (*acutiza, căminiza, croniciza, esențializa*). De la verbele respective se formează substantive cu sufixul abstract **-re** (*caracterizare, dolarizare, etapizare, contorizare).*

Printre sufixele vechi româneşti, cele mai des întâlnite sunt **–ar, -iță, -a, -i.** Acestea formează derivate cu caracter denotativ: **-ar** (*cuptorar, chioșcar, drumar*)**;** **-iță** (*barmaniță, dulgheriță, primăriță*)**;** **-a** (*xeroxa, falimenta*)**; -i** (a *hingheri, a pisici, a hakeri).*

Derivatele „de lux” sunt creații cu caracter expresiv. Majoritatea au caracter ironic și glumeț, fiind formate cu ajutorul unor sufixe vechi, populare: **-ar, -tor** (moștenite din lat.) (*boschetar, șmenar, dughenar, țepuitor*); **-ac** (din sl.veche) (*răspândac, zvonac*); **-ui** (magh.) (a *șmenui, a țepui*)**; -giu** (turc.) (*bancagiu, tarabagiu*).

În alte situații derivatul realizează un contrast între sufixul neologic și un cuvânt-bază vechi și popular: *dughenizare, maidanez, sufletist, tupeist,* sau invers (*aplaudac, buticar, clovnes, coșmăresc, panicos*). Etimologia cuvântului-bază oferă disponibilitatea de a primi sufixe unor împrumuturi recente din franceză (*buticar),* italiană (*camorist*), rusă (*perestroichist*), engleză (*lobbysm, folkist, bridjeist*).

Derivatele sufixale ce au la bază antroponime și, mai rar, toponime sunt creații ad-hoc, ocazionale: *adjective de la nume de persoane,* formate cu sufixele: **-ian** (*barbian, caragian, brebanian),* **-esc** *(chaplinesc),* **-ist** *(gorbaciovist); verbe* - cu suf. **-iza(re**) de la antroponime și toponime (*barbiza, cehoviza, cotrocenizare, iugoslavizare*)**;** *substantive* în **-ism** (*bucureștenism, ceaușism, stalinism*)**.**

Prefixarea. Prefixele neologice sunt cele mai productive. Ele au apărut în limba română odată cu împrumuturile latino-romanice și, mai rar, chiar germanice, în a căror structură intră ca elemente constituente. Aceasta

înseamnă că au adesea etimologie multiplă. Dintre acestea sunt neologice: **a** – (cu varianta **an-**), care exprimă opusul sau contrariul: *anormal, aseptic, anaciditate*; **hiper-** și **hipo-** (care sunt în raport de antonimie și care au o largă întrebuințare în terminologia științifică): *hipertensiune, hipotensiune, hipersensibil*; **in**- (cu varianta **i**-): *inegalitate, ilogic, ilizibil;* Tot prefixe neologice sunt și: **anti-, in-, infra, inter-, contra-, non-, post-, re-, pre-, pro, super-, trans-, ultra- (***antiacademic, antiartistic, antibraconaj, anticomunism, anticarie, contramanifest, inasortabil***,** *nonautor, noncarte, nonom*).

Un fenomen interesant de remarcat este că, în unele cazuri, același prefix latinesc a fost o dată moștenit și a doua oară împrumutat pe cale savantă (inclusiv din limbile apusene). În felul acesta s-a ajuns la dublete etimologice prefixate de felul lui **s-** (din *smulge*, care continuă lat. exmulgere) și **ex-** din neologismele **extrage, extermina**. Tot dublete etimologice sunt **des-** (moștenit împreună cu verbe ca *desface* < lat. *disfacere* sau *descînta* < lat. discantare) și **dis-** prezent în neologisme de origine latino-romanică (*distrage, disloca*) și chiar germanică (*distona*<germ. *distonieren).*

Prefixul neologic **con-** (cu variantele **com-, co**-) formează și el un dublet etimologic cu prefixul moștenit **cu-**. Astfel *cufunda* și *confunda* provin ambele din lat. *confundare* (prima dată moștenit și a doua oară împrumutat ca neologism). Sunt foarte productive prefixele cele care exprimă ideea de negație: **anti-** (grecesc): *anticomunism, anticarie***, contra- (**latinesc): *contraproductiv, contramanifest***, in-** (latinesc): *inabordabil,* **non-**:

nonartistic, nonautor; prefixele care exprimă ideea de superlativ (derivatele sunt marcate stilistic): **super-**: *supercalculator, supergreu,* **ante-**: *antecalculație, anteprogramat,* **pre-**: *preambalare, prespălat*; **post-**: *postelectoral, posttotalitar*; ideea de asociere: **co-:** *colider, coscenarist*; ideea de repetare: **re-**: *realege, recalifica.*

3. 2. 3. Compunerea. *Compunerea* este un procedeu de formare a unui cuvânt nou prin combinarea a două sau mai multe cuvinte existente în limbă: *apă-de-plumb, baba-oarba*. Cuvintele compuse au câteva caracteristici care le deosebesc de îmbinările libere de cuvinte sau de unitățile frazeologice:

- denumesc un referent diferit față de cel denumit de cuvintele-bază (a se vedea obiectul denumit de *floarea-soarelui,* deosebit evident de *floare* și *soare*);
- au o structură fixă, componenții neputând fi combinați altfel (nu putem spune, fără să schimbăm sensul, *marele tată*);
- se comportă ca o unitate morfosintactică („tulpina florii soarelui", „am cultivat floarea soarelui", „se vede din floarea soarelui").

Aceste caracteristici nu sunt însă în toate cazurile prezente, unitare și ușor de demonstrat: motanul încălțat poate fi un cuvânt compus când ne referim la personajul din poveste, și îmbinare liberă, în alte situații; flexiunea poate afecta unul din componente (*florii-soarelui, bunăstării*) ambele componente (*bunei-credințe*) sau niciuna din componente (unui *făt-frumos*); relațiile sintactice se pot baza

pe subordonare (*vorbă-lungă, gura-leului*) sau prin coordonare (*pușcă-mitralieră, liber-democrat*); componentele pot fi din aceeași parte de vorbire (*ochiul-boului*) sau din părți de vorbire diferite (*bunăcreștere, bineînțeles*) [42, p. 168].

Numărul compuselor sporește datorită modelelor străine de formare (model francez și/sau englez) prin procedee „culte”, proprii limbii literare sau limbajelor specializate.

În literatura de specialitate se înregistrează: ***compunerea din cuvinte întregi, compunerea „savantă”*** *și* ***compusele prin abreviere.***

Compunerea din cuvinte întregi. Compusele de acest gen sunt creații substantivale și, mai puțin, formații adjectivale. Lipsite de unitate morfologică și cu un grad scăzut de unitate semantică, sunt niște creații ocazionale, motivate prin nevoia de brevilocvență.

- ***Compuse de tip substantival*** **-** două sau mai multe substantive cu forma de N.- Ac., care au la bază raport sintactic de coordonare copulativă (de tipul „și”): *actor-cântăreț, actor-regizor, album-catalog, magazin-expoziție, cabană-restaurant, oraș-stațiune)* sau raport sintactic de subordonare atributivă-apozitivă: *actor-vedetă, afiș-reclamă, avion-pirat*.
- ***Compuse substantivale cu aspect „asintactic”*** au la bază o relație de subordonare de tip atributiv substantival: *concert-dezbatere* /lecție (sub formă de**..) /;** *femeie-primar, regizor-sociolog* /cu profesia de.../; *oraș-grădină* /cu apect de.../.

- ***Compusele de tip adjectival***, proprii stilului publicistic și celui științific sunt construite prin coordonare copulativă (cu sau fără vocală de legătură) între două adjective (*cultural-artistic, edilitar-gospodăresc)*; subordonare între două adjective (*alb-ivoriu,alb-lăptos,albastru-electric, verde-praz*).
- ***Compuse adjectivale de tip „asintactic"*** se caracterizează printr-un grad sporit de expresivitate și sunt create prin subordonare, cu omiterea elementului de comparație *ca (negru-abanos, verde-iarbă, galben-praz).*
- ***Adjective - compuse parasintetice***. Acestea sunt formate simultan prin compunere și derivare, se întâlnesc frecvent în limbajul criticii literare și au un aspect greoi, rebarbativ *(anablandian, marinsorescian, nichitastănescian).*

Compunerea „savantă" (cu prefixoide și sufixoide).

Compunerea este foarte bine ilustrată în *Dicționarul de cuvinte recente* [15, p. 73], confirmând observațiile Floricăi Dimitrescu, privind creșterea considerabilă a ponderii acestui procedeu în româna actuală. În opinia lingvistei ,,Limba presei, limba care oglindește și în același timp influențează în cel mai înalt grad limba vie actuală, ne permite să tragem concluzia că drumul urmat de formarea cuvintelor se îndreaptă cu preferință spre *compunere* și *pseudoprefixare*, procedee curente internaționale, lăsând în

urmă procedeul tradițional românesc de formare a cuvintelor, derivarea cu ajutorul sufixelor” [16, p. 73].

Compunerea savantă reprezintă prefixoidele și sufixoidele care sunt elemente formative, prezente în împrumuturi sau în formații după model străin, care dau impresia de prefixe, respectiv sufixe, cuvintele rezultate în acest fel nefiind derivate propriu-zise, ci, mai degrabă compuse (valoarea lexicală a prefixoidelor și a sufixoidelor este mai concretă decât cea a prefixelor și a sufixelor).

A pătruns sub impactul stilului științific și a unor „modele hibride” cu circulație internațională. Majoritatea compuselor de acest tip aparțin unor terminologii și reprezintă împrumuturi sau calcuri. M. Avram îl numește „modelul hibrid anglo-greco-latin” - un element de compunere greco-latin terminat în vocală care funcționează ca un substantiv cu topica determinant/determinat nespecifică limbii române” [4, p. 258].

Prefixoidele (false prefixe) se aseamănă cu prefixele prin poziția proclitică și prin lipsa de autonomie funcțională, dar se deosebesc de ele prin sensul denotativ (pe care-l păstrează din limba de origine, de obicei greaca veche, unde erau cuvinte de sine stătătoare). Sunt întâlnite cel mai adesea în termeni cu circulație internațională și, mult mai rar, în cuvinte formate în românește. De multe ori, termenii sunt construiți, prin compunere sui generis, numai dintr-un prefixoid și un sufixoid, fiind deci lexemoide (un fel de cuvinte „apartride”).

Prefixoidele **acva-, adeno-**, **aero-, agro-, antropo-, audio-, auto- (1) și auto- (2), bio-, balneo-, biblio-, geo-, hipo-, cine-, crono-, electro, filo-, foto-, macro-, micro-,**

radio-, tele-, video-: *acvanaut, adenografie, autoaprindere, antropofob, balneologie, bibliofil, cronoscop, autodotare* (1), *autodotare* (2), *auto-moto-velo-sport, geopolitic, bioenergetic, filogerman, microradiografie, telecomandă, microfermă, radioceas, teleconcurs, teledivertisment, teleșcoală, videoconferință, videotransmisie.*

Între **prefixoidele „la modă**” cel mai productiv pe teren românesc este **mini-** cu etimologie multiplă (din franceză, engleză, italaliană): *miniaparat, minienciclopedie, minifotbal, minirobot, minivacanță.*

Sufixoidele (false sufixe au în comun cu sufixele numai poziția de afixare, se atașează după o bază, dar sunt cuvinte cu sens de sinestătător în limba de origine (cele mai multe sunt din limba greacă). Compusele cu sufixoide sunt mult mai numeroase: **-algie, -agogie, antrop, arhie, -alton, -bar, -cenoză, -cid, -cromie, -caus, -cefal, -centric, -crație, cronie, -dox, -drom, -estezie, -fob, -fag, -fon, -for, -fer, -form, -fug, -gen, -gon, -grafie, -gramă, -log, -logie, -manie, -mnezie, -nom, -nomie, -odonție, -pod, -semie, -scop, -scopie, -stat, -tehnie, -terapie, -tomie, -urg, -valent, -vor, -zofie:** *nevralgie, pedagogie, mizantrop, decalton, isobar, biocenoză, genocid, holocaust, acrocentric, sincronie, hipodrom, antropofag, clorofil, semafor, calorifer, diform, acidogen, geografie, fonolog, piromanie, amnezie, astronomie, dioramă, diascop,amorf, reostat, autoterapie, dihotomie, ambivalent, omnivor, teozofie.*

Unele au și conotații peiorative – *sursolog(ie), tracomanie, secretomanie.*

Compunere prin abreviere este un procedeu modern de creaţie lexicală, a cărui pondere a crescut

considerabil în româna actuală. Compusele prin abreviere apar în cele mai diferite domenii (poilitic, economoc, social, administrativ, tehnic, ştiinţific), fiind creaţii culte care pot trece şi în limba vorbită mai ales prin intermediul mass-mediei. Compunerea prin abreviere căştigă tot mai mult teren sub influenţa unor modele străine de formare a cuvintelor (modelul englez şi american). Multe dintre aceste tipuri tind să se impună în limbă datorită uzului frecvent al acestora, preciziei sensului şi scurtimii lor.

Termenul de *abreviere* este utilizat în limbajul curent cu accepţia generică de (pre)-scurtare a unui cuvânt sau grup de cuvinte. La o examinare mai atentă se obervă însă că sub denimirea abrevieri se grupează diverse fapte lingvistice. Faptele cărora li se datorează atenţia sporită acestor creaţii lexicale sunt determinate de:

- Ponderea lor în continuă creştere în lexicul actual;
- Contribuţia pe care o au la internaţionalizarea lexicului românesc (prin reluarea unor modele străine de formare a cuvintelor).

În literatura de specialitate s-au semnalat mai multe tipuri de abrevieri:

- *trunchierea;*

- *sigla;*

- *acronimul* .

Este de reţinut faptul că toate trei sunt semnalate de cunoscutul lingvist Iorgu Iordan încă de acum cinci decenii, fiind explicate ca efecte al unor influenţe straine [33, p. 58].

- *Trunchierea*, desemnată prin sintagma „scurtare a cuvintului”, este explicata de Iorgu Iordan prin influenţa

unor împrumuturi din franceză (*cinema, metro, meteo, taxi* - devenite în romana *cinema, metrou, meteo, taxi*). In opinia autorului citat, ,,procedeul, foarte larg raspândit în limba franceză, nu se potriveste deloc cu sistemul nostru lingvistic. De aceea, nu prinde la noi, iar puţinele încercări reuşite se datorează, în realitate, limbii de origine, de unde ne-au venit[...] amputate gata". Așadar, cauzele apariției acestor formații sunt avantajul scurtimii și al expresivității, dorința de originalitate și, nu în ultimul rând, influențele străine. Opinia lui Iorgu Iordan este însă contrazisă de existenţa în limba romană a unor împrumuturi de origine engleză trunchiate (*baschet*<*basket-ball; volei*<*voley-ball; blugi*<*blue-jeans*) si, mai ales, de amploarea pe care a luat-o procedeul în cauza în limba actuala.

Trunchierea se manifestă prin detașarea prefixoidelor din compuse de tip „savant" utilizate ca adjective invariabile sau, prin schimbarea categoriei gramaticale, ca substantive. Putem înscrie aici trunchierile cu circulație internațonală: ***afro, disco, homo (sexual), mini (jupe), midi, maxi, micro, moto, porno, retro, video.***

Dintre *„creațiile" românești* – trunchieri apărute în limba vorbită, putem menționa câteva: *cas(etofon), mag(netofon), secu(ritate)*, sau în argoul adolescenților *bac*(alaureat), *dirig(a)*(inte), *mate*(matică), *prof*(esor), *nașpa*(rliu).

Trunchierea este un procedeu de tip oral, ea se manifestă cu precadere în limba vorbită (în varianta populară, colocvială sau în argou). Trebuie totuşi precizat că spre deosebire de franceză si engleză, limbi în care argoul cuprinde numerosi termeni trunchiaţi în scop criptologic

(ştiinţa care se ocupă cu studiul scrierilor cifrate), româna este relativ săracă în asemenea elemente lexicale, totuşi ca argumente pentru extinderea procedeului în romana actuală, Florica Dimitrescu înregistrează o serie de adjective provenite din trunchieri, prezente în limbajul presei şi în limba vorbită (*disco* < *discoteca; hi-fi* < *high-fidelity; tele* < *televiziune*) sau în argoul elevilor (*prof* < *profesor; diriga* < *diriginta; mag* > *magnetofon*). Celor din urmă li se pot adăuga termeni familiari, înregistraţi ulterior în dicţionare, ca *bac* < *bacalaureat; cas* < *casetofon; mate* < *matematica.*

Odata aparuţi în limba vorbită, termenii trunchiaţi pot pătrunde şi în varianta scrisă îndeosebi în stilul publicistic, cauzele trunchierilor fiind: comoditatea vorbitorilor, economia lingvistică, căutarea expresivitaţii precum şi a originalităţii.

Trunchierea unor compuse formate cu prefixoide

În cazul dat, prefixoidele funcţionează ca adjective invariabile şi mai rar, ca substantive. În unele cazuri un prefixoid apare, în acelaşi articol, ca element de compunere şi ca adjectiv („*video-pirateria” si „pirateria video*”)

- *Auto-* înregistrat ca adjectiv invariabil referitor la transporturi, apare în titulatura unor magazine („auto-moto-velo-sport”) sau în contexte de presa precum „chestionare auto”; „conducatori auto”.
- *Etno-* prefixoid utilizat cu valoare adjectivală pentru desemnarea unor genuri artistice de inspiraţie folclorică, avînd sensul de „referitor la popor, la rasa”.

- *Melo*- a fost „decupat” din împrumuturi de origine franceză si /sau italiană precum: *melodrama, melodramatic*, fiind utilizat în presă, cu valoare substantivală
- *Tele*- înregistrat ca abreviere pentru *televiziune* (dar fără a i se preciza valoarea morfologică), ca substantiv (în denumirea posturilor TV şi a unor emisiuni: *Tele 7* si *Actualitatea Tele 7.*
- *Audio*- este consemnat ca element de compunere („referitor la auz”), cu etimologie multipla (< fr., it., lat.), precum si ca prefixoid inclus în structura unor compuse. De regula, *audio* apare asociat prin coordonare cu prefixoidul *video*, ambele având valoare adjectivala.

Trunchierea poate afecta şi cuvintele neanalizabile:

- *Info* (< adj. informaţional) înregistrat şi în compusul *info-razboi* (razboi informaţional), calchiat după engleză si franceză. În presa actuală, forma trunchiată este frecvent întilnită, cu valoare substantivală, în titulatura unor rubrici de ştiri: „**Info bursier”, „Info Magazin**”, ce reprezinta denumiri de emisiuni sau rubrici TV.
- *Prof* (subst.< profesor) ca termen din argoul elevilor, figurează –ca termen familiar- şi în franceză. În presă termenul trunchiat apare în texte cu caracter informal sau ironic.
- *Promo* (< adj. promotional) apare frecvent ca substantiv, cu sensul „anunţ /clip publicitar”. Forma

trunchiată, purtind indicaţia ,,familiar" este înregistrată şi în franceza actuală.

- *Bac* (< subst. bacalaureat) figureaza ca formă care circulă, în special în limba vorbită. Termenul preluat de presă din argoul elevilor, poate fi explicat ca împrumut din franceză ce prin intermediul interviurilor cu elevi si cadre didactice (care au adoptat forma trunchiată din comoditate şi solidaritate cu discipolii lor), *bac* a patruns mai întîi în presa audio-vizuală şi ulterior în cea scrisă.

Acronimele si siglele reprezintă compuse realizate prin abrevieri din grupuri sintactice mai mult sau mai puţin stabile. În afara acestor tipuri principale există şi compuse prin abreviere care combină cele doua procedee, asociind iniţiale cu fragmente de cuvinte şi cuvinte intregi.

- ***Acronimele*** sunt compuse create din silabe sau fragmente de cuvânt. Nu există reguli în ceea ce privește selectarea silabei sau fragmentului extras din cuvânt. Acestea indică nume proprii de întreprinderi (*Oltsit* /Olt(enia)+Cit(roen)/, CarMez /car(ne)+mez(eluri)/, *Colorom* /color+rom(ânesc)**;** nume comune ce desemnează produse comerciale (*mentovit*/ment(ă)+vit(amină)/; *sintonic* /sin(tetic)+tonic/.

Siglele - compuse formate din literele inițiale ale unui grup sintactic mai mult sau mai puțin stabil. Siglele denumesc nume proprii de partide, asociații, instituții: *PNL, SPP, PLDM;* nume comune: *SRL, PFL.* Unele sigle sunt calchiate: *TVA* **(**după franc. taxe a la valeur ajoutee); *OZN (după engl. unidentified flying objects).*

Atit ***acronimele*** cit si ***siglele*** sunt creaţii ale limbii scrise, putind fi eventual preluate şi în vorbire, din această cauză ele sunt considerate creaţii de tip cult (în opoziţie cu trunchierea, care e un fenomen propriu limbii vorbite).

Cea mai veche formaţie româneasca formată prin abreviere este acronimul **ASTRA** (asociaţie culturală transilvaneană), este de menţionat faptul că nu există reguli stricte pentru formarea acronimelor, nici în privinţa dimensiunii segmentelor componente, nici in ceea ce priveţte topica lor, principalele criterii sunt ca formaţia respectivâ să aibă din punct de vedere fonetic, grafic şi morfologic aspectul unui cuvânt de sinestătator, să poata fi rostitâ și scrisă cu uşurinţă şi să fie economică .

Spre deosebire de perioada anterioară anului 1989, când acronimele erau atât nume proprii (ONU) cât şi substantive comune (*salvamar (Salva[re] + mar[ină]); dero (< de/tergent/ ro/românesc/)*), acronimele create în limba româna actuală -prezente şi în presa- reprezintă exclusiv nume proprii de regii autonome, societaţi comerciale, firme, agenţii etc.

Siglele la rândul lor prezintă numeroase similitudini cu cele constatate în cazul acronimelor, în mare parte, siglele aparţin terminologiei sistemului instituţional:

- autorităţi de control legislativ şi administrativ – Curtea de Justiţie: CEDO = Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- organisme şi instrumente financiare – bănci: BM = Banca Mondială

- organisme consultative – comitete: CECS = Comitetul European pentru Cercetări Spaţiale
- grupări parlamentare – uniuni: UE = Uniunea Europeană s.a.

Formate din litere iniţiale ale unui grup sintactic siglele îşi justifică existenţa prin funcţia lor denominativă şi prin economia lingvistică pe care o realizează. Datorită acestor caracteristici, ele sunt frecvent întilnite în limbaje specializate, în stilul publicistic şi în lexicul juridic.

Multe sigle fiind preluate din limbi straine, ale caror formatii de baza nu sunt analizabile în limba româna, realizează perceperea sensului în mod global adică într-o manieră similară cu cea prin care sunt „învaţate" cuvintele împrumutate din alte limbi. Ca exemple în acest sens pot fi invocate împrumuturi mai vechi din engleză, cu circulaţie internatională ca: **SOS, OK, NATO, UNICEF, FBI, CIA**; sau unele mai noi: **CD, CV, DJ, PC, VIP**, cu al caror sens cititorii s-au familiarizat în timp, astfel încât prezentarea în context a formaţiei-sursa devine inutilă.

Odată cu dezvoltarea societăţii a luat amploare şi fenomenul abrevierilor, care a pătruns cu mare uşurinţă, în toate sectoarele de activitate.

3. 2. 4. Derivarea regresivă sau **inversă** este un procedeu mai greu de depistat. El constă în formarea de cuvinte noi prin îndepărtarea din cuvântul de bază (care este deci un derivat) a afixelor (sau numai a unui afix) pe care acesta îl conține. Are o arie de sistematizare mai redusă ca amploare, dar mai intensă decât a derivării progresive (cea care se realizează prin adăugarea unor afixe la baza lexicală). Astfel verbul a rîșni este un derivat regresiv pe

teren românesc din substantivul râșniță. Pe calea derivării regresive s-au format cuvinte ca: avânt (din a avînta), blestem (din a blăstăma), câştig (a cîștiga), a regiza din regizor (suf. or). De multe ori la baza derivării regresive se află analogia. Existau nu demult în limba noastră perechi de termeni ce denumeau o specialitate științifică (filologie, lexicologie, ortopedie, geografie) și specialistul respectiv (filolog, lexicolog) prin analogie au apărut: etimolog (etimologie), stomatolog (stomatologie) etc.

Derivarea regresivă este clasificată în funcție de baza de pornire, care poate fi *substantiv*, *adjectiv* sau *verb*.

- **Derivarea postsubstantivală** este destul de diversă, cuprinzînd și situații de pseudoderivare regresivă:

- eliminarea sufixului **–ă** (cu valoare moțională): *moș<moașă, nan<nană, Cristin<Cristina* etc.;
- eliminarea pseudoprefixului –**ie** (din neologisme care, deci nu aveau acest sufix dobîndit în limba română): *a gelozi <gelozie, ortoped<ortopedie;*
- eliminarea sufixului infinitival (care a avut rol de substantivizare): *aniversa< aniversare, radiofica <radiooficare.*

- **Derivarea postadjectivală** este mai puțin frecventă:

- eliminarea sufixului **(-a)t** sau **–i(t)** de la adjective cu aspect participial (majoritatea sunt la origine derivate de la substantive sau împrumutate ca atare din altă limbă): *a bruma <brumar, desăvîrși<desăvîrși;*

- verbe extrase din adjective negative: *nedumeri<nedumerit, nesocoti<nesocotit.*
    - **Derivarea postverbală** are ca rezultat în cele mai multe situații substantive (numite *postverbale* sau *deverbative*). Unele dintre acestea concid cu radicalul verbal, încadrându-se substantivelor neutre: *cânt<a cânta, cuget<a cugeta;* altele primesc desinența **-ă**, intrînd în rândul femininelor (după modelul *fală<făli, pagubă<păgubi.* Și unele și altele sunt însă, semantic, abstracte cu rol important în limba literară (mai ales cele formate de la verbe neologice: *accept<a accepta, denunț<a denunța, ramburs<a rambursa, speculă<a specula.* Multe din substantivele postverbale au valoare poetică: *rugă, cînt, alint, tremur.*

3. 2. 5. Conversiunea (numită și **schimbarea valorii gramaticale** sau **transpoziția lexico-gramaticală**) denumește procedeul prin care un cuvânt trece de la o parte de vorbire la alta prin folosirea în anumite contexte specifice noii părți de vorbire sau prin articulare, fără implicarea unor formanți lexicali. Acesta este un procedeu mai puțin productiv.

Mijloacele gramaticale care permit schimbarea valorii cuvintelor sunt de natură morfologică **(determinarea,** sau **articularea)** ori **sintactică (distribuția în context).**

Convesiunea prin determinare (sau *articulare*) face posibilă trecerea oricărei părți de vorbire la substantiv:

adjectivul (frumos<*frumosul, un frumos), adverbul (înalt<înaltul, un înalt), verbul (căutare <căutarea, o căutare), numeralul (a luat un premiu), pronume (un oarecare), interjecție (un of la inimă)*.

În această categorie înscriem substantive adjectivizate: *agravantă* ([circumstanță] agravantă), *anticoncepțional* ([pilulă] anticoncepțională); *audiovizual; antiglonț* ([vestă] antiglonț).

Conversiunea prin distribuție contextuală duce cel mai adesea la adjective (din substantive: *filozof, poet*; din participiu: *avut, priceput*; din gerunziu: *sîngerîndă, suferindă*; din adverb: *o femeie bine*), la adverbe (din substantive: *înghețat tun, gol pușcă;* din adjective: *vorbește frumos, se ridică ușor*); la verb (din interjecție: *haidem, haideți*).

IV. DINAMICA LEXICALĂ ȘI SEMANTICĂ ÎN CONTEXTUL MODERNIZARII ȘI INTERNAȚIONALIZARII VOCABULARULUI ROMÂNESC

4. 1. Împrumuturile lexicale neologice în limba română

- **Influenţa latină savantă**
- **Influenţa italiană**
- **Influența germană**

- **Influenţa engleză**
- **Influenţa rusească**

4. 2. Abuzul de neologisme din limbile moderne

4. 3. Invazia anglicismelor

4. 4. Adaptarea/neadaptarea împrumuturilor în limba română

- **împrumuturi adaptate**
- **împrumuturi neadaptate**
- **Xenismele. Tipuri de xenisme**
- **Diferențe între xenisme, barbarisme și anglicisme**

4. 1. Împrumuturile lexicale neologice în limba română

Este cunoscut faptul că schimbările care au loc în viaţa socială, relaţiile de tot felul dintre popoare impun trecerea unităţilor lexicale dintr-o limbă în alta. Împrumutul de cuvinte este un fenomen pe deplin firesc în viaţa popoarelor şi a limbilor. Lipsa de cuvinte împrumutate ar putea fi considerată chiar compromiţătoare, deoarece ar dovedi că o populaţie n-a învăţat nimic din variatele contacte cu alte popoare.

Pătrunderea elementelor lexicale de împrumut este un proces normal de dezvoltare a unei limbi. Cuvântul împrumutat din alte limbi îşi face loc în limba noastră atunci când avem posibilitatea de a exprima prin mijloace lingvistice proprii un anumit sens sau o nuanţă semantică.

Formula ***împrumut lexical*** este folosită astăzi cu precădere drept o simplă variantă sinonimică pentru ceea ce este *neologism.* Or, în mod curent, neologismele sunt numite cuvintele noi împrumutate relativ recent din limbi străine.

Neologismele sunt însă şi cuvintele create cu mijloace proprii ale limbii. În accepţiune mai largă sunt considerate neologisme şi cuvintele existente în limbă, folosite cu un sens nou. Împrumuturile lexicale în vocabularul limbii române sunt inovaţii de provenienţă externă care constau din cuvinte şi expresii luate de-a gata dintr-o limbă străină şi adăugate fondului lexical existent [34, p. 310].

Aşa-zisul *împrumut lexical* constituie un aspect fundamental al contactului dintre limbi şi este fie un produs al bilingvismului propriu-zis, fie consecinţa simplei cunoaşteri a unei limbi străine, pe care vorbitorul influenţat de ea poate să nu o folosească în mod curent.

Recurgerea la împrumuturi din alte limbi este favorizată şi, de multe ori, determinată de mai mulţi factori, dintre care mai importanţi sunt:

- *vecinătatea geografică;*
- *convieţuirea vremelnică sau de durată pe acelaşi teritoriu a vorbitorilor unor*
- *idiomuri diferite;*
- *amestec de populaţie;*
- *relaţiile culturale, economice sau politice ale unor populaţii aflate pe teritorii diferite.*

Cercetătorii, care s-au ocupat de fenomenul în discuţie, au delimitat două tipuri de împrumuturi:

1. populare (prin contactul direct între vorbitorii de limbă română cu cel de altă limbă);

2. de cultură (prin intermediul instituţiilor reprezentative ale poporului nostru în cursul secolelor: aparatul administrativ, biserica, armata, şcoala etc.)

Se susţine că împrumuturile din limbile slave (bulgara, sîrba, ucraineana) şi din limbile turcă, maghiară au în general caracter popular, iar cele din limba slavonă, greacă, din limbile romanice, inclusiv şi latina savantă sunt, de regulă, împrumuturi de cultură. Dacă răspund unor nevoi reale, împrumuturile de cultură, însă, se răspîndesc rapid şi dobîndesc caracter popular. Aşa s-a întîmplat, de exemplu, cu numeroase împrumuturi din limbile romanice şi din latina populară.

Pentru adaptarea fonetică şi morfologică a cuvintelor împrumutate are o mare importanţă calea pe care pătrund cuvintele dintr-o limbă în alta.

Directă (orală) – presupune un contact nemijlocit între populaţii vorbind limbi diferite, acestea sunt împrumuturi orale, care au un caracter popular;

Indirectă – prin intermediul cărţilor, al scrisului, al culturii în general; acestea sunt împrumuturi culte (livreşti).

Dacă un obiect sau o noţiune trece de la un popor la altul, odată cu aceasta este împrumutat, de regulă, şi lexemul care numeşte acel obiect sau noţiune. În epoca actuală împrumuturi directe se fac din limbile moderne apusene (engleză, franceză). Pe cale directă sau orală, care are de multe ori un caracter popular, au pătruns în limba română o serie de cuvinte slave sau maghiare, mai rar turceşti, greceşti şi de alte origini.

Pe cale indirectă, care are un caracter cult sau livresc au apărut în limba noastră o serie de cuvinte slave, cărora, după secolul al XVI-lea, le-au urmat împrumuturi de origine latină şi greacă în special înscrierile cu caracter istoric.

Împrumuturile greceşti prin filiera slavonă nu lipsesc nici din primele tipărituri religioase.

În literatura lingvistică se vorbeşte vorbeşte de două categorii de împrumuturi:

1. împrumuturilor de lux;

2. împrumuturile necesare.

Cele *necesare* se introduc odată cu o noţiune inexistentă anterior în limbă sau pentru o nuanţă mai precisă şi se adaptează sistemului fonetic şi gramatical al limbii.

Împrumuturile necesare sunt acele cuvinte, sintagme sau unităţi frazeologice, care nu au un corespondent în limba română sau care prezintă unele avantaje în raport cu termenul autohton.

Împrumuturile de lux, numite şi *străinişme, barbarisme,* sunt de prisos în limbă, fiind întrebuinţate de snobi şi se manifestă ca nişte corpi străini în sistemul lexical.

Împrumuturile neologice sunt cuvintele intrate în limba română din diverse limbi după primele decenii ale secolului al XIX-lea, cînd începe perioada modernă a culturii române.

Principalele influenţe moderne exercitate asupra limbii române sunt următoarele:

Împrumuturile latino-romanice, domină câmpul influenţelor lexicale externe ale limbii române din ultimele două secole. Numărul cuvintelor pe care le cuprinde poate ajunge la 40-50 de mii (peste 30 % din vocabularul românesc actual). Ele sunt răspândite în toate sferele lexicale. În numeroase cazuri, au înlăturat din limbă cuvinte mai vechi de altă origine: *cinovnic-funcţionar, doclad-*

raport etc. Terminologia modernă de origine latino-romanică se include într-o largă circulaţie de pe la 1840, găsindu-şi continuitatea pînă în zilele noastre, deoarece „în limba literară neologismul intră firesc acolo unde e nevoie de el, pentru conciziune şi precizie" (M. Sadoveanu)

Împrumuturile latino-romanice au fost distribuite de către cercetători după limba de provinienţă: ***latina savantă, franceza şi italiana.***

- ***Influenţa latină savantă***

Cele dintâi neologisme de origine latină nu le datorăm Şcolii Ardelene, cum se crede şi se afirmă în scris. Cu mult înainte de secolul al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, o serie de cărturari români au împrumutat o mulţime de neologisme direct din latină, pe care o cunoşteau bine. Alţi cărturari români au introdus în limba română cuvinte latineşti pe care le-au luat din polonă în condiţii istorice şi culturale prea cunoscute de noi. Mai puţin cunoscut e faptul că orientarea noastră spre latinitate a început încă din primele secole ale mileniului al 2-lea, ceea ce nu putea să rămînă fără consecinţe de ordin lingvistic, în general, şi lexical, în special.

Elementul latin este prezent sub mai multe forme în lexicul recent. Pe de o parte apare în cuvinte precum *cvadruplu, flexibil*, care au o dublă etimologie: lat. *guadruplus* şi fr. *quadruple*; lat. *flexibilis* şi fr. *flexible* sau în cuvinte provenite din engleză, dar care pornesc de la etimonul latin, de exemplu: *compus, terariu, digital* şi pe de altă parte în termeni noi uneori invenţii româneşti precum *lavoterp* sau *luxomat* unde nu se poate să nu se observe în prima parte pe *lav(are)* „a spăla", *lavoterpul* fiind „un

detergent românesc” sau pe *lux* „lumină”, în *luxomat* care este „un dispozitiv de iluminat”.

Elementul latin mai apare în româna de azi şi sub alte două forme:

1. în etimologia unor cuvinte moştenite care de curând au dezvoltat noi semnificaţii, de exemplu *treptă* „partea întâia sau a doua a liceului” din lat. *trajecta.*
2. rolul elementului latin este foarte puternic, fiind prezent într-un număr de prefixoide şi sufixoide de aceeaşi origine. De exemplu: *mini- minicalculator, miniaragaz, minihotel, minimagazin* etc.

Vocabularul limbii române s-a îmbogăţit cu un mumăr apreciabil de neologisme luate direct din latină pe cale livrească. Aceste neologisme trebuie deosebite cu grijă de cuvintele pe care le-au moştenit din aceeaşi limbă şi care au evoluat mult din punct de vedere fonetic şi chiar semantic. Astfel *clarus* a fost odată moştenit şi a devenit *chiar*, iar a doua oară a fost împrumutat ca neologism, în secolul al XIX-lea şi a dat *clar*. Alte exemple de acest fel sunt: *femeie-familie, bătrîn-veteran, arină-arenă, frupt-fruct* etc.

Există neologisme care se explică exclusiv prin latină, de exemplu: *ambigen, adnota, biblie, colocviu, dormita, elibera, fabulă, insulă, literă, omite, pictor, premiu, probă, rege, satisface, tezaur, traduce* etc.

În foarte multe cazuri se admite o etimologie dublă, adică latino-franceză, latino-italiană, latino-germană sau se acceptă părerea conform căreia unele neologisme se aplică formal prin latină, iar semantic prin franceză (*efect, impozit, spirit, virtute,* care sub raportul formei seamănă cu latinescul

efectus, spiritus, dar din punct de vedere semantic corespund substantivelor franţuzeşti: *effect, esprit*).

- ***Influenţa italiană***

În procesul de modernizare, internaţionalizare şi relatinizare a vocabularului românesc un rol important revine *influenţei italiene,* care a contribuit şi la schimbarea fizionomiei lexicale a limbii noastre prin neologisme pe care ni le-a furnizat începând cu secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea.

O bună parte din *italienismele* existente în limba română aparţin terminologiei muzicale şi au caracter internaţional: *adagio, allegro, allegreto, alto, bariton, chitară, duet, flaut, mandolină, operă, partitură, piano, pianissimo, solfegiu, sol.*

Tot limbii *italiene* îi datorăm o mulţime de termeni care aparţin domeniului economic şi financiar bancar: *acont, agenţie, bilanţ, casă, casier, contabil, fisc, falit, gira, liră, scont, scadenţă, valută etc.*

Din alte domenii cum sunt arhitectura, medicina, politica, sportul, marina, alimentaţia provin: *ancoră, basorelief, campion, capodoperă, cupoletă, febră, expres, curant, oncologic, reumatism, respiro, spaghete, spavon, stindard, stagiune, merceologie, teracotă, traumă etc.*

- ***Influența germană***

Dintre cuvintele de *origine germanică* putem distinge mai multe straturi, în funcţie de sursa lor directă: unele provin din limba saşilor din Transilvania, altele din graiurile germanice, vorbite în Banat şi Bucovina, altele au pătruns în limba literară sau în diferite terminologii tehnice datorită stabilirii în România a unor meseriaşi de origine germanică.

Se susține că *influenţa germanică* asupra limbii române cunoaşte două perioade. Cea veche a avut loc în timpul contactelor cu populaţii vechi germanice, cu triburile germanilor migratori care temporar au staţionat şi în Dacia, de unde au trecut în sudul Dunării, iar, mai apoi, au plecat spre apusul Europei. A doua fază a *influenţei germanice* începe în Evul Mediu, după colonizarea saşilor în Transilvania şi a şvabilor în Banat. Lexicul românesc a primit numeroase cuvinte germanice îndeosebi după secolul al XIX-lea. Unele au intrat pe cale cultă, altele pe cale orală. Termenii de *origine germană* au pătruns cu deosebire în domeniul culturii materiale, referitor la comerţ, meserii şi obiecte de uz casnic: *bormaşină, coarbă, pres, teasc, vacs, şură, ragilă* etc.

- ***Influenţa spaniolă***

Direct sau prin intermediul altor limbi vocabularul românesc s-a îmbogăţit cu o serie de *cuvinte spaniole* al căror număr a crescut ultimele decenii, de exemplu: *candillo* „conducător”, *cachetero* „pumnal care îi serveşte tereodorului să ucidă taurul în arenă”, *chiulo* „toreodor”, *jotă* „dans popular spaniol”, *romancero* „culegere de poeme spaniole medievale”.

Elementele spaniole sunt împărţite de către cercetători în două categorii:

1. *împrumuturi;*
2. *cuvinte spaniole.*

Împrumuturile propriu-zise, acceptate social şi cu o anumită circulaţie nu pot fi considerate decât două: *marijuana* „stupefiant răspîndit în America” şi *poncho* „pelerină de formă pătrată cu o deschizătură pentru cap”.

Mult mai numeroase sunt *cuvintele spaniole.* Unele dintre ele par a nu mai circula şi în alte limbi: *caballero* „membru a micii nobilimi spaniole", *cha-cha-cha* „dans modern cu ritm vioi, inspirat din folclorul afro-cubanez".

Multe *cuvinte spaniole* şi-au păstrat scrierea şi pronunţarea din limba de origine, de exemplu: *cavalerie, citrolină, maracas, vicuna, avenida etc.*

Semantic cuvintele spaniole aparţin următoarelor categorii:

- **muzică şi dans:** *marimba, fiesta, zapateado, jota;*
- **chimie, zoologie, botanică:** *selva, canabicultor, vicuna;*
- **unităţi de măsură:** *cabaleria, sol;*
- **circulaţie:** *avenida, citrolina;*
- **arhitectură, construcţie:** *patio, favela.*

Elementele spaniole au fost introduse de la distanţă, în marea majoritate a cazurilor, pe cale scrisă, prin traduceri, în cărţi sau în presă sau oral, prin limba vorbită şi auzită în filme în primul rînd, la televizor şi radio.

Aşa se explică de ce multe *elemente spaniole şi elemente italieneşti* nu sunt accesibile semantic celor din afara cercului restrâns care cunosc aceste limbi şi de ce multe cuvinte au conotaţiile (+ cult) şi chiar (+livresc).

- ***Influenţa engleză***

Împrumuturile englezeşti sunt cuvintele pătrunse în limba română după primele decenii ale secolului al XIX-lea, cînd începe perioada modernă a culturii române. Ele sunt destul de numeroase şi active. Unele au putut intra prin filieră franceză: *biftec, picup, smooching, spicher*. Cele mai

multe sunt preluate din lexicul internaţional, dominat în ultimele decenii de anglo-americani.

Domeniile preferate sunt:

-sportul: *bascet, bowling, corner, finiş, fotbal, gol, meci, ring, set, strat;*

-cultură, artă, tehnică: *blugi, jazz, mass-media, motel, show, hobby, dix-jokey.*

- **învăţământ:** *curriculum, master, masterat* etc.;

- comunicaţie şi presă: *computer, web, clip, video-clip, e-mail* etc.;

- gastronomie: *fast-food, ketchup, hamburger, hot-dog, chips, snacks;*

- economie, tehnică: *lap-top, site, walkman, pager, sponsor, hard, soft.*

Fenomenul globalizării s-a manifestat în toate domeniile de dezvoltare (economic, ştiinţific, artistic, social etc.) şi, ca urmare, o serie de termeni noi de *origine engleză* au pătruns în limba noastră. Părerile lingviştilor români sunt destul de împărţite în ceea ce priveşte necesitatea sau inutilitatea acestor anglicisme, accentul fiind pus, în special, pe analiza frecvenţei în limba vorbită, dar şi asupra încercării de adaptare a unor termeni de *origine engleză* la sistemul ortografic, fonetic, morfologic şi semantic românesc. La nivelul ortografic şi fonetic adaptarea anglicismelor la sistemul limbii române se realizează cu dificultate, motivul esenţial constînd în caracterul diferit al ortografiei în cele două limbi: fonetic, pentru română şi etimologic, pentru engleză.

În procesul de adaptare a anglicismelor, se manifestă tendinţa de a păstra (pe cît e posibil) aspectul fonetic al cuvintelor din engleză, ex. *bowling*.

Cu toate dificultăţile de adaptare la sistemul lingvistic al limbii române, împrumuturile din limba engleză continuă să pătrundă masiv şi rapid în limba română actuală, accelerând procesul de îmbogăţire a vocabularului, antrenând totodată schimbări importante la alte niveluri ale sistemului.

- ***Influenţa rusească***

Împrumuturile ruseşti s-au manifestat asupta limbii române aproape exclusiv pe cale scrisă, şi anume prin intermediul traducerilor.

În literatura de specialitate se susţine că „împrumuturile de cuvinte sunt mai puţin numeroase decât calcurile lingvistice, care nu implică decît adaptarea unui sens nou ori copierea unei structuri lexicale sau frazeologice. Un cuvânt cum este *sputnic* nu s-a impus în limba noastră numai după ce a pătruns în alte limbi europene (cum sunt franceza, engleza, germana etc.), devenind, în felul acesta un termen internaţional. Atestările arată că, la început, s-a spus la noi *satelit artificial* (care traducea rusescul *исскуственый спутник*), preferându-se o combinaţie de două neologisme latineşti unui singur element lexical, care părea prea străin de limba noastră.

Când neologismele *ruseşti* conţineau rădăcini sau alte elemente formative de origine latină, ele au fost perfect şi rapid asimilate de limba română. Neologismele de provinienţă *rusă,* care urmează a fi prezentate, conţin în structural or cel puţin un element constituent de origine

latină: *activist, aspirantură, centrism, combinat, cursant, defectologie, desant, doctorantură, economist, instructaj, magistrală, procuratură,* care aparţin de obicei domeniului politico-idiologic şi terminologiei tehnico-ştiinţifice. Printre împrumuturiule făcute din rusă există multe cuvinte compuse: *agrobiologie, agrotehnică, fotoaparat, fotocameră, fotoreportaj, hidroagregat, inginer-mecanic, general-maior, termoreceptor.*

4. 2. Abuzul de neologisme din limbile moderne

Amploarea fără precedent a relațiilor dintre țări, în condițiile societății moderne, aduce cu sine o invazie copleșitoare de termeni în toate domeniile de activitate umană. Împrumuturile masive confirmă viabilitatea sistemului lexical al limbii române, caracterul lui deschis. Faptul acesta permite adoptarea și adaptarea termenilor din cele mai diverse limbi europene: engleză, franceză, italiană, germană, rusă etc.

Viabilitatea sistemului lexical al limbii și caracterul lui deschis a fost relevat de reputatul lingvist suedez Alf Lombard: ,,Când româna importă un cuvânt străin, ea păstrează foarte adesea cuvântul anterior care servește pentru a exprima același lucru. Numărul cuvintelor întrebuințate de români nu încetează să crească. Limba lor a devenit o limbă mai mult decât bogată. Importul aproape nelimitat de cuvinte noi, cadrul uimitor de extensibil al vocabularului, felul în care cuvintele trăiesc împreună în interiorul acestui cadru, concurența dintre cuvintele care aparțin straturilor diferite, diferențierea semantică sau geografică a sinonimelor – toate aceste probleme

lexicologice constituie un întreg pe care nicio altă limbă nu-l oferă mai bine studiului” [2, p. 24].

„De ce mi se ia în nume de rău că pot aduce și eu câteva cuvinte noi, când atâția poeți dinaintea mea au îmbogățit limba maternă, creând nume pentru diverse noțiuni? S-a permis și se va permite întotdeauna să pui în circulație cuvinte cerute de necesitățile prezentului. După cum la sfîrșitul anului copacii își schimbă frunzele, și cele vechi cad, tot așa seria cuvintelor vechi moare, iar cele de-abia născute înfloresc și sunt în putere ca ființele tinere. Suntem sortiți morții, noi și toate ale noastre. Poți să construiești porturi care să apere flotele de valuri, lucrare demnă de un rege, să transformi un lac, multă vreme steril și folosi numai pentru vâslit, un teren care să simtă povara plugului și să hrănească orașele apropiate, sau să schimbi cursul unui râu vătămător pentru recolte și să-l obligi să ia un drum mai bun: operele omenești vor pieri toate; cum vreți atunci ca vorbele să rămînă în cinste și să-și păstreze mereu trecerea? Multe care au dispărut vor apărea din nou, iar cele care sunt acuma în cinste, vor pieri, dacă o va voi uzajul, care deține puterea absolută, dreptul și legea în materie de vocabular”. Dacă cineva îș închipuie că textul acesta aparține unui autor contemporan, se înșală. Este un citat adaptat după *Arta poetică* a lui Horațiu, cu care își începe Al. Graur un articol din 1970 despre neologisme. Din comentariul lingvistului, reținem că problema neologismelor se punea și acum două mii de ani, ca și astăzi, iar poeții aveau de suferit de pe urma „puriștilor”. Totuși, cele mai multe cuvinte întrebuințate în toate limbile, inclusiv în română, sunt împrumuturi.

Indiscutabil, nicio limbă nu se poate lipsi de împrumuturi. Dar tot atât de indiscutabil este și faptul că imensul material lexical pus în circulație prin împrumuturi excesive, abuzul de neologisme utilizate doar din dorința de a epata generează probleme dintre cele mai controversate: adaptarea totală, adaptarea parțială sau neadaptarea termenilor neologici, acceptarea sinonimiei și a polisemiei în terminologiile de specialitate sau respectarea riguroasă a univocității și a monosemantismului termenilor științifici.

Se susține că admiterea neologismelor în limba noastră- ca și în oricare altă limbă – nu se face în mod mecanic sau la întâmplare, din orice izvor etimologic. Ele se cer a fi adaptate din punct de vedere noțional, fonetico-fonologic, morfologico-derivativ, sintactico-stilistic, lexico-frazeologic la normele limbii debitoare.

Veridicitatea afirmației că nicio limbă nu se poate lipsi de împrumuturi poate fi demonstrată și argumentată cu multe exemple din diferite limbi.

Una din problemele care merită să-i atragem atenţia este adaptarea împrumuturilor la sistemul fonetic şi morfologic al limbii noastre. Cuvintele străine nu-şi păstrează decât în mod cu tot excepţional forma lor, aşa cum există ea în limba de origine. Ele se asimilează la sistemul fonologic al limbii noastre, se conformează regulilor fonologice şi gramaticale ale acesteia. Adaptarea se petrece, de obicei, treptat, durează vreme mai mult ori mai puţin îndelungată, pentru că însuşi răspunderea lor în limba majorităţii sau umanităţii subiectelor vorbite are loc încet: fie că avem a face cu cuvinte împrumutate pe calea relaţiilor directe de la un popor la altul, fie că-i vorba de termeni

tehnici, culturali, care se introduc în mod obişnuit, prin publicaţii de tot felul, introducerea lor în limbă se datorează totdeauna unui număr mic de oameni.

Numai după trecerea unui anumit timp se produce treptat acceptarea împrumuturilor de către grupuri de vorbitori din ce în ce mai numeroase, până când folosirea lor devine mai mult sau mai puţin largă.

Procesul adaptării cuvintelor străine la sistemul limbii împrumutătoare seamănă în linii mari cu asimilarea alementelor de către organismul omului: trebuie să se producă diverse acţiuni din partea organelor respective, pentru ca substanţele de care avem nevoie pentru întreţinerea vieţii să se integreze, să devină una cu carnea şi sângele nostru.

Toate împrumuturile ajung un bun lingvistic comun. Multe şi foarte multe rămân în limba grupurilor restrînse care le-au împrumutat şi nici acolo multă vreme, căci dispar din lista de valoare circulatorie. De aceea, termenul *asimilaţie* din fiziologie îl folosesc şi lingviştii, cînd vorbesc despre adaptarea cuvintelor străine la structura limbii împrumutătoare.

Cercetătorul M. Sala susţine că: „Două limbi în contact, de cele mai multe ori, nu au acelaşi inventar de foneme şi variante. În aceste cazuri, fonemele sau sunetele care nu există decât într-unul din cele două sisteme sunt adaptate la sistemul limbii receptoare” [39, p. 72].

În literatura de specialitate, discuțiile cu privire la adaptarea cuvintelor straine sunt dintre cele mai controversate. Problema în cauză este discutată pe larg și în alte limbi: „Influența engleză nu este un fenomen lingvistic

legat de anumite structuri politice, ci un fenomen internațional (European și mondial) cu multiple explicații. La Paris, Roma, Berlin sau Atena sunt tot atâtea firme scrise în engleză sau în pseudoengleză ca și la noi, iar cuvintele împrumutate în limbile respective sunt cam aceleași (tocmai de aceea sunt studiate în cadrul unor proiecte internaționale)" [25, p. 12].

Atitudinea de respingere a influenței engleze este un fenomen internațional. Astfel, prin analogie cu termenul *frangleza,* lansat de R. Etiemble, a apărut și *romegleza,* iar lingvistul și senatorul George Pruteanu vorbea în una din emisiunile sale de așa-numita „cacacolizare" a limbii române (dacă, prin analogie cu *coca-cola*, am putea forma un verb și de la *vodka* rusească, prin acest verb ne-am exprima atitudinea față de felul cum este vorbită limba română în RM.

Problema protestele împotriva influenței engleze, tratarea acestei influențe drept un fenomen în sine negativ nu este soluția cea mai bună a problemei. Dat fiind faptul că engleza are o în cauză este complex, cortoversată, ea cere o abordare multilateral și deloc univocă. importantă componentă romanică, de cele mai multe ori împrumuturile din limba respectivă contribuie la reromânizarea limbii române.

Influența engleză nu este un fenomen în sine negativ și nu are de ce să fie considerată mai periculoasă decât alte influențe străine care și-au exercitat și se exercită asupra limbii noastre. Și limba franceză s-a confruntat, în anii '50, cu invazia anglicizmelor, la care puriștii au reacționat violent, fără a avea prea mult succes în oprirea ei.

Fiecare epocă a avut neologismele sale: slavonisme (cuvinte intrate în limbă prin traducerile de cărţi bisericeşti), grecisme, turcisme (în perioada fanariotă), ungurisme (mai ales în perioada stăpânirii austro-ungare în Transilvania), franţuzisme (mai ales în epoca modernă) şi anglicisme mai recent. În evoluţia ei, româna a intrat în contact cu diferite limbi ca urmare a stabilirii unor relaţii diverse între români şi alte popoare sau civilizaţii. Astfel româna a asimilat o serie de cuvinte din limbi ca: slavă, greacă, turcă, rusă, franceză, italiană, dovedind „o lipsă de simţ tradiţionalist şi un mare prestigiu a tot ce e străin, o neobişnuită putere de adaptabilitate la orice formă nouă şi, înainte de toate, o adevărată pasiune de a-şi îmbogăţi limba cu posibilităţi noi de exprimare plastică şi nebanalizată" [32, p. 60]. Aceste împrumuturi au pus întotdeauna probleme din punctul de vedere al adaptării lor la structura lingvistică autohtonă, dar cele mai multe s-au modelat după sistemul fonetic şi morfologic al limbii române. Fiecare limbă din care româna a preluat cuvinte a produs anumite schimbări asupra structurii fonetice, gramaticale şi lexicale a limbii române, fiecare influenţă străină având particularităţile ei.

Cea mai mare putere asupra limbii române vorbite în Moldova a avut-o rusa. Aici ea a găsit un teren pregătit mai din timp pentru exercitarea ei, fiind ajutată de sistemul lingvistic moştenit din latineşte. Aşa se explică eficacitatea ei, chiar acolo (cazul sufixului *–iune*) unde a fost instituit modelul mereu viu al limbii franceze, marea noastră furnizoare de termeni culţi, susţinut şi de o tendinţă latinizată, care invocă aspectul cuvintelor de felul lui

înţelepciune, rugăciune, slăbiciune, etc. Limba engleză nu aparţine familiei de limbi romanice şi pune probleme speciale în procesul de adaptare la sistemul fonetic, ortografic şi morfologic al limbii române, ceea ce nu constituie un impediment în împrumutarea cuvintelor din această limbă. Reacţii împotriva extinderii fenomenului de anglicizare s-au manifestat la nivel internaţional, cu ecouri şi în ţara noastră. Condiţiile social-politice şi extinderea relaţiilor economico- financiare cu lumea occidentală presupun o permanentă comunicare între specialişti precum şi informarea lor, de aceea asistăm la pătrunderea masivă a anglicismelor în toate domeniile de activitate. Asta reprezintă un fenomen socio-cultural care ia amploare ca urmare a manifestării unei tendinţe generale a vorbitorilor de a folosi limba engleză în comunicarea internaţională. Tendinţa se manifestă diferit pe nivele de cultură şi domenii de specialitate. Este vorba nu numai de înclinaţia „modernă" de a folosi cât mai multe cuvinte englezeşti, ci şi de nevoia de a utiliza termenii originali, accesibili cunoscătorilor în limbajele de specialitate, întrucât ei reprezintă cel mai corect anumite noţiuni.

Se atestă necesitatea de a folosi cât mai multe cuvinte englezeşti şi nevoia de a utiliza termenii originali, accesibili cunoscătorilor în limbajele de specialitate, întrucât ei reprezintă cel mai corect anumite noţiuni. Fenomenele care se desfăşoară într-un ritm special de alerăt în lumea contemporană sunt, pe de-o parte, revoluţia tehnico-ştiinţifică şi tehnică şi, pe de alta, procesele economice.

Influenţele franceze şi engleze sunt cele mai frecvente în prezent asupra limbii române contemporane, facând

diferenţa între influenţele utile limbii române (care îmbogăţesc sau modernizează, aducând sensuri noi) şi cuvintele străine utilizate exagerat, fără nici un rost, de către vorbitorii de română. Acest tip de neologisme, nu numai că nu aduc nimic limbii române, dar chiar o deformează masiv, fiind folosite în mod iresponsabil. La răspândirea anglicismelor în general contribuie foarte mult *presa scrisă* sau *vorbită*, care informează publicul asupra diferitelor aspecte şi evenimente ale vieţii sociale, politice, culturale şi economice naţionale şi internaţionale, având un rol important în „modernizarea" vocabularului românesc prin împrumuturi din engleză.

Puţine sunt situaţiile în care se recurge la traducerea / calchierea construcţiilor În condiţiile contemporane ale liberalizării relaţiilor pe plan internaţional, limbajul românesc evoluează spectaculos, proces favorizat de tendinţa actuală de internaţionalizare a limbajelor. Cercetarea terminologiei româneşti (din perspectiva influenţei engleze exercitate la toate nivelurile limbii) pornind de la multitudinea şi diversitatea ipostazelor de utilizare a împrumuturilor din engleză demonstrează dificultăţile de adaptare la sistemul limbii române, datorate importantelor deosebiri dintre cele două limbi.

Pintre modalităţile de transmitere a influenţelor lingvistice se numără:

- *calcul lingvistic*, care, reprezintă o traducere literală (adica cuvânt cu cuvânt), tinând mai degraba cont de forma decât de conținut. De ex: punere în opera copiat după franceza : "mise en oeuvre" – cu echivalentul românesc *"efectuare"*, sau cuvinte de tipul *"suicid'* – în loc de

“sinucidere”, sau “*a aplica*” o cerere, în loc de “*a face/ a depune o cerere”)*[1].

- *împrumuturile*, adică termeni sau expresii netraduse, preluate ca atare din limba straină (în special din engleză şi franceză). Unele împrumuturi sunt necesare, sau chiar pozitive (mai ales în domeniile tehnice), atâta timp cât nu devin exagerate (de exemplu “*marketing”; “clip”; “scanner*”. Se citează şi exemple de cuvinte străine nemotivat, exagerat sau greşit utilizate de către vorbitori, au consecinţe profund dăunătoare asupra limbii române. Anglicisme cum ar fi: *“advertising*” – în loc de *“reclamă”; “trend*” – în loc de *“tendinta*”; “*training” –* în loc de *pregătire, instruire* etc.), nu-şi au rostul, existând termeni echivalenţi în limba română.

Limba romana intra în contact cu un val imens de neologisme. Trebuie făcută diferenţa între termenii utili şi inutili, sau chiar dăunători limbii noastre. Doar cei indispensabili, care nu au corespondent sau care îmbogăţesc sensurile existente, pot fi introduşi în limba romăna. La restul trebuie renunţat. Neologismele utile trebuiesc adaptate limbii române şi pronunţate româneşte.

Multe dintre cuvintele aparținînd bucătăriei internaționale sunt trans- și interculturale. În română, termenii din sfera bucătăriei moderne sunt neologici, predominant de origine franceză, dar împrumuturi și din italiană, germană sau engleză.

Ca orice împrumuturi, cuvintele ,,culinare” pun probleme de adaptare fonetică, grafică și morfologică. Termenii culinari preluați din franceză sunt numeroși și prezintă diferențe de adaptare: unii sunt adaptați complet,

„românizați” (*antreu, antricot, aperitiv, bulion, escalop, maioneză, pateu, saleu, sufleu*), alții numai grafic, continuînd să se pronunțe ca în franceză, cu accent pe ultima silabă (*file, pane, piure, sote*), alții sunt complet neadaptați (*a' la carte, a' la russe, a' la grecque, bain-marie, boeuf*).

Formula *a' la grecque*, preluată din franceză, este foarte frecventă în limbajul gastronomic. Ca multe alte cuvinte și expresii internaționale, pune probleme de grafie și de rostire. Folosirea sau încercarea de folosire a formelor franțuzești duce la greșeli frecvente de grafie: *ciorbă de pui a la grec, legume a la grec* și, prin extindere, în alte domenii: *nuntă a la grec.*

Aceleași probleme afectează și formula *a' la russe*, scrisă greșit în: *salată a la Rus*, *salată a la rousse în rulouri de șuncă*.

Dacă există corespondente românești sau variante adaptate ale termenilor străini, se recomandă evitarea acestora din urmă, pentru a elimina și greșelile pe care le pot antrena: în loc *de ciorbă a' la grecque*, se poate spune și scrie *ciorbă grecească*, în loc de *salată a la russe,* se poate spune și scrie *salată rusească*.

Franțuzismul *merci* îl întîlnim frecvent în exprimarea scrisă actuală sub forma etimologică, deși cuvântul a fost adaptat sistemului fonetic al limbii noastre: *mersi.*

Deși cele mai multe dintre neologisme se adaptează treptat, la normele fonetismului limbii noastre, totuși, din cauza unor sunete inexistente în limba română, unele cuvinte își păstrează grafia și pronunția etimologică. Prin false analogii, se poate ajunge însă la deformarea cuvintelor, ca expresie și/sau ca pronunție (de exemplu

hiperfranțuzismul *bleumaren*, pronunțat greșit *blomare* în loc de *bleumarin* (*blomarin*)< fr. *bleu marine.*

În limba română există multe împrumuturi din limba literară ce provin din germană: *stofă-Stoffe, ciocolată-Schokolade, rucsac-Rucksack*, dar și termeni din domeniul tehnic, folosiți mai ales în zona Transilvaniei: *bormașină (Bohrmachine*), *junkers* (centrală termică*), ștecăr (stecker)* sau *cafăr (Kaffer),* căpriorul pe care se reazămă șipcile acoperișurilor caselor.

Împrumuturile de origine germană impun scrierea și pronunțarea lui *s* inițial ca *ș: șpan, șpaclu, șperț, șperaclu, șpiț* etc. Regula s-a generalizat pentru vorbitorii mai puțin preocupați de cultivarea propriei limbi, astfel că a cuprins în mod incorect, și alte categorii de împrumuturi (din engleză, franceză): *ștres, ștat, ștart, șprint, spray* etc.

Substantivul de origine germană *Steker* se scrie și se pronunță corect în limba română: *ștecăr (pl. ștecăre)*, nu *ștecher*. Alt germanism – *blitz*- cunoaște două variante fonetice în limba noastră, deși se recomandă forma adaptată sistemului fonetic românesc: *bliț*, nu forma etimologică.

Capacitatea extraordinară a limbii române de recuperare după perioade de izolare geografică şi culturală s-a dovedit prin preluarea masivă a împrumuturilor recente occidentale şi prin adoptarea unor procedee moderne de formare a cuvintelor, mai ales prin intermediul prefixoidelor (*pseudo-, mini-*) şi sufixoidelor (*-man, -tecă*), sudarea directă a două rădăcini (*necrofilie*), compunerea prin apoziţie (*cuvânt-umbrelă, firmă-căpuşă*), compusele cu elemente secunde repetabile (*casă-tip, cerere-tip*).

Influența masivă a limbii străine, în special a englezei, reprezintă sursa a numeroase greșeli. Pentru a le evita, trebuie să se țină seama de faptul că unele împrumuturi nu au fost adaptate și, de aceea, păstrează caracteristicile limbii din care provin, dar altele au fost parțial sau integral adaptate și, de aceea, trebuie să respecte normele aplicabile limbii române (se pronunță *postură, cazinou, nu postiură, cazino,* după franceză). Se preiau adesea nejustificat modele străine, care le înlocuiesc pe cele existente în limba română. De exemplu structura *a discuta pe*, în loc de *a discuta despre*. Influența limbilor străine se poate observa, în grade diferite, în toate domeniile la care ne referim: pronunțare, punctuație, morfologie și sintaxă.

Marele număr de neologisme existente în limba română actuală – de menţionat, spre ilustrare, *Marele dicţionar de neologisme* (MDN) de Florin Marcu, a cărui ultimă ediţie (a X-a) revăzută, augmentată şi actualizată (Editura Saeculum Vizual, Bucureşti, 2008) înregistrează peste 65 000 de termeni, cu 15 000 mai mulţi faţă de ediţiile anterioare – creează multe şi serioase dificultăţi în procesul comunicării. Constatăm că, deseori, ele sunt insuficient şi/sau incorect asimilate, chiar în mediile cultivate. Abuzul de termeni „la modă”, imitarea unor „modele” intens mediatizate, repetarea lor în contexte mai mult sau mai puţin adecvate au ca efect înlocuirea vechiului „limbaj de lemn”, marcat ideologic, cu o limbă „de rumeguş”, la fel de stereotipă, care trădează lipsa de substanţă şi coerenţă a gândirii, asociată unui verbiaj inconsistent, produs al unei instruiri precare.

4. 3. Invazia anglicismelor

De-a lungul secolului XX și mai cu seamă în ultimul deceniu, limba română scrisă și vorbită a ajuns să fie bombardată cu împrumuturi din alte limbi. Dintre toate limbile străine, engleza exercită cea mai puternică influență asupra lexicului românesc.

Influența limbii engleze este un fenomen internațional, nu doar european, ci și mondial. Fenomenul de invazie a anglicismelor a luat amploare datorită progresului anumitor domenii ale tehnicii și a răspîndirii industriei cinematografice americane. E o pătrundere masivă, care continuă să crească într-un ritm accelerat, dar care își găsește motivația în necesitatea de a desemna anumite realități extralingvistice noi.

Influența engleză asupra limbii române nu este un fenomen nou. El datează de câteva decenii şi aspectele sale au fost studiate în numeroase lucrări (Hristea 1972, 1980, 1984; Ciobanu 1983). În ultimul deceniu însă asistăm la o intensificare a acestui fenomen, atât din punct de vedere cantitativ, cât şi din punctul de vedere al frecvenței utilizării de către vorbitori a împrumuturilor de origine engleză. Referindu-ne la cauzele de natură extralingvistică ale pătrunderii masive de anglicisme în limba română vom aminti numai câteva: deschiderea granițelor teritoriale şi spirituale către Occident, facilitarea circulaiei de bunuri materiale şi spirituale dinspre Occident spre țara noastră, dezvoltarea unor domenii economice şi tehnice şi apariția unora noi.

Anglicismele sunt definite „împrumuturi recente din engleza britanică și americană, incomplete sau deloc adoptate ca atare, ele se scriu și se rostesc în română într-un mod foarte apropiat sau identic cu cel din limba de origine.”

Anglicizarea se prezintă ca o tendință a limbilor actuale de a lăsa să pătrundă, mai ales în domeniul vocabularului, influența engleză, aceasta manifestîndu-se, ca element de superstrat.

Există două aspecte sub care se manifestă influența engleză asupra limbii române:

1. Un aspect vizează categoria neologismului necesar și în acest caz avem în vedere cele cîteva domenii în care lexical de origine engleză s-a impus și a intrat în circulație atît în limba scrisă, cît și variant vorbită; în funcție de domeniu, circulația unor astfel de elemente lexical poate prezenta un caracter larg popular, un exemplu, în acest sens, îl constituie terminologia sportivă, unde anglicismele s-au impus și unde uneori chiar au creat un prototip după un model englez presupus, ceea ce demonstrează o anumită productivitate a modelului. De exemplu: explicația cuvînctului *tenisman*, cuvînt existent în limba engleză;

2. Un alt aspect ține de moda lingvistică și are, deci, un caracter mult mai superficial și, în mare parte, efemer. Utilizarea anglicismelor astăzi, mai ales, în vorbirea tinerilor, depășește limitele „clasice” ale jargonului, care indicau un mijloc de manifestare nu numai a snobismului, dar și a diferențelor sociale. Englezismele din limbajul actual al tinerilor sunt mai ales elemente lexical (cuvinte și expresii) preluate din limbajul familiar, vorbit (*o.k., cool, fresh*) și reprezintă un mijloc de „internaționalizare”

comportamentală și, prin opoziție cu jargonul „classic”, o modalitate de ștergere a diferențelor sociale și naționale.

În literatura de specialitate se vorbește de două categorii de împrumuturi: *necesare* și *de lux*. termeni preluați apoi și de alți lingviști (Gligor Gruiță, Theodor Hristea, A. Stoițcoiu-Ichim), pe care îi aplică în problema anglicismelor.

1. *Împrumuturile necesare* sunt acele cuvinte, sintagme sau unități frazeologice care nu au un corespondent în limba română sau care prezintă unele avantaje în raport cu termenul autohton. În acest sens, anglicismele necesare au avantajul preciziei, al brevilocvenței internaționale. Ele sunt motivate de noutatea referentului. În același timp, luăm în calcul și o motivare denotativă și, riscăm a afirma chiar una conotativă (stilistică), în anumite situații, chiar dacă mai puține la număr.

Anglicismele denotative nu au, în general, echivalente în limba română, întrucît denumesc realități apărute recent în diferite domenii ale culturii material și spirituale.

2. Anglicismele *„de lux”* sunt împrumuturi inutile, care țin de tendința de ordin subiectiv a unor categorii sociale de a se individualiza lingvistic în așa mod. De exemplu: *advertising (*publicitate), *fashion* (modă), *band* (orchestră), *toast* (pine prăjită) etc.

Asemenea termeni nu fac decît să dubleze cuvintele românești, fără a aduce informații suplimentare.

Deși, anglicismele sunt termeni neadaptați sau incomplete adoptați la sistemul limbii, studiile specializate

au pus în evidență faptul că, datorită utilizării lor frecvente, pot fi considerate ca având caracter de normă (fonetică, ortografică, morfologică).

Cei care au cercetat gradul de adaptare a cuvintelor de origine engleză în limba română conform normelor lingvistice, au observant că tendința generală a limbii literare actuale este de a păstra împrumuturile din engleză într-o formă cât mai apropiată de cea din limba sursă. În același timp, la nivel morfologic, o consecință a pătrunderii masive a cuvintelor din engleză ar putea fi „subminarea" caracterului flexionar al limbii române prin creșterea numărului adjectivelor invariabile și ștergerea granițelor dintre părțile de vorbire. Iar potrivit normei lexico-semantice, definirea sensului împrumuturilor se face, în general, printr-un sinonim sau o expresie echivalentă românească. Anglicismul mai poate fi introdus în text după echivalentul său românesc sau, într-o manieră jurnalistică, prin alternarea termenilor sinonimi în titluri și subtitluri. Frecvența ridicată în folosirea unor cuvinte englezești care au, totuși, corespondent în limba română (*job* pentru slujbă, *party* pentru petrecere, *look* pentru înfățișare, *hair-stilist* pentru coafeză) desemnează conturarea unei mode lingvistice existente în limbajul presei actuale. Moda lingvistică din presa românească constă în folosirea în exces a cuvintelor preluate pur și simplu din limba engleză și folosite în aproape orice domeniu, având în vedere faptul că se poate vorbi despre „universalitatea" limbii engleze și mai ales „moda" lingvistică care o cere.

S-a constatat că majoritatea termenilor sunt neasimilați fonetic și morfologic la structura limbii române,

ba chiar neînregistrați în lucrările lexicografice românești: *boarder, cover, casting, frech, look, modeling etc.*

Definiţiile propuse de diferiţi lingvişti pentru termenii *anglicism*/ *englezism*/ *americanism* pornesc de la cele mai restrânse până la cele mai cuprinzătoare, uneori chiar marcate de subiectivitate. Motivul pentru care am ales să considerăm ca făcând parte din clasa anglicismelor atât cuvintele/ termenii englezeşti în curs de adaptare, cât şi pe cei neadaptaţi, este faptul că limita dintre aceste două categorii nu poate fi stabilită cu precizie (situaţie unanim acceptată în literatura de specialitate).

Gradele diferite de asimilare a anglicismelor sunt condiţionate de o serie de factori precum: dificultăţile de adaptare, folosirea restrânsă (doar de către specialişti, în cazul terminologiilor), vechimea în uz a termenului etc. Acestea, la rândul lor, determină împărţirea anglicismelor în: *anglicisme asimilate complet* (chiar şi în ceea ce priveşte percepţia vorbitorilor despre termenul respectiv, altfel spus, termenul nu mai este simţit ca un element străin): *bişniţă, trend, cliring, draft*; *anglicisme* (cuvinte/ termeni, sintagme, abrevieri) *care îşi păstrează forma din engleză* (care au o frecvenţă ridicată în limbajele specializate, inclusiv în cel economic: *subprime, overnight, forward, claw-back, private-equity, BET*) şi *anglicisme* (cuvinte/ termeni, sintagme, abrevieri) *adaptate parţial* (a căror pondere sporeşte continuu: *start-up, core-business, branch, FIFO*).

Există două atitudini faţă de împrumuturile din limba engleză. Conservatorii, printre care atât oameni de cultură cât şi persoane din publicul larg/ nespecialist, consideră că multe cuvinte împrumutate din engleză nu sunt necesare şi

că pot fi înlocuite cu termeni româneşti echivalenţi. Cei mai mulţi dintre ei pun folosirea lor pe seama snobismului lingvistic, a ignoranţei sau chiar a lipsei patriotismului. Se oferă ca exemplu de urmat situaţia din limba franceză în care multe anglicisme, mai ales din domeniul informaticii, sunt înlocuite cu termeni francezi (de exemplu *computer* cu *ordinateur*), pe când în limba română s-au împământenit prin uz termeni englezeşti, dintre care cei mai mulţi nu au fost supuşi nici unui proces de adaptare la sistemul limbii noastre.

A doua categorie o reprezintă cei care consideră că împrumuturile din limba engleză sunt un fenomen firesc de îmbogăţire a patrimoniului lexical românesc, chiar dacă nu toate anglicismele sunt neapărat necesare. Anglicisme utile şi binevenite sunt considerate unanim cele al căror sens nu poate fi redat printr-un singur cuvânt românesc.

Este adevărat că neologismele sunt, de multe ori, preferate cuvintelor deja existente în limba noastră, din motive mai mult sau mai puţin îndreptăţite. Însă, acestea pun probleme mari de adaptare, mai ales în cazurile în care ele nu corespund din punct de vedere fonetic şi/ sau grafic sistemului limbii noastre. Mai mult, există în uz neologisme care au forme diferite, deoarece au pătruns în română pe căi diferite sau în perioade de timp diferite. Un instrument util în procesul de adaptare a cuvintelor străine la normele limbii române îl reprezintă dicţionarele de neologisme. Aşadar, este necesar sau chiar imperativ un efort de românizare a cuvintelor ce au tendinţa să pătrundă în limba română. Acest efort trebuie să minimizeze, pe cât posibil, un fenomen destul de obişnuit deja pentru vorbitorii români şi anume

preluarea acestora fără nici cea mai mică încercare de adaptare la sistemul limbii noastre.

Rapida circulaţie a informaţiei, datorată mijloacelor de comunicare moderne precum Internetul, a făcut ca în limba română să pătrundă cuvinte internaţionale. Acestea înlesnesc contactul dintre cultura noastră şi alte culturi. Sursa actuală cea mai bogată de termeni internaţionali care aparţin unor domenii de activitate diverse este engleza (*banner*, *catering*, *top gear*, *smart-flying*, *website*, *casting*, *windsurfing*, *designer*, *casual*, *topping*, *summit*, *by-pass*), urmată de franceză (*chef*, *déjà-vu*), italiană (*paparazzo*), şi în număr mai restrâns de germană (*blitz*, *lector*) şi rusă (*gulag*).

În concluzie am puta menționa următoarele: Anglicizmele nu au determinat o ,,alterare“ a limbii române, ci, dimpotrivă, au contribuit la o permanentă înnoire şi reconstrucţie, la nuanţarea ei semantică şi stilistică, la modernizarea lexicului, datorită faptului că limba e o fiinţă vie ce evoluează cu fiece zi ce trece, fiind privită, totodată, ca un aspect al creativităţii lingvistice.

,,Dinamica și vitalitatea lexicului nostru nu reiese deci numai din marea cantitate a unităților lexicale recente, foarte ușor sesizabile de întreaga lume, ci din adăugirile semantice la cuvinte în limbă mai de demult” [16, p. 73].

Împrumuturile neologice reflectă în mod direct și imediat schimbările survenite în viața spirituală și materială a unui popor, de aceea în stabilirea calității de neologism a unui cuvânt trebuie de ținut seama de:

1. gradul de răspândire;
2. frecvența de întrebuințare;

3. atitudinea vorbitorilor (adică dacă ei îl „simt” sau nu, ca cuvânt nou).

Dar, fără îndoială, ceea ce determină însuși procesul de îmbogățire prin împrumuturi neologice ale vocabularului, este „progresul însuși al culturii și civilizației, cu care limba – fenomen social - se află într-o intimă și indestructibilă legătură” [22, p. 115].

4. 4. Adaptarea/neadaptarea împrumuturilor în limba română

- **împrumuturi adaptate**
- **împrumuturi neadaptate**
- **Xenismele. Tipuri de xenisme**
- **Diferențe între xenisme, barbarisme și anglicisme**

Împrumutul adaptat reprezintă un cuvânt pătruns din alte limbi, care s-a adaptat la sistemul fonetic și morfologic, este folosit mai des, dând naștere la derivate și nu mai este simțit de vorbitori ca fiind de altă origine. Influențele străine asupra vocabularului românesc sunt, în ultima vreme, considerabile. Multe dintre împrumuturile lingvistice s-au adaptat fonetic, ortografic, morfologic și semantic. Astfel, următoarele împrumuturi lingvistice au fost adaptate:

- ✓ ***compositeur*** (fr.) – ***compozitor*** (rom.);
- ✓ ***hand*** (eng.) „mînă” – ***henț*** (rom.) „atingere cu mîna a mingii de fotbal”;
- ✓ ***abziehbild*** *(germ.) „autocolant”*- ***abțibild*** „mic desen colorat gumat pe o parte, care se aplică pe o suprafață netedă”
- ✓ ***magistral*** (rus.) – ***magistrală*** (rom.);

- ✓ ***scadenza*** (it.) – ***scadență*** (rom.);
- ✓ ***celibataire*** (fr.) – ***celibatar*** (rom.).

Integrarea cuvântului împrumutat în limba adoptivă se face în maniere foarte diverse. Asimilarea depinde atât de vechimea cuvântului împrumutat și de sfera vocabularului (general/specializat) în care se utilizează, cât și de caracterul împrumutului respectiv, ,,necesar”.

Pentru limba română, influența engleză nu este o noutate, ci are o vechime de un secol și jumătate. La început s-a manifestat mai puțin direct, însă aproape exclusiv prin intermediul limbii franceze, ca mai târziu să fie introduși unii termeni de origine engleză pe filieră germană (*boiler, cocs*) sau chiar pe filieră rusă (*buldozer)*. Dată fiind vechimea lor și circulația în limbajul unor categorii sociale variate, termenii respectivi s-au adaptat sub aspect fonetic, ortografic și morfologic și se comportă asemenea cuvintelor românești.

- **împrumuturi neadaptate**

Numim împrumut neadaptat orice cuvânt provenit din limbi străine, neadaptându-se la sistemul limbii române, prin păstrarea formei și semnificației, de asemenea prin absența asimilării sub aspect ortoepic, ortografic, morfologic și lexico-semantic.

- **Xenismele. Tipuri de xenisme**

Xenismele reprezintă niște străinisme/cuvinte de origine străină, introduse într-o limbă fără a fi adaptate la sistemul fonetic și morfologic al limbii respective. Acestea își justifică prezența prin faptul că nu au un corespondent în vocabularul limbii române sau prezintă avantaje față de

corespondentul autohton (precizia sensului, corp fonetic redus, circulație internațională.

În definițiile oferite de DȘL, DEX, NODEX, DOOM, MD, *xenismul* este conceput ca un străinism, cuvânt străin împrumutat de o limbă, fără a-l fi adaptat la propriul sistem; împrumuturi care sunt păstrate intenționat cu forma și sensul din limbile împrumutătoare.

Termenul *xenism* în prezent este întâlnit frecvent în literatura de specialitate, fiind cercetat de mulți savanți în diverse lucrări de referință: M. Avram, A. Stoichițoiu-Ichim, G. Pană-Dindelegan etc.

George Pruteanu susține că importul de cuvinte este binevenit, dar acestea trebuie adaptate grafiei limbii române: ,,Ceea ce pretind, e ca noile cuvinte-repet: binevenite!- să fie scrise românește. Nu putem scrie nici franțuzește, nici ungurește, nici englezește limba română. Atîta timp cît va exista limba română trebuie scrisă românește. În toate cazurile în care e posibil fără pierderi semnificative, orice cuvînt nou-preluat trebuie întegrat sistemului, asimilat, autohtonizat, conform regulilor de scriere și de pronunție ale limbii române. În era globalizării, pe care o trăim acum, acest lucru trebuie să se petreacă mult mai promt, mai rapid, și un rol serios îl joacă, pe de o parte, presa, pe de alta, lucrările normative, dicționarele. Dacă ele încă propun, din inerție sau timididate, să scriem, în romgleză, lookul sau site-ul, ele fac un deserviciu limbii române.” [36]

În conceptia unor lingviști *xenismele* sunt cele care pun în pericol evoluția firească a limbii, întrucât acestea afectează masiv, în ultimele decenii, vocabularul limbii. Aceștia sunt mereu preocupați de acest compartiment pentru

a nu deteriora aspectul interior al limbii, însă abuzul excesiv de xenisme rămâne totuși la discreția vorbitorilor acestei limbi. Uneori, în goană după originalitate, pentru alcătuirea lor se forțează legile limbii. Aceasta nu diminuează importanța creativității lingvistice; o formație nouă poate fi consacrată de uz indiferent de pronosticurile lingviștilor.

În ceea ce privește lexicul, acesta, în comparație cu celelalte niveluri ale limbii, stă sub semnul unei libertăți creatoare aparent nelimitate, subordonându-se în cel mai mic grad normei. În funcție de scopul și de condițiile comunicării, subiectul vorbitor recurge atât la mijloacele de expresie existente, cât și la cele potențiale, ceea ce înseamnă că, din necesități de comunicare și de expresivitate, acesta poate crea, conștient sau inconștient, termeni noi.

Inovațiile vorbitorului pot fi acceptate de către conlocutorul său în calitate de modele pentru enunțurile care urmează în discuție, astfel, după un șir de acceptări, inovația se poate generaliza în limbă.

Iorgu Iordan nota referitor la inovațiile lexicale următoarele: „Dorința de a inova depășește uneori limitele necesității. Intervin (...) și ignoranța (...), exhibiționismul, moda și alți factori exteriori, care dau naștere la inovații nu numai ciudate, ci și imposibile. Dar astfel de excese sunt inevitabile și cu vremea dispar oarecum de la sine. Ele reprezintă însă un interes deosebit pentru lingvist, căci ajută la înțelegerea și aprofundarea creației lingvistice" [33, p. 42].

Referindu-ne la problema accesibilității xenismelor, se constată două tendințe contradictorii: pe de o parte, se observă o oarecare limitare a creativității lingvistice,

deoarece oamenii în comunicarea cotidiană recurg, de regulă, la tipare, iar pe de altă parte, se manifestă o aspirație permanentă spre crearea de cuvinte noi sau modificarea sensurilor elementelor lexicale existente. O mare importanță în adaptarea sau respingerea *xenismelor* o au considerațiile de ordin ideologic, cum ar fi conservatismul lingvistic, lupta pentru ,,puritatea" limbii.

- **Tipuri de xenisme**

În literatura de specialitate se diferențiază câteva categorii de cuvinte/formații aloglote din diferite limbi apărute în vocabularul limbii române. Facem mențiunea că toate xenismele exemplificate mai jos sunt unități lexicale noi introduse în cea de-a doua ediție a DOOM-ului. Majoritatea xenismelor aparțin domeniilor de activitate modernă, fiind utilizate în limbajul științei, al calculatoarelor în deosebi, în cel al publicității, în domeniul finaciar-bancar.

În româna actuală pot fi detectate la nivel lexical împrumuturi recente din engleza britanică și americană, unele dintre ele asimilate morfologic și frecvent utilizate în limba vorbită. Printre cele mai utilizate xenisme se regăsesc: *advertising*, *babysitter*, *bodyguard, business*, *fast-food, feedback*, *jacuzzi*, *job*, *ketchup*, *leasing, make-up, mouse, paparazzo*, *play-back, puzzle, chowbiz, site* etc. sunt din ce în ce mai des folosite, scrierea și rostirea lor corectă constituind o problemă mai ales pentru cei care nu cunosc limbile din care provin acești termeni, îndeosebi engleza, anglo-americanismele dominînd clar clasa *xenismelor*.

Unele *xenisme* prezintă forme scrise duble, acceptate, deopotrivă de norme: *off-line/offline, on-line/online, rock-and-roll/rock’*[1]*n-roll.*

Dacă pentru o serie de neologisme (cuvinte străine) prima ediție a DOOM (1982) înregistra și recomanda numai variantele „românizate”: *bos, brec (la tenis), cocteil, penalti, rugby* etc., constatăm că noile norme ale DOOM[2] (2005) introduc, alături de acestea, și formele
din limbile de provinienţă a termenilor, preferîndu-le: *boss* (cu „s” dublat), *cocktail(cocteil), break(brec), penalty(penalti), rugby*(rugby)- toate anglicisme.

Uneori se renunță total la formele adaptate, introducându-se variantele etimologice: *cocher >cocker (ang.), jaz jazz (ang.), nocaut >knockout(ang.), nocdaun >knockdown (ang.), parching >parking (ang.).*

În ceea ce privește valoarea morfologică, cea mai mare parte dintre xenisme aparține clasei substantivelor Formarea pluralului xenismelor-substantive constituie, de multe ori, o dificultate pentru vorbitorii de limbă română. O parte dintre ele au, la plural, aceeași formă ca la singular: *cappuccino, dandy, kiwi, macho, tiramisu*.

Majoritatea urmează însă modelele românești de formare a pluralului masculin și feminin, cu desinențe specifice, alături de care, suplimentar, se utilizează uneori și alternanțe fonetice: *bodyguarzi, brokeri, driveri, hamburgeri, rapperi,* iar la neutre se adaugă desinența *–uri* (sau *–e*) legată direct la cuvintele terminate în litere din alfabetul limbii române pronunțate ca în limba română: *boarduri, businessuri, cocktailuri, computere, fast-fooduri, harduri, jeepuri, laptopuri, weekenduri.*

Mai puțin numeroase sunt xenismele adjective invariabile: *cash, cool, drive-in, full-time, live, o.k/ok, second-haind.* Unele dintre aceste cuvinte aparțin mai multor clase morfologice: haine *cool* (adj.) și a se tunde *cool* (adv.), emisiune *live* (adj.) și a cînta *live* (adv.), mărfuri second-haind (adj.) și a cumpăra de la *second-haid* (subst.), plată *cash* (adj.) și a plăti *cash* (adv.), și substantivul cash ,,bani gheață".

Termeni din franceză: *déjà-vu, deux-piéces, café-frappé, en detail, chou à la crème*;

Italiană: *cappuccino, mozzarella, pizza, ravioli, tiramisu, broccoli*;

Germană: *austander, lohn, müsli, pickhammer, weltanschauung;*

Cuvinte latinești: *curriculul vitae, curriculum;*

Potrugeză: *piranha, bossa-nova;*

Rusă: *gulag, perestroika.*

- **Diferențe între xenisme, barbarisme și anglicisme**

Conform dicționarelor explicative ale limbii române avem următoarele definiții pentru acești termeni:

- *xenism* – cuvânt, sintagmă de origine străină, introdus într-o limbă fără a fi adaptat la sistemul fonetic și morfologic al limbii respective (fr. <xenisme) (DEXI, 2007);
- *barbarism*- cuvânt introdus dintr-o limbă străină fără a fi necesar. Cuvânt rezultat din stîlcirea altui cuvânt din aceeași limbă (fr. Barbarisme) (DELR, 1975);

- *anglicism* – expresie specifică limbii engleze, cuvânt de origine engleză împrumutat, fără necesitate, de o altă limbă și neintegrat în aceasta. (DELR, 1996)

În viziunea lingviștilor români, termenii respectivi capătă careva asemănări și în același timp, diferențe. Cercetătoarea Adriana Stoichițoiu-Ichim face o deosebire dintre *anglicisme* ,,împrumuturi recente din engleza britanică și americană- cuvinte în curs de asimilare (racket, master, supermarket) și *xenisme* – cuvinte neadaptate și *barbarisme*, considerându-le sinonime cu xenismele (cash, show, trend etc.) [40, p. 21].

La nivelul textului literar, cele mai frecvente anglicisme se dovedesc a fi cele complet neasimilate/neadaptate – *xenisme*, sau în curs de adaptare.

Ele se recunosc ușor după aspectul fonetic și grafic al cuvântului englezesc care nu permit nici atașarea trăsăturilor morfologice românești, nici ,,românizarea pronunției" [41, p. 85].

În opinia multor lingviști, *anglicismul* este un împrumut recent din engleza britanică și americană, incomplet sau deloc adaptat, sau în curs de asimilare (*supermarket, master*), *xenismele* (cuvinte neadaptate), numite și *barbarisme: jogging, trend* etc.

Barbarismul (numit și *xenism*, mai rar, *străinism*) este un cuvânt introdus dintr-o limbă trăină, care adesea nu răspunde unei necesități reale a vocabularului și care nu este asimilat. Definița se extinde uneori pentru a cuprinde nu doar cuvinte individuale, ci și alte elemente de limbă – expresii, forme ale cuvintelor, pronunții – împrumutate

inutil din alte limbi, de exemplu deformarea unui cuvânt deja existent sub influența unui cuvânt străin: *a flata* (a măguli), *a foxtrota* (a dansa fox-trot), *garson* (ospătar), *tur* (ocol), *a învagona* (a încărca în vagoane), *poster* (afiș), *diler* (distribuitor), a scrie cu *bold (*aldin), *pattern* (model), *hit* (șlagăr), *VIP* (persoană publică, vedetă), *mersi*, *draft* (plan), *ok*. etc.

Așadar, *barbarismul* este un cuvânt împrumutat (fãrã a fi totuși necesar) dintr-o limbă străină, care are corespondent în limba română, pe cînd *xenismul* este un cuvânt împrumutat dintr-o limbă străină, însă care nu are vreun corespondent în limba română.

V. ARGOUL ȘI JARGONUL ÎN DINAMICA VOCABULARULUI ROMÂNESC

5. 1. Argoul- falsa şi adevărata distincţie a vorbirii
5.1. 1. Argoul și jargonul- delimitări
5. 2. Sursele argoului:

- **Împrumuturi din alte limbi**
- **Diminutive**
- **Metaforizarea**
- **Numele proprii**

5. 3. Procedee de formare a argoului
5. 4. Dinamica argoului
5. 5. Cuvintele de jargon

5. 1. Argoul – falsa şi adevărata distincţie a vorbirii

Termenul de *argou* provine de la cuvântul provansal *argout* „haină”, care în concurenţă cu termenul francez *vestement* îşi schimbă semantica în „zdrenţe”.

Argoul era deci, limbajul zdrenţoşilor, a celor umuliţi. Cu timpul termenul (atestat în secolul al XVII-lea în Franţa) şi-a lărgit sensul, însemnînd limbaj specific, secret. Elementele de argou n-au găsit o dezvoltare mare în Moldova Feudală, ţară de sate, cu târguri nu prea mari: totuşi ele se dezvoltă într-o anumită măsură ceva mai tîrziu, în secolul XIX; basarabenii au numit argoul „şmecherească” (limba celor mai şmecheri, care căutau să-i păcălească pe oameni, în special, pe la iarmaroace).

Sensurile pe care le dau lingviştii acestui termen sunt numeroase şi, în consecinţă, variabile. De aceea se impune o precizare a noţiunii.

Iorgu Iordan arată că prin argou se înțeleg „după împrejurări mai multe lucruri, și anume: 1) limbajul răufăcătorilor, cerșetorilor și al altor categorii similare de oameni; 2) ceea ce se mai cheamă și jargon, adică vorbirea specială a unor grupuri sociale determinate, precum soldați, lucrători, studenți, artiști, școlari; 3) tot ce intră în limba cultă din graiul popular și se caracterizează prin naturalețe, grosolănie, vulgaritate etc.” [40, p. 121].

Conform *Micului dicţionar de termeni lingvistici argoul* este un „limbaj convenţional secret şi folosit de vorbitorii unor grupuri sociale marginale şi relativ închise pentru a nu fi înţeleşi de restul vorbitorilor” [6, p. 21].

Mircea Goga defineşte *argoul* în felul următor: „este un limbaj convenţional, limbajul unui grup social omogen (elevi, studenţi, aportivi, militari, traficanţi, hoţi, şmenari

etc.) aparţinînd unor medii închise (şcoli, internate, căzărmi, închisori, tripouri etc.), unui grup de „iniţiaţi”, în scopul de a nu fi înţeleşi de cei din afara cercului, *argoul* reprezentând, aşadar, o camuflare sau o blocare metaforică a comunicării faţă de neaparţinătorii la grup, dar şi o provocare lansată celorlalte grupuri, respectiv medii” [19, p. 108].

Deci, *elementele argotice* reprezintă nişte cuvinte şi expresii folosite de anumite categorii de vorbitori, care, în virtutea unor interese speciale, îşi formează un mod secret de comunicare verbală.

Argoul este caracterizat prin dinamism, atât în sensul că posedă o mare capacitate de a evolua rapid în raport cu alte componente a vocabularului, cât şi în sensul că este preluat, folosit pe o scară mai largă şi îmbogăţit de către grupuri noi în vorbirea directă.

Apariţia unui asemenea limbaj este determinată de dorinţa unor categorii de vorbitori de izolare sau de afirmare, prin limbaj, a solidarităţii de grup. Aceste limbaje au, în linii mari, aceeaşi structură gramaticală şi aceleaşi cuvinte de bază proprii limbii standart, la care se adaugă anumiţi termeni cu uz restrâns. Caracteristica esenţială a *argoului* este oralitatea.

Majoritatea termenilor argotici sunt cuvinte ale lexicului comun, cărora li se atribuie *sensuri modificate* („deviații” semantice sau dezvoltări de sensuri conotative): *solist* „infractor care acționează singur”; *încopciat* „încătușat”; răsturnări totale ale semnificației, de tipul antifrazei: *bestial, demențial, mortal, de comă/de crimă* (valoare de superlativ pozitiv).

Modificările semantice sunt cauzate de uzura rapidă a termenilor, care își pierd caracterul criptic și expresivitatea, pătrunzând în limbajul familiar.

Modificările de sens afectează cuvinte preluate din toate straturile lexicului. Pentru „împrospătarea" argoului sunt preferate cuvinte care prin *raritatea* sau *noutatea* lor satisfac atât cerințe *obiective* (caracterul criptic), cât și *subiective* (necesitatea unei exprimări originale și pitorești).

Argoul românesc cuprinde:

-termeni cu caracter *arhaic: calpuzan* ,,falsificator de bani", *pisanie* „anchetă", *răboj* „cazier judiciar";

- cuvinte *populare și/sau învechite: a globi* **„**a tâlhări", *poteră* „poliție", *gloabă*;

- *regionalisme*: *glovie* „gură", *glajă* „sticlă de vin";
- *neologisme: achizitor* „hoț", *a achiziționa* „a fura", „a aresta"; *ilegalist* „infractor";
- *termeni tehnico-științifici* cu circulație relativ restrânsă: *juridic-administriv* (*a aboli* „a bate", „a asasina", *sigiliu* „cătușe", „amprente"); *tehnică (polizor* „anchetă, interogare", *ială* „gură"); *medicală (doctorie/dezinfectant* „băutură spirtoasă", *termometru* „baston de polițist"); *comercială (decont* în expr. *a face cuiva decontul* „a se răzbuna, a pedepsi pe cineva", *inventar* în expr. *a face cuiva inventarul* „a ancheta pe cineva"); *muzicală* (*capelmaistru* „șeful unei bande de hoți"; *taraf* „gașcă de hoți care operează împreună"; *militară* (*aghiotant*

„hoț începător”, sergent „chiștoc de țigară de dimensiuni mici”);

- *expresii preluate din diferite stiluri funcționale***,** utilizate în argou în manieră ironică, glumeață, peiorativă: *a face muncă de teren* „a merge la furat în altă localitate decât cea de domiciliu”, *a fi în renovare capitală* „a-și face toate analizele medicale”, *a face (cuiva) monetarul* „a jefui pe cineva”, *a lua (cuiva) grupa sanguină* „a omorî pe cineva”.

Căile de creare a sensurilor noi în argou sunt:

- *îngustarea sferei semantice* prin raportarea la un referent și în context specific: *a extrage* „a fura din buzunar”, *iarbă* „marihuana, hașiș”;
- *extinderi de sens* (asociate, de regulă cu valori conotative): *mafie, gașcă;*
- *elipsa*: *înainte, după, dincolo, element, în afară;*
- *condiționarea gramaticală (morfo-sintactică):* subst. cu semnificații distincte, după cum sunt utilizate, ca singularia tantum (*boală* „invidie, ciudă”) sau ca pluralia tantum (*fildeși* „dinți”, *texte* „minciuni, conversație”)*;* cuvinte cu sensuri diferite, în funcție de valoarea morfologică: *mișto* 1. (sub. neutru, pl.) „ironie, batjocură”; 2.(adj. invar.) „bun, frumos”; 3. (adv.) „frumos, excelent”; marfă (subst.) 1.„prostituată”; 2.„obiect de contrabandă”; 3.„obiect furat destinat vânzării ilicite”; 4. (adj. invar.) „foarte bun, de calitate superioară”; verbe cu sens diferit, în funcție de tranzitivitate și/sau diateză: *a turna*

(tranz.) „a pârî, a denunța”; (intranz.) „a ploua torențial”; *a ciupi* (tranz.) 1.„a-și însuși în mod repetat mici sume de bani”; 2.„a afla de la cineva informații”; (refl.) „ a se îmbăta

În cadrul *argoului* se disting două aspecte principale:

- limbajul mediilor interlope;
- limbajul tinerilor.

Astfel, persoanele din mediile interlope recurg la un lexic opac pentru ceilalţi vorbitori din dorinţa de a nu fi înţelese de virtualele victime sau de reprezentanţii autoritrăţilor.

Elementele de argou specifice acestor grupuri sociale sunt transparente numai pentru cei iniţiaţi, adică numai pentru cei care fac parte din grupurile lingvistice de acest tip: delincvenţi, cerşetori, vagabonzi.

Termenii care compun *argoul* sunt arhaisme părăsite de limba literară, neologisme nesocializate sau socializate în altă formă ori sens în limba generală, împrumuturi din limbajul romilor şi, mai ales, figuri de stil, de un gen aparte, care evidenţiază spiritul primitiv, grosier al utilizatorilor.

Aceşti termeni denumesc referenţi care compun „lumea” intimă a acestei categorii sociale. Fiecare din referenţii respectivi are mai multe nume, depăşind uneori cifra 100, ceea ce constituie un atu în plus pentru siguranţa codului.

Infractorul (îndeosebi „hoţul”) este denumit cu nuanţe, vizînd „domeniul de specializare”, vechimea în muncă, anii de puşcărie etc.: *abţibild, aghiotan, alonjar, aprod, bijoc, bobar, bobiţă, bobocel, calfă, carete, ciupitor, cocor, coţcar, croitor, decan, hultan, ied, ilegalist* etc.;

Poliţistul este denumit: *acolist, acvilist, avan, balaban, beşliu, caraliu, cartaboi, cloncan, colţan, curcan, cuţulan, erete, gabor, gonitor, ienicer, îngeraş* etc.;

Puşcăria este pe rînd: *academie, arcan, bască, bordei, bortă, bul, colegiu, colivie, copcă, cotlon, cuşcă, fereală, fermă, hrubă, incubator, incintă* etc.;

Părţile corpului primesc şi ele „porecle": *alunecări, alunecători, binoclu, căutători* pentru „ochi"; *aripă, aripioară, cangă* pentru „mână"; *bord, buget, dulap, ghiozdan* pentru „stomac"; *cantalup, descoperitor, diblă, gulil* pentru „cap" etc.

La fel piesele de îmbrăcăminte şi încălţăminte: *abajur* – „fustă scurtă"; *calibarcă* – „pălărie"; *găleată* – „buzunar" etc.

O deosebită atracţie exercită *argoul* asupra tineretului. Pentru copii şi mai ales pentru adolescenţi, termenii argotici au o savoare specială datorită „noutăţii" lor, dar, poate în şi mai mare măsură pentru că şochează pe adulţi şi pentru că folosirea elementelor argotice, tocmai prin dezaprobarea pe care o provoacă şi prin lumea neconformistă pe care o evocă, le dă un sentiment de emanticipare, de independenţă.

Elementele argotice pot fi întîlnite:

- <u>în limbajul elevilor</u>: *avion* – „mesaj"; *baftă* – „noroc"; *bairam* – „petrecere cu dans"; *barieră* – „nota cinci"; *barosanul* – „nota zece"; *ghebosul* – „nota doi", *a sta pe şase* – „a păzi" etc.;
- <u>în limbajul studenţilor</u>: *boboc* – „studentul anului I"; *boabă* – „restanţă"; *a buşi* – „a nu

da notă de trecere”; *plopist* – „nepregătit”; *de milioane* – „excelent” etc.;

- în limbajul deţinuţilor: *barosan* – „deţinut care inspiră teamă”; *vătaf* – „şef de poliţie”; *borş* – „sînge”; *halimătură* – „pîine” etc.;
- în limbajul militarilor: *cocon, răcan, trupete* – „militar”; *tambur* – „reangajat”; *a lua în colimator* – „a lua la ochi pe cineva” etc.;
- în limbajul frizerilor: *greblă* – „pieptene”; *lînă* – „păr”; *a ciupi* – „a sîngera cu briciul”; *fript* – „tuns” etc. ;
- în limbajul avocaţilor: *bucătărie* – „formalităţi de procedură”; *a rade* – „a câştiga un proces”; *înfipt* – „îndrăzneţ”; *verdeşul* – „moarte” etc.;
- în limbajul muzicanţilor: *nasol* – „rău”; *cerneală* – „cafea”; *aiureală* – „somn”; *naţie* – „prieten”; *haidumă* – „prieten” etc.

Se susține că *cuvintele argotice* au o viaţă efemeră din cauză că îşi pierd repede caracterul secret, devenind cunoscute multor vorbitori din afara grupului. Ca urmare a acestui fapt, unii termeni argotici dispar cu totul din uz, iar alţii devin elemente comune limbajului vulgar, familiar, pătrunzând în vorbirea curentă.

Limbajul familiar cu cât îşi păstrează în contact cu argotizanţii propriu-zişi cu atît mai des şi mai sistematic la materialul lexical argotic.

În ce priveşte vorbirea populară „se pare că ea merge mai degrabă cu limba oamenilor culţi, în sensul că, se arată

rezervată faţă de argouri. Din punct de vedere social, ţăranii au relaţii mai puţin strânse cu argotizanţii.

Elementele argotice, utilizate astăzi în stilul vorbirii orale, familiare, se caracterizează prin expresitivitate, deoarece atunci când pentru prima dată le-au folosit în limbajul lor argotizanţii, sub imperiul stărilor afective, s-au străduit în mod intenţionat, să facă uz de termeni vii, expresivi.

Argoul este un limbaj care se află în permanentă schimbare şi înnoire, tocmai pentru a face dificilă înţelegerea de către cei iniţiaţi. Uneori, termenii de *argou* îşi pot lărgi sfera de utilizare şi pătrund în limbajul familiar şi chiar în operele literare, unde sunt folosite pentru a evoca atmosfera ce caracterizează mediile interlope sau nonconformiste. În general, se consideră însă că, prin esenţa sa, *argoul* reprezintă un act de subversiune faţă de cultură şi limba oficială.

5.1.1. Argoul și jargonul- delimitări

În plan strict lingvistic, delimitarea dintre argou și jargon rămâne o problemă dificilă, deoarece „ca limbaj specializat jargonul pune probleme similare cu argoul,caracteristicile lingvistice manifestându-se mai ales la nivelul lexicului și al pronunțării” [7, p. 264].

Argoul (în sens larg) reprezintă o sferă lexicală cuprinzătoare, în care se înscriu atât argoul (conceput în sens restrâns) ca limbaj criptic propriu celor aflați în conflict cu legea, cât și jargoanele unor grupuri sociale profesionale, de vârstă etc. Această accepțiune a argoului dervivă din caracteristicile de ordin pragmatic-funcțional comune argoului și jargonului:

- ambele reprezintă limbaje ale unor grupuri sociale omogene și relativ închise (infractori, elevi, studenți, militari, sportivi);
- caracterul convențional, codificat al celor două limbaje se explică prin intenția vorbitorilor de a se izola de restul comunității.

Argoul (în sens restrâns) se intersectează cu unele jargoane profesionale („termeni de specialitate") și presupune și o componentă secretă. În afara zonei de suprapunere cu argoul, jargonul include termeni proprii, cu caracter specializat și coloratură profesională (în cazul medicilor, sportivilor, ziariștilor, avocaților, actorilor).

Trăsăturile lexicului argotic sunt: caracterul criptic; expresivitatea; ritmul rapid de înnoire.

5. 2. Sursele argoului:

- **Împrumuturi din alte limbi**
- **Metaforizarea**
- **Cuvinte dialectale sau arhaice**

Împrumuturi din alte limbi. Împrumuturile din limbi străine au un dublu avantaj: expresivitate și noutate**.** Argoul se prezintă ca o intersectare a unor diverse influențe: *slavă, maghiară, turcă, greacă, țigănească* etc.

Împrumuturile de *origine țigănească* aparțin argoului răufăcătorilor; funcția lor este esențialmente criptică; denumesc codificat diverse tipuri de infracțiuni: *solovast* „furt de buzunare"; *cioromos* „furt" sau denumiri ale unor obiecte, acțiuni codificate etc.: *abules (*adu, adu-mi*), barosan* (mare), *biștari* (bani), *blat* (gazdă de hoți), *bulan* (fesă), *a ciordi* (a fura), *gagiu/gagică* (prieten, iubit), *a hali*

(a mînca), *lovele* (bani), *a mangli* (a fura), *nasol* (urît), *pîrnaie* (puscărie), *a șmangli* (a fura), *șucar* (supărare), *zulă* (furt) etc.

Multe cuvine sau expresii țigănești reprezintă formule de avertizare: *avelo caralo!* „vine polițistul!"; *avelo mannus* „vine omul!"; *garău* „ascunde!"

Dinamica internă a lexicului și „permeabilizarea" granițelor dintre registrele stilistice duce la asimilarea a numeroase țigănisme în varianta familiară, informală a limbii române: *benga, candriu, a ciordi, ditai, a hali, a pili* (fam.); *baftă* (argotic și fam.); *gagiu, mișto, nasol* (argotic). Unii din acești termeni: *mișto, nasol, a șuti, a (se) șucări, a (se) ușchi; zbanghiu, baftă* nici nu mai sunt însoțiți de mențiunea *țigănism.*

Împrumuturi din *turcă și greacă* – vechi, de tip popular, utilizate cu sensuri modificate, ce asigură caracterul criptic. La baza modificării semantice stă mecanismul psihologic. Sensului argotic i se poate găsi o minimă motivare (de tip denotativ și/sau conotativ): *ghiaur* „țigan"; *parlagiu* „scandalagiu"; *pașa* „șeful unei bande de infractori" (turc.); chitră „persoană avară"; marafeți „bani" (grec.).

Din *limba maghiară*: *gabor* „polițist"; *ilău* „pat".

Din *limba germană* (termeni supuși atât modificărilor semantice, cât și celor fonetice): *tuhaus* „închisoare"; *blat* „operațiune ilicită"; *șpil* „șmecherie"; *știft* „rebut", *șvaițer* „gestionar"

Împrumuturile cu caracter neologic provin din: franceză: *bonjur* „buzunarul din spate a pantalonilor"; *tapeză* „amantă"; *(de) pamplezir;* italiană: *bambina, giorno*

„de calitate superioară”; engleză: *henț!* „e interzis”; *moni* „bani”; *șadap!* „taci!”

Metaforizarea. Conotația este latura cea mai productivă a fanteziei argotice, multe din cuvintele comune capătă sensuri imprevizibile în limbajul acesta special, mereu inventativ, pentru a nu fi înțeles decît de părtașii unui mediu restrîns: *bătrînă* (o mie de lei), *boarfă* (femeie de moravuri ușoare), *bombă* (cârciumă), *cântăreț* (traducător), *curcan* (polițist), *a înfia (*a aresta), *pește* (protector al femeii de stradă), *plisc* (gură), *streptomicină* (coniac), *senator* (patron de restaurant), *scobitoare* (femeie slabă), *sticlete* (polițist) etc

De cele mai multe ori apar cuvinte care nu sunt cunoscute dicționarului general al limbii române: creația lexicală, efemeră, desigur, își are rolul ei în distanțare față de limba comună, pentru o vreme, fiindcă ,,înnoirea ca și fantezia lexicală” sunt carențe de bază ale acestui sector al limbii: *cioran* (om zgîrcit), *baralic,* (automobil), *spărgoș* (hoț de locuințe)*, carașic* (obiect de mică valoare) etc.

Argoul operează în general cu termeni privitori la lucruri, acțiuni, aspecte negative, camuflând realitatea dură, adevărată, menajând astfel și sensibilitatea (pudică sau puritană), prin intervenția unor eufemisme, a unei metafore pentru un detaliu șocant, repugnant: *lacrimă* (fraier), *jovalii* (păduchi), *injecție* (mită), *maseur* (bătăuș), *mirandolină* (țigancă), *labirint* (peniticniar), *șuriu* (cuțit), *tron* (WC).

Din punctul de vedere al frecvenței și al forței expresive, metafora este figura de stil folosită cel mai des în argou, mai ales cea nominală și cea verbală. Preferința argotizanților pentru această figură semantică a fost

explicată de cercetători prin capacitatea ei de transpunere a elementelor din realitatea imediată în imagini plastice sugestive, satisfăcând ambele cerințe fundamentale ale argoului- cea criptologică și cea expresivă.

Se susține că expresivitatea metaforei și caracterul ei secret cresc drept proporțional cu distanța semantică dintre termenul substituit (metaforizat) și termenul substituit (metaforic). Cu cât zona de intersecție a sferelor semantice ale celor doi termeni (baza semică comună) este mai redusă, cu atât deodarea metaforei este mai dificilă, iar efectul stilistic produs de imprevizibilul asocierii este mai puternic.

Unele elemente argotice au intrat și se păstrează în locuțiuni și expresii, contribuind la reîntinerirea și la regenerarea limbii:

A arde pe cineva-a fura, a lovi; *a da ţeapă*-a fura; *a duce cu preşul, cu iordanul*-a păcăli, a înşela; *a duce cu muia*-a zăpăci; *a face blatul*-a călători fără bilet; *a face mişto de cineva*-a ironiza; *a face muzică*-a plânge; *face nasulie*-a face scandal; *a lăsa mască pe cineva*-a uimi; *a lefteri pe cineva*-a fraieri; *a fi pe fază*-a pricepe; *a lua în colimator*-a urmări, a supraveghea; *a lua la mişto*-a lua peste picior; *a plimba ursul*-a pleca; *a se prinde*-a pricepe; *a pune pe liber*-a da afară; *a o uşchi*-a fugi, etc.

Deseori elementele argotice formează familii lexicale:

A cafti- *caft, cafteală, caftit(ă), caftangiu, caftangioaică;*

A gagicări- *gagicărit, gagicăreală, gagiu, gagică;*

A mardi- *mardit, mardeală, mardit(ă), mardeiaş;*

A ***miştocări-*** *miştocăreală, mişto, miştocărit(ă), miştocar, miştocăreşte;*

A ***nasoli-*** *nasoleală, nasolit(ă), nasolitor, nasol, nasoală.*

- **Cuvinte dialectale sau arhaice** sunt mai puțin sau deloc cunoscute de toți vorbitorii: *pârnaie* (reg. „oală de pămînt", arg. „închisoare"), *calemgiu* (arh., arg. „funcționar de cancelarie, copist"), *pisar* „polițist din serviciul judiciar", *pisanie* „anchetă", *pravilă* (în expresia- referitoare la infractori- *a se purta după pravilă* „a nu mărturisi, a nu deconspira) etc.

5. 3. Procedee de formare a argoului

Derivatele sufixale se formează de la trei tipuri de baze:

- cuvinte ale lexicului general, utilizate cu sensul lor comun: *boschetar, tomberonist, viețaș*;

- cuvinte ale lexicului general, utilizate cu sensuri proprii argoului: *maimuțar* „hoț de genți", *foițar* „cartofor";

- cuvinte argotice propriu-zise: *panacotis/pan-cotar* „hoț de buzunare".

Cele mai productive sufixe sunt cele vechi și populare: sufixe care formează nume de agent: *- ar: colivar, pleșcar, sifonar, zdrențar*; *-aș: pârnăiaș, meseriaș, spărgaș*; *- an (giu): caftangiu, drogangiu*; *-ac: răspândac, zvonac, aplaudac*; *- tor, -toare: agățătoare, paraditor, ciripitor*; *- ete: turcalete, trupete* „militar în termen"; *-eală: abureală, bărbiereală*; *- ură: sărătură, umplutură;* *- os* (suf. adj.): *bengos, chitros, haios, duhos*; *-ui* (suf. verbal): *a blătui „*1. a

mitui; 2. a tăcea; 3. a ascunde; 4. a fura*”, a flitui, a sfănțui, a șmenui, a țepui.*

Sufixele augmentative atribuie și ele conotații depreciative sau peiorative: -*an* (și compusul său -*ovan*): *porcovan*, *șulfan* „șmecher”; -*ău: chiulău, clănțău*; -*aș: ofițeraș, flecăraș, piperaș „*heroină”, *iepuraș* „informator”.

Derivatele diminutivale exprimă, în general, simpatia, afecțiunea sau admirația (reale sau simulate): -*uță: copiuță „*fițuică*”, gagicuță; -iță: guriță „*șmecher*”, lachiță „*om prost”; - *el:, decrețel, bobocel „*informator*”* .

Sufixele neologice apar cu totul izolat în argou datorită caracterului abstract și lipsei de expresivitate: -*ist*/-*ism (notist; terist; tupeist*). Majoritatea derivatelor în –*ist* au caracter figurat, dezvoltând conotații glumețe: *hornist* „fumător”, *carmolist* „bețiv”, *ochist, urechist;* peiorative sau depreciative: *ciolănist, farfurist, fripturist* „profitor”. Sufixul –*ism* se atașează la teme cu caracter argotic sau familiar, dezvoltând conotații peiorative sau glumețe și ironice: *limbism, manfișism* și termenul românesc echivalent *miserupism*. Sufixele –*an, -ar, -giu*: *scârțan/scârțar; zvonar/ zvoner; pilaci/pilangiu; țuicar/țuicangiu.*

Compunerea de tip „tradițional”, din cuvinte întregi este mai slab reprezentată decât compunerea „savantă”: *alba-neagra; neica nimeni*. Compunerea de tip „savant” (cu sufixoide) dă naștere unor creații expresive, cu caracter glumeț, construite prin analogie cu termenii literari*: alconaut, poponaut (model: argonaut); pastiloman; târfoman (model: vitezoman); ochiometru, ochioscop; moftologie; cleptoclatură.*

Forța creatoare a argoului este evidențiată de numeroasele familii lexicale formate de la teme argotice: *șucar, șucăreală, a (se) șucări, șucărit; a (se) roi, roială, roire, roit, roiu!*

5. 4. Dinamica argoului

Dinamica argoului prezintă un proces de înnoire mult mai rapid decât cel înregistrat în alte situații ale limbii. Motivația constă în „uzura" termenilor în planul expresivității și nevoia argotizanților de a păstra caracterul secret al acestui limbaj.

Înnoirea lexicală se realizează prin apariția de termeni, expresii și sensuri proprii argoului.

Procedeul cel mai productiv de îmbogățire a lexicului argotic este *derivarea sinonimică,* prin care se stabilește o relație de echivalență între sensurile figurate ale unor cuvinte aparţinând, de regulă, aceluiași câmp lexico-semantic: „ochi" – *alunecări, aruncători* (metonimii); *binoclu, lanterne, lentile, ocheane; faruri, felinare* (substituiri metaforice); „gură" – două serii sinonimice (1. *bot, cioc, clonţ, cioclonţ, plisc, pupătoare; 2. cobză, flaşnetă, flaut, goarnă, ocarină); a ciripi, a cloncăni, a guiţa, a lătra, a mârâi, pentru* „a vorbi".

O modalitate de *(pseudo)-înnoire lexicală* este utilizarea unui semnificant vechi pentru desemnarea unui referent nou: *bătrână* a desemnat inițial ,,bancnotă de 100 de dolari", *bestial, mortal, marfă, beton* (pentru a exprima superlativul cu sens pozitiv).

Un alt aspect al dinamicii argoului este reprezentat de *învechirea şi ieşirea din uz* a unor termeni şi expresii, condiţionate de dispariţia referentului. Unii termeni dispar

din cauza pierderii caracterului lor conspirativ: *a iordăni* „a minți”; *gros, prinsoare* „închisoare”; *lovinci* „bani”.

Uneori, după o perioadă de câteva decenii, un cuvânt argotic abandonat poate fi repus în circulaţie de o altă generaţie de vorbitori: *şpagă* „mită, șperț, bacșiș”(împrumut din rusă sau sârbă), a fost răspândit după Primul Război Mondial; în perioada interbelică a fost înlocuit prin *şperţ* (împrumut din germană), care, ulterior, a fost înlocuit de *ciubuc*. În prezent *şpagă* a revenit pe prima poziţie.

Un aspect interesant pentru dinamica limbii actuale este ,,permeabilizarea” tot mai accentuată a graniței dintre *argou* și *limbajul familiar*. Tendința de pătrundere a argotismelor cunoscute și adoptate de masa vorbitorilor în varianta familiară a avut drept consecință pierderea caracterului secret al termenului de argou precum și îmbogățirea limbajului familiar, atît din punct de vedere cantitativ, cît și calitativ. De exemplu, *gagiu, gagică, mișto, nasol, a ciordi, bișniță* (unele dintre ele marcatic dublu, ca argotici și familiari.

5. 5. Cuvintele de jargon

Jargonul (fr. *jargon*) este un limbaj special folosit abuziv, inventat şi întrebuinţat de unele categorii sociale sau profesii, reprezentat de elemente străine, neasimilate în limba română, adesea stîlcite chiar, în dorinţa expresă de a se diferenţia de restul vorbitorilor limbii române şi rareori motivat; o varietate socio-profesională a limbii specifică unor grupuri de persoane unite pe baza comunităţii de interese, preocupări profesionale, situaţie socială, vîrstă etc.

Cuvintele de *jargon* n-au structură gramaticală proprie, ele se reduc la o serie de civinte şi expresii căutate, artificiale, majoritatea acestora fiind luate din limbi străine „la modă”.

Trăsătura caracteristică a acestor limbaje este folosirea unor elemente neologice de ultimă oră, neadaptate şi necunoscute încă în cercuri mai largi. Uneori, vocabularul de *jargon* conţine şi elemente preluate din limba comună care au suferit anumite schimbări de sens. În general, *cuvintele de jargon,* ca şi cele de argou au sinonime uzuale în limbă, fiind folosite, deci, nu pentru a acoperi o nevoie lexicală, reală, ci pentru a se distinge lingvistic.

În trecut termenul de *jargon* este folosit mai ales pentru a denumi limbajul românilor (sau al altor naţiuni) pretins cultivaţi, amestecat cu vorbe străine deformate fonetic. Termenul *jargon* era folosit şi pentru a eticheta limba română de la mijlocul secolului al XIX-lea, cînd se împrumuta, fără discernămînt, un număr extrem de mare de cuvinte străine. Tocmai acest aspect avea în vedere A. Russo cînd scria: „Neputînd crede că acest jargon va putea învinge vreodată vestita dreaptă judecată a românului, neputînd crede că copii românilor vor ajunge a nu se înţelege cu părinţii lor, neputînd închipui că gramaticile pot fi mai tari decît veacurile, că sistemele vor putea dovedi natura, putem să nu ne îngrijim de a vedea intonarea din sistemele erdelene în şcolile noastre” [5, p. 144].

Jargonul, ca pretins limbaj select, este supus unei critici acerbe în teatrul lui V. Alecsandri. În piesele consacrate Chiriţei, este de tot ridicol acel jargon franco-moldav, aerul pe care şi-l dă ea, îmbrăcînd haine „de

armazoană”, dar culmea hazului este pretenţia ei de a i se prezenta răvaşele „pe talger” şi aranjarea lui „monsiu Şarlă” ca profesor de franceză pentru neisprăvitul şi răzgîiatul de Guliţă, lucru constatat de G. Călinescu: „Amestecul de anteree şi fracuri din aceste vodeviluri, de moldovenească grecizantă şi jargon franco-român, de tabieturi patriarhale şi de inovaţii de lux occidental, dă un tablou inedit, încîntător pentru ochiul de azi.”

Actualmente, există tendinţa exprimării cu prelevări lexicale anglo-americane, mai ales în rîndul tinerilor. Tendinţa este manifestată şi la nuvel fonetic, în pronunţarea cuvintelor româneşti în manieră engleză. De exemplu: *week-end, display, computer, hallo, business, darling, bye-bye, o.k., all right* etc.

În *jargon* persistă şi italienisme: *ciao!, per bene, pizza*;

Franţuzisme: *a se ambeta, a amorsa, a bria, a confia, a eflora, a edulcora* etc.

Majoritatea cercetătorilor susţin că *elementele de jargon* sunt inutile (*malşansă* „nenorocire”, *a disipa* „a risipi”) dincolo de scopul diferenţierii lingvistice. Multe dintre ele se folosesc în mediile profesionale. Acum cîţiva ani au fost înfiinţate firme pe care srie „*Corpuri de iluminat*” în locul formulei scurte şi clare „lămpi”.

Medicii zic „venă” pentru „vînă”, „pulmoni” pentru „plămîni”, „cord” pentru „inimă”, „tumoră” în loc de „tumoare” etc.

Marinarii resping „vapor, corabie” şi zic „navă”, ceea ce nu prezintă nimic condamnabil cu atît mai mult cu cît acest ultim termen este cunoscut de marele public; zic

„naviga” în loc de „navighează”, „prova” în loc de „proră” etc.

În limba literară scrisă şi chiar orală, se folosesc numeroase expresii şi locuţiuni străine, preluate în formă originară, care au o circulaţie internaţională şi exprimă foarte exact o idee [37, p. 25]. De exemplu:

alma mater (lat.) – „mamă hrănitoare”;

de facto (lat.) – „de fapt”;

mot-a-mot (franc.) – „cuvînt cu cuvînt”;

post-mortem (lat.) – „după moarte”;

se non e vero, e ben trovato (ital.) – „chiar dacă nu e adevărat, e bine nimerit”;

struggle for life (engl.) - „luptă pentru viaţă”;

tabula rasa (lat.) – „şters cu buretele”;

tutti quanti (ital.) – „toţi de un fel”;

veni, vidi, vici (lat.) – „am venit, am văzut, am învins”.

Folosirea acestor locuţiuni şi expresii e câteodată necesară, fiindcă ele au căpătat un sens specializat sau permit exprimarea concisă, sugestivă a unei idei, alteori, ele dau vorbirii un caracter livresc, nu întotdeauna binevenit, de aceea ar fi bine să găsim o locuţiune românească potrivită contextului, tendinţa unor intelectuali, de a folosi în mod nemotivat sinonime străine în locul cuvintelor naţionale pentru a distinge lingvistic sunt întotdeauna sancţionate, ridicularizate.

Vocabularul de jargon are un caracter variabil, suferind schimbări frecvente determinate de anumite influenţe sau tendinţe sociale.

Referinte bibliografice

1. Avram M., Norma gramaticală. În: Limbă și literatură, 1986, vol. I, p. 33
2. Avram M., Anglicismele în limba română. București: Editura Didactică și Științifică, 1997

3. Avram M., Consideraţii asupra dinamicii limbii şi asupra studierii ei în româna actuală. În: Dinamica dezvoltării limbii române, Bucureșt., 1994
4. Avram M., Un tip recent de compuse cu sintaxă aparte. București: Editura Academiei, 1987
5. Bahnaru V., Elemente de semasiologie română. Chişinău: Ştiinţa, 2009
6. Barbuță I. ș.a. Mic dicționar de termeni lingvistici. Chișinău: Elan Pligraf, 2008
7. Bidu-Vrânceanu A. și alții, Dicționar de Științe ale limbii. București: Editura Științifică, 1982
8. Ciobanu G. Anglicisme în limba română. Timișoara: Amphora, 1996
9. Coteanu I. şi Ion Dănăilă, Introducere în lingvistica și filologia românească. București: Editura Academiei, 1970
10. Coteanu I., Româna literară şi problemele ei principale. București, 1961
11. Corlăteanu N., Melniciuc I., Lexicologia. Chişinău: Lumina, 1992
12. Constantinescu- Dorbridor Gh., Dicţionar de termeni lingvistici. București: Teora, 1998
13. Coşeriu E., Sistem, normă, vorbire. Bucureşti, 1952
14. Coşeriu E., Sincronie, diacronie și istorie. București: Ed. Enciclopedică, 1997
15. Dimitrescu Fl., Dicționar de cuvinte recente, ediția a II-a. București: Logos, 1997
16. Dimitrescu Fl., Dinamica lexicului românesc-ieri și azi. București: Logos, 1994
17. Dimitrescu Fl., Dinamica lexicului românesc. București: Clusium-Logos, 1995

18. Dragomirescu A., Nicolae A., 101 greșeli de lexic și de semantiă. București: Humanitas, 2011
19. Goga M., Limba română. Cluj-Napoca, 2002
20. Graur Al., Cum se studiază limba literară. București, 1957
21. Graur Al., Gramatica azi. București: Ed. Academiei, 1973
22. Graur Al., Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române. București: Editura Academiei, 1954
23. Graur Al., Mic dicţionar al greşelilor de limbă. Bucureşti: Humanitas, 2009
24. Graur Al., Evoluția limbii române. Privire sintetică. București, 1963
25. Graur-Vasilache M., Tendințe de internaționalizare a terminologiilor de specialitate. În: Limba română. Nr. 6-10, anul XIII, 2003, p. 12
26. Guţu -Romalo Valeria, Corectitudine şi greşeală. Bucureşti: Humanitas, 2000
27. Guțu Romalo V., Abaterea lingvistică. În: Limba română, nr. 6, 1961, p. 533-543
28. Guţu-Romalo V., Aspecte ale evoluţiei limbii române. Bucureşti, 2005
29. Hristea Th., Tipuri de calc lingvistic. București: Albatros, 1987
30. Hristea Th., Inovaţii lingvistice negative în limba română contemporană, în Aspecte ale dinamicii limbii române actuale, Editura Universităţi din Bucureşti, 2002, p. 185-204
31. Iorgu Iordan, Limba literară. Privire generală. În: LR, nr 6, 1954

32. Iordan I. Influențe rusești asupra limbii române. București: Editura Academiei Populare, 1949, p. 60
33. Iordan I., Limba română actuală. O “gramatică a greşelilor”. Bucureşti, 1947
34. Iordan I., Robu V. Limba română contemporană. Bucureşti, 1978
35. Pană-Dindelegan G., Mancaş M., Dicționar de științe ale limbii. București:Nemira, 2005
36. Pruteanu G., Anglicisme, neologisme, xenisme. http://www.pruteanu.ro/4doarovorba/emis-s-039-angl2.htm
37. Roman I., Vorbiţi şi scrieţi corect româneşte. Bucureşti, 1990
38. Robu Vl. şi I. Iordan, Limba română contemporană. București, 1978
39. Sala M., Limbi în contact. Bucureşti: Univers Enciclopedic, 1997
40. Stoichițoiu-Ichim A., Aspecte ale influenței engleze în româna actuală. București: Editura Universității din București, 2006
41. Stoichițoiu-Ichim A., Vocabularul limbii române actuale: dinamică, influență, creativitate. București: Editura ALL, 2007
42. Toma Ion, Limba română pentru elevi, studenți și profesori. București: Niculescu, 1994
43. Todi Aida, Pentru o limbă corectă. Bucureşti: All Educaţional, 2007

Universitatea de Stat din Tiraspol este prima instituţie de învăţământ superior din Republica Moldova, fondată la 1

octombrie 1930. Din anul 1992 universitatea se află în municipiul Chişinău. Pe parcursul a 85 de ani UST a format la facultăţile sale peste 75 mii de specialişti, iar mulţi dintre ei au devenit personalităţi marcante în diverse domenii – învăţământ preuniversitar şi universitar, savanţi în pedagogia şi economia naţională, în cultură, scriitori.

Prin Decretul Preşedintelui Republicii Moldova, la 1 octombrie 2010, Universităţii i s-a conferit Ordinul „Credinţă Patriei” clasa I.

Durata studiilor la universitate la ciclul I este de 4 ani pentru specialităţile duble şi 3 ani pentru monospecialităţi.* Studiile pot fi realizate la buget şi în bază de contract, cu frecvenţă la zi sau cu frecvenţă redusă, cu predare în limbile română şi rusă la următoarele facultăţi:

CICLUL I (studii universitare de licenţă):

Facultatea Filologie

Specialităţi cu frecventă la zi :

- limba şi literatura română şi limba franceză;
- limba şi literatura română şi limba engleză;
- limba şi literatura rusă şi limba engleză;
- limba şi literatura română*;
- limba şi literatura rusă*.

Specialităţi cu frecvenţă redusă:

- limba şi literatura română;
- limba şi literatura rusă.

Facultatea Fizică, Matematică şi Tehnologii Informaţionale

Specialităţi cu frecvenţă la zi:

- informatică şi matematică;
- informatică şi fizică;
- matematică şi fizică;
- matematică şi informatică;
- fizică şi informatică;
- fizică şi astronomie;
- fizică*;
- matematică*;
- informatică*.

Specialităţi cu frecvenţă redusă:

- fizică;
- matematică;

Facultatea Biologie şi Chimie

Specialităţi cu frecvenţă la zi:

- biologie şi chimie;
- chimie şi fizică;
- chimie şi biologie;
- chimie şi tehnologii informaţionale;
- biologie*;
- chimie*;
- ecologie*.

Specialităţi cu frecvenţă redusă:

- *biologie;*
- biologie cu aprofundare în sanologie;

- chimie;
- securitate ecologică.

Facultatea Geografie

Specialităţi cu frecvenţă la zi:

- geografie şi biologie;
- geografie şi limba engleză;
- geografie şi istorie;
- geografie şi informatică;
- geografie;
- turism.

Specialităţi cu frecvenţă redusă:

- geografie;
- turism

Facultatea Pedagogie

Specialităţi cu frecvenţă la zi:

- pedagogie în învăţământul primar şi pedagogie preşcolară;
- pedagogie în învăţământul primar şi limba engleză;
- pedagogie în învăţământul primar şi psihopedagogie;

Specialităţi cu frecvenţă redusă:

- pedagogie în învăţământul primar;
- psihopedagogie;
- pedagogie preşcolară.

CICLUL II

(studii universitare de masterat)

Universitatea pregăteşte specialişti de înaltă calificare în cadrul celor 17 specialităţi.

Ştiinţe ale educaţiei:

- **matematica** – matematici moderne şi tehnologii moderne de instruire;
- **informatica** – tehnologii informaţionale în instruire;
- **fizica** - fizică modernă şi tehnologii formative;
- **chimie** – chimie contemporană şi tehnologii educaţionale;
- **biologie** – biologie modernă şi tehnologii în instruire;
- **geografie** – geografie şi tehnologii educaţionale;
- **limbi şi literaturi** – limba şi literatura română contemporană şi tehnologii educaţionale; limba şi literatura rusă contemporană şi tehnologii educaţionale;
- **pedagogie preşcolară** – managementul educaţiei preşcolare;
- **pedagogia învăţământului primar** – pedagogia şi metodologia învăţământului primar;
- **psihopedagogia** – psihopedagogia învăţământului preuniversitar; psihologie şi consiliere educaţională; psihologia socială şi a familiei.

Ştiinţe ale naturii:

- **biologie** – biologie aplicată;
- **geografie** – geografie economică;geografia mediului înconjurător.

Servicii publice:

- **turism** – management strategic în turism.

FORMARE CONTINUĂ

Stagii de formare profesională continuă

Matematică;

Fizică;

Informatică;

Biologie;

Chimie;

Geografie;

Limba Română;

Limba Rusă;

Educaţia Preşcolară;

Managmentul educațional;

Învățământul primar.